ΞΕΝΗ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑ

Βολταίρου

Ὁ Ἀγαθούλης

ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟΝ ΜΙΧ. Ι. ΣΑΛΙΒΕΡΟΥ Α.Ε.
ΑΘΗΝΑΙ – ΣΤΑΔΙΟΥ 14 – ΑΘΗΝΑΙ

The Project Gutenberg EBook of Candide, by Voltaire

This eBook is for the use of anyone anywhere at no cost and with
almost no restrictions whatsoever. You may copy it, give it away or
re-use it under the terms of the Project Gutenberg License included
with this eBook or online at www.gutenberg.org

Title: Candide

Author: Voltaire

Translator: K. B.

Posting Date: March 29, 2012 [EBook #35280]
First Posted: February 14, 2011

Language: Greek

*** START OF THIS PROJECT GUTENBERG EBOOK CANDIDE ***

Produced by Sophia Canoni

2a

Note: The tonic system has been changed from polytonic to monotonic. The spelling of the book has not been changed otherwise. Footnotes have been converted to endnotes. In 2 instances I have corrected the text, using my own judgement. I have included the added words in [].

Σημείωση: Το τονικό σύστημα έχει αλλάξει από πολυτονικό σε μονοτονικό. Η ορθογραφία του βιβλίου κατά τα άλλα παραμένει ως έχει. Οι υποσημειώσεις μεταφέρθηκαν στο τέλος του βιβλίου. Σε 2 περιπτώσεις διόρθωσα κατά την κρίση μου το κείμενο. Οι λέξεις που πρόσθεσα περικλείονται σε [].

ΞΕΝΗ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑ

ΒΟΛΤΑΙΡΟΥ

Ο ΑΓΑΘΟΥΛΗΣ

ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟΝ ΜΙΧ. Ι. ΣΑΛΙΒΕΡΟΥ Α.Ε
ΑΘΗΝΑΙ — ΣΤΑΔΙΟΥ 14 — ΑΘΗΝΑΙ

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
"ΕΚΛΕΚΤΆ ΕΡΓΑ„
ΑΡΙΘ. 64

ΒΟΛΤΑΙΡΟΥ

Ο ΑΓΑΘΟΥΛΗΣ

(CANDIDE)

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ Κ. Β.

ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ ΟΙΚΟΣ
ΓΕΩΡΓΙΟΥ Ι. ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ
ΑΘΗΝΑΙ 1922

Το διήγημα αυτό του Βολταίρου είναι μια σάτυρα ενάντια στο φιλοσοφικό δόγμα της αισιοδοξίας του Λάιμπνιτε, ότι ο κόσμος μας είναι ο καλύτερος από όσους ημπορούσαν να γίνουν. Σ' εποχή που ρήμαζαν και ματοκυλούσαν την Ευρώπη οι θρησκευτικοί πόλεμοι, ή οι ληστρικοί των διαφόρων ηγεμόνων, που η Ιερά Εξέτασις έψηνε τους ανθρώπους σαν αρνιά, που οι αγριότητες των Ευρωπαίων εμπόρων στην Αμερική είχαν ξεπατώσει τους ιθαγενείς, που η Μεσόγειος θάλασσα ήταν γεμάτη Μπαρμπερίνους

πειρατές, ώστε καμιά ασφάλεια δεν υπήρχε για τους ταξιδιώτες, ένα τέτιο δόγμα ήτανε πολύ προκλητικό και δε μπορούσε να μη κινήση τη σατυρική βέρβα του Βολταίρου, που η μεγαλοφυία του τούτο είχε το χαρακτηριστικό: να βλέπει με ασύγκριτη διαύγεια τη γελοία όψι των ανθρωπίνων σκέψεων και πράξεων.

Σε κανένα του άλλο έργο δεν εξεδήλωσε τόσο άφθονη, τόσο πηγαία, τόσο σπαρταριστή αυτή του τη βέρβα. Μας παρουσιάζει μ' ένα ύφος γρήγορο και άνετο την αλλόκοτη και αξιοδάκρυτη μαζί Οδύσσεια του Αγαθούλη, αυτού τον δυστυχισμένου μεταφυσικού, που μπροστά στις τραγικότερες περιπέτειες μπορεί να συλλογίζεται περί αιτίας και αποτελέσματος. Μας περιφέρει μαζί του στη Γερμανία, Πορτογαλία, Ισπανία, Αφρική, Αμερική, Γαλλία, Αγγλία, Ιταλία, Τουρκία, όπου με σειρές από ξεκαρδιστικά επεισόδια μας δείχνει την ηθική αποσύνθεσι κάθε τόπου, τη δυστυχία και την άγνοια που δέρνει τα λαϊκά στρώματα, την ασυνειδισία και την σκληρότητα και τη ματαιότητα των ανωτέρων στρωμάτων. Και καταλήγει, πως ο καλύτερος τρόπος ν' αποφεύγη κανείς τον πόνο είναι η εργασία, που ηθικοποιεί, καθώς και το να μην ανακατεύεται στα δημόσια πράγματα.

Βέβαια η λύσις, που δίνει ο Βολταίρος είναι λιγάκι τολστοϊκή: άρνηση, αντίσταση κατά του κακού. Όταν όμως βρίσκη, πως στο Ελδοράδο αναγκαστικά οι άνθρωποι είναι αγαθοί κ' ευτυχισμένοι, γιατί δεν υπάρχει ζήτημα αυτοσυντηρησίας, πλησιάζει την κοινωνιολογική λύση του προβλήματος, αλλά δεν τη θεωρεί, φαίνεται, ανθρώπινα δυνατή, γιατί το Ελδοράδο είναι μια φανταστική Ουτοπία.

Ωστόσο η μορφωτική αξία του βιβλίου είναι αναμφισβήτητη: μας μαθαίνει πως τα πράγματα δεν είναι καθόλου άριστα (από τότε έως τώρα είναι τα ίδια!), σαλεύει μέσα μας το κύρος μερικών πραγμάτων, που τα

θεωρούμε από παράδοση ιερά και γεννά στην ψυχή μας την επιθυμία της αλλαγής. Μόνο αυτή η επιθυμία είναι η μάννα της προόδου· αυτή μπορεί να μας οδηγήση στη ζήτηση και στην εύρεση μιας λύσης, την οποία δεν δίνει ούτε μπορούσε να δώση τότες ο Βολταίρος.

Ο Α Γ Α Θ Ο Υ Λ Η Σ
ΗΤΟΙ
ΠΕΡΙ ΑΙΣΙΟΔΟΞΙΑΣ

Μεταφρασμένος από το Γερμανικό ΤΟΥ ΚΟΥ ΔΟΚΤΟΡΟΣ ΡΑΦΛ

με της προσθήκες,

που βρήκαν στην τσέπη του, όταν πέθανε στη Μίνδεν, εν έτει σωτηρίω 1759.

ΒΟΛΤΑΙΡΟΥ

Ο ΑΓΑΘΟΥΛΗΣ (CANDIDE)

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ι

Πώς ο Αγαθούλης ανατράφηκε σ' έναν ωραίον πύργο και πώς διώχτηκε απ' εκεί.

Ζούσε στη Βεστφαλία, στον πύργο του κυρίου βαρώνου Τούντερ-τεν- τρονκ, ένας νέος, που η φύση τούχε δώσει το μαλακώτερο χαρακτήρα. Η φυσιογνωμία του φανέρωνε την ψυχή του. Η κρίσις του ήτανε πολύ σωστή και το πνεύμα

του πολύ απλό: γι' αυτόν το λόγο, νομίζω, τον ωνόμασαν Αγαθούλη. Οι παλιοί υπηρέτες του σπιτιού είχαν την υποψία, πως ήτανε γυιός της αδελφής του κυρίου βαρώνου κ' ενός τιμίου ευπατρίδη από τα περίχωρα, που η δεσποινίς αυτή δε δέχτηκε ποτές να τον παντρευτή, γιατί, δε μπορούσε να δείξει περισσότερες από εβδομήντα μια γεννιές, ενώ το υπόλοιπο του γεννεαλογικού του δένδρου χανότανε μέσα στο αίσχος του χρόνου.

Ο κύριος βαρώνος ήταν ένας από τους δυνατώτερους άρχοντες της Βεστφαλίας, γιατί ο πύργος του είχε πόρτα και παράθυρα. Μάλιστα η μεγάλη του σάλα ήταν στολισμένη με χαλιά. Όλα τα φυλακόσκυλλά τους τα μεταχειριζότανε σε ώρα ανάγκης, για κυνήγι. Οι σταυλίτες του ήσαν και κυνηγοί του. Ο εφημέριος του χωριού ήταν ο ιδιαίτερος του παππάς. Τον ωνόμαζαν όλοι Αφέντη και γελούσαν, όταν διηγότανε καμιά ιστορία!

Η κυρία βαρωνέσσα, που ζύγιαζε πάνω-κάτω τριακόσιες πενήντα λίτρες, είχε γι' αυτό τη γενικήν εχτίμηση και δεχότανε τον κόσμο με αξιοπρέπεια, που την έκαμνε ακόμα πιο επιβλητική. Η κόρη της η Κυνεγόνδη, ηλικίας δεκαεπτά χρονών, ήτανε ροδοκόκκινη, δροσάτη, παχουλή, ορεχτική. Ο γυιός του βαρώνου φαινότανε σε όλα άξιος του πατέρα του. Ο καθηγητής Παγγλώσσης ήτανε το μαντείο του σπιτιού κι' ο μικρός Αγαθούλης άκουε τη διδασκαλία του μ' όλη την καλή πίστη της ηλικίας του και του χαρακτήρα του.

Ο Παγγλώσσης δίδασκε τη μεταφυσικό-θεολογο-κοσμολογο-μηδαμινολογία. Απόδειχνε θαυμάσια, πως δεν υπάρχει αποτέλεσμα χωρίς αιτία και πως σ' αυτόν τον κόσμο, τον καλύτερον απ' όλους, ο πύργος του Άρχοντα βαρώνου ήταν ο ωραιότερος απ' όλους τους πύργους κ' η κυρία η καλύτερη απ' όλες τις βαρωνέσσες.

— Είναι αποδειγμένο, έλεγε, πως τα πράγματα δε μπορούν νάναι αλλιώς, διότι, αφού όλα έγιναν για κάπιο σκοπό, όλα αναγκαστικά έγιναν για τον καλύτερο σκοπό. Παρατηρήστε καλά, πως οι μύτες έγιναν για να φορούν γυαλιά· κ' έτσι έχομε γυαλιά. Τα πόδια είναι ολοφάνερα, κανωμένα για να φορούν παπούτσα, κ' έτσι έχουμε παπούτσα. Οι πέτρες επλάσθηκαν για να πελεκιούνται και για να κάμνομε πύργους· έτσι ο Αφέντης έχει ένα υπερβολικά ωραίον πύργο: ο μεγαλύτερος βαρώνος της επαρχίας οφείλει νάχει την καλύτερη κατσίκα· και επειδή τα γουρούνια έγειναν για να τρώγονται, τρώμε χοιρινό κρέας όλον το χρόνο. Συνεπώς, εκείνοι, που παραδέχονται, πως όλα είναι καλά, είπαν μια ανοησία· έπρεπε να πουν, πως όλα είναι καλύτερα!

Ο Αγαθούλης άκουε προσεχτικά και πίστευε αθωότατα. Γιατί έβρισκε τη δεσποινίδα Κυνεγόνδη εξαιρετικά όμορφη, αν και δεν έλαβε ποτέ το θάρος να της το πη. Έφτανε στο συμπέρασμα, πως μετά την ευτυχία νάχει κανείς γεννηθή βαρώνος του Τούντερ-τεν-τρονκ, ο δεύτερος βαθμός της ευτυχίας ήτανε να υπάρχει η δεσποινίς Κυνεγόνδη· ο τρίτος να τη βλέπει καθημερινά· και ο τέταρτος ν' ακούει τον Διδάσκαλο Παγγλώσση, τον μεγαλύτερο φιλόσοφο της επαρχίας και συνεπώς όλης της Γης!

Μια μέρα, η δεσποινίς Κυνεγόνδη, περιδιαβάζοντας κοντά στο παλάτι, μέσα στο μικρό δάσος που τ' ωνομάζανε πάρκο, είδε μέσα σε κάτι χαμόκλαδα τον δόχτορα Παγγλώσση, που έδινε ένα μάθημα φυσικής πειραματικής στην καμαριέρα της μητέρας της, μια μικρούλα μελαχροινή και πολύ καλόβολη. Και καθώς η δεσποινίς Κυνεγόνδη είχε μεγάλη κλίση για τις επιστήμες, παρατηρούσε χωρίς ν' ανασαίνει τα δευτερωμένα πειράματα, στα οποία βρέθηκε θεατής. Είδε καθαρά τον αποχρώντα λόγο του δόχτορα, τις αιτίες και τ' αποτελέσματα, κ' επέστρεψε όλη ταραγμένη, όλη σκεφτική, όλη γεμάτη από την επιθυμία να γίνει σοφή, συλλογιζόμενη πως μπορούσε πολύ καλά να γίνει κι' αυτή ο

αποχρών λόγος του νεαρού Αγαθούλη, όπως κι' αυτός δικός της.

Γυρίζοντας στο παλάτι συνάντησε τον Αγαθούλη και κοκκίνισε. Ο Αγαθούλης κοκκίνισε κι' αυτός. Τον καλημέρισε με μια φωνή κομμένη. Ο Αγαθούλης της μίλησε χωρίς να ξέρει τι έλεγε. Την άλλη μέρα, μετά το δείπνο, καθώς βγαίνανε από την τραπεζαρία, η Κυνεγόνδη και ο Αγαθούλης βρεθήκανε πίσω από ένα παραβάν η Κυνεγόνδη άφησε να της πέση το μαντήλι, ο Αγαθούλης το σήκωσε· εκείνη τούπιασε το χέρι αθώα, ο νέος φίλησε αθώα το χέρι της νεαράς δεσποινίδος με μια ζωηρότητα, ένα αίσθημα, μια χάρη ολότελα ξεχωριστή· τα στόματά τους συναντήθηκαν, τα μάτια τους εφλογίστηκαν, τα πόδια τους τρεμουλιάσανε, τα χέρια τους παραστράτησαν. Ο Κύριος βαρώνος του Τούντκρ-τεν-τρονκ πέρασε πλάι από το παραβάν, και βλέποντας αυτήν την αιτία κι' αυτό το αποτέλεσμα, έδιωξε τον Αγαθούλη από τον πύργο με δυνατές κλωτσιές στον πισινό· η Κυνεγόνδη λιποθύμησε· μόλις συνήλθε μπατσίστηκε από την κυρία βαρωνέσσα: και όλα έγιναν θλιβερά μέσα στο ωραιότερο και ευχαριστότερο παλάτι, που ήταν δυνατό να υπάρξη.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙΙ.

Τι έπαθε ο Αγαθούλης με τους Βουλγάρους.

Ο Αγαθούλης, διωγμένος από τον επίγειο παράδεισο, περπάτησε πολύν καιρό χωρίς να ξέρει για πού, κλαίοντας, σηκώνοντας τα μάτια του στον ουρανό, στρέφοντας τα συχνά προς τ' ωραιότερο των παλατιών, που είχε μέσα του την ωραιότερη από τις βαρωνέσσες. Κοιμήθηκε νηστικός μέσα στους αγρούς ανάμεσα σε δυο αυλάκια· το χιόνι

έπεφτε σε μεγάλες τουλούπες. Ο Αγαθούλης καταμουσκεμένος, εσύρθηκε την άλλη μέρα προς την γειτονική πόλη Βαλντμπεργ- κοφφ-τραρμπει-ντικντόρφφ, απένταρος, πεθαμένος από πείνα και κούραση. Σταμάτησε θλιβερά στην πόρτα μιας ταβέρνας. Δυο άνθρωποι, ντυμένοι γαλάζια, τον παρατήρησαν:

— Σύντροφε, λέγει ο ένας, να ένας νέος πολύ καλοφκιασμένος και που έχει το απαιτούμενο ανάστημα.

Προχώρησαν προς τον Αγαθούλη και τον πήραν να δειπνήση με πολλήν ευγένεια.

— Κύριοι, τους είπε ο Αγαθούλης με γοητευτική μετριοφροσύνη, μου κάμνετε πολλή τιμή, μα δεν έχω να πληρώσω το ρεφενέ μου.

— Α! κύριε, του είπε ο ένας από τους γαλάζιους, οι άνθρωποι του δικού σου αναστήματος και της δικιάς σου αξίας δεν πληρώνουν ποτές τίποτε. Δεν είσασθε ψηλός πέντε πόδια και πέντε δάχτυλα;

— Μάλιστα, κύριοι, αυτό είναι το ανάστημά μου, είπε κάμνοντας μίαν υπόκλιση.

— Α! Κύριε, καθήστε στο τραπέζι· όχι μονάχα θα πληρώσουμε για σας, μα δε θα δεχτούμε ποτές ένας άνθρωπος σαν και σας να μην έχει χρήματα. Οι άνθρωποι είναι κανωμένοι ν' αλληλοβοηθιούνται.

— Έχετε δίκαιο, είπεν ο Αγαθούλης· αυτό μούλεγε πάντα ο κύριος Παγγλώσσης και παρατηρώ καλά, πως όλα είναι άριστα.

Τον παρακάλεσαν να δεχτή λίγα σκούδα. Τα παίρνει και κάνει να δώσει απόδειξη, αλλά κείνοι δεν το επιτρέπουν και κάθουνται στο τραπέζι.

— Δεν αγαπάτε τρυφερά.....;

— Ω! ναι, απάντησε, αγαπώ τρυφερά τη δεσποινίδα Κυνεγόνδη.

— Όχι, είπε ο ένας από τους κυρίους, σας ρωτούμε, αν αγαπάτε τρυφερά τον βασιλέα των Βουλγάρων.

— Καθόλου, απάντησε κείνος, γιατί δεν τον είδα ποτέ!

— Πώς! είναι ο πιο χαριτωμένος από τους βασιλιάδες και πρέπει να πιούμε στην υγειά του.

— Ω! με πολλήν ευχαρίστησι, κύριοι.

Και ήπιε.

— Αυτό φτάνει, του είπαν, ιδού εσείς στήριγμα, υπερασπιστής, ήρως των βουλγάρων! Εκάματε την τύχη σας και εξασφαλίσατε τη δόξα σας.

Του βάζουν αμέσως τα σίδερα στα πόδια και τον πάνε στο σύνταγμα. Τον βάζουν να κλίνη δεξιά, αριστερά, να βγάζη την τουφεκόβεργα, να ξαναβάζη την τουφεκόβεργα, να πέφτη πρηνηδόν, να πυροβολή, να περπατή γρήγορα και του δίνουν τριάντα ξυλιές· την επομένη κάμνει την άσκηση του κάπως λιγώτερο άσκημα και τρώει μόνο είκοσι ξυλιές· τη μεθεπομένη του δίνουν μόνο δέκα και θεωρείται από τους συντρόφους του ως θαύμα.

Ο Αγαθούλης τάχε χάσει και δεν καταλάβαινε καθόλου πως ήτανε ήρωας. Ένα ωραίο ανοιξιάτικο πρωί αποφάσισε να πάει να περπατήση, βαδίζοντας ολόισα μπροστά του, και πιστεύοντας πως ήτανε προνόμιο του ανθρωπίνου γένους, καθώς και του ζωικού, να μεταχειρίζονται τα πόδια τους, όπως τους αρέσει. Δεν είχε κάμει δυο λεύγες και να τέσσερις άλλοι ήρωες έξ ποδιών ύψους τον πλησιάζουν, τον

δένουν και τον πάνε σε μια φυλακή. Τον ρωτήσανε δικαστικά τι προτιμούσε καλύτερα: να ραβδισθή τριανταέξ φορές από όλο το σύνταγμα ή να δεχθή με μιας δώδεκα μολυβένιες σφαίρες στο κρανίο. Μάταια είπε, πως οι θελήσεις είναι ελεύθερες και πως δεν ήθελε ούτε τόνα ούτε τάλλο· έπρεπε να διαλέξη· αποφάσισε εν ονόματι του θείου δώρου, που ονομάζουν ελευθερία, να ραβδισθή τριανταέξ φορές και έφαγε τις δυο. Το σύνταγμα είχε δυο χιλιάδες άντρες. Έφαγε λοιπόν τέσσερις χιλιάδες ξυλιές, που απ' το σβέρκο ως τον πισινό του ξεγύμνωσαν όλα τα ποντίκια και τα νεύρα. Ενώ ετοιμαζόντανε ν' αρχίσουν την τρίτη βόλτα, ο Αγαθούλης μη βαστάνοντας πια, ζήτησε ως χάρη να ευαρεστηθούν να λάβουν την καλωσύνη να του τινάξουν τα μυαλά· του κάμανε αυτό το χατήρι· του δένουν τα μάτια· τον βάζουν να γονατίση. Αυτήν τη στιγμή περνά ο βασιλιάς των Βουλγάρων και πληροφορείται το έγκλημα του καταδίκου: κι' όπως αυτός ο βασιλιάς ήτανε μεγαλοφυής, κατάλαβε, απ' ό,τι του είπεν ο Αγαθούλης, πως ήταν ένας νεαρός μεταφυσικός, που αγνοούσε ολότελα τα πράγματα του κόσμου τούτου και του έδωσε χάρη με μια καλοκαγαθία, που θα υμνείται σ' όλες τις εφημερίδες και σ' όλους τους αιώνες. Ένας γέρος χειρούργος εγιάτρεψε τον Αγαθούλη σε τρεις βδομάδες με μαλαχτικά διδαγμένα από το Διοσκορίδη. Είχε τώρα λιγάκι δέρμα και μπορούσε να περπατή, όταν ο βασιλιάς των Βουλγάρων κήρυξε πόλεμο στο βασιλιά των Αβάρων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ III.

Πώς ο Αγαθούλης έφυγε από τους Βουλγάρους και τι απόγινε

Τίποτε δεν ήτανε τόσο ωραίο, τόσο ευκίνητο, τόσο καλά συνταγμένο σαν τα δυο εχθρικά στρατεύματα. Οι τρομπέτες, τα φλάουτα, τα όμποα, τα τούμπανα, τα κανόνια αποτελούσαν μιαν αρμονία, που παρόμοια δεν υπήρξε ποτέ στην Κόλαση. Τα κανόνια πρώτα-πρώτα ρίξανε κάτου έξη σχεδόν χιλιάδες από κάθε μεριά. Έπειτα τα ομαδικά πυρά απάλλαξαν τον καλύτερο των κόσμων από ενιά ως δέκα χιλιάδες κατεργαρέους, που του λέρωναν την επιφάνεια. Η ξιφολόγχη έγινε επίσης ο αποχρών λόγος του θανάτου μερικών χιλιάδων ανθρώπων. Το όλον μπορούσε πολύ καλά να λογαριαστή σε καμιά τριανταριά χιλιάδες ψυχές. Ο Αγαθούλης, που έτρεμε σαν φιλοσοφος, κρύφτηκε όσο μπορούσε καλύτερα κατά τη διάρκεια αυτού του ηρωικού μακελλιού.

Τέλος, ενώ οι δυο βασιλιάδες έκαναν δοξολογίες, καθένας στο στρατόπεδό του αποφάσισε να πάη σ' άλλον τόπο να φιλοσοφή για τις αιτίες και τ' αποτελέσματα. Πέρασε πάνω από τους σωρούς των σκοτωμένων και κείνων που ξεψυχούσαν κ' έφτασε πρώτα σ' ένα γειτονικό χωριό. Ολόκληρο ήτανε στάχτη. Ήταν ένα χωρίο αβαρικό, που οι Βούλγαροι τόχαν κάψει, σύμφωνα με τους νομούς του δημοσίου δικαίου. Εδώ γέροι κατατρύπιοι από σφαίρες, έβλεπαν να πεθαίνουν οι σφαγμένες γυναίκες τους, βαστώντας τα παιδιά τους στα ματωμένα τους βυζιά· εκεί κορίτσια ξεκοιλιασμένα, αφού ικανοποίησαν τις φυσικές ανάγκες μερικών ηρώων, ξεψυχούσαν· άλλοι μισοκαμμένοι φώναζαν να τους αποτελειώσουν σκοτώνοντάς τους. Μυαλά ήτανε σκορπισμένα απάνω στη γη πλάι σε κομμένα χέρια και πόδια.

Ο Αγαθούλης τόσκασε όσο μπορούσε γρηγορώτερα σ' ένα άλλο χωριό: αυτό ήτανε Βουλγαρικό και οι Άβαροι ήρωες τόχαν περιποιηθή με τον ίδιο τρόπο. Ο Αγαθούλης πάντα βαδίζοντας πάνω σε μέλη, που σπάραζαν ή ανάμεσα σε

ρημάδια, έφτασε τέλος, όξω από το θέατρο του πολέμου, έχοντας μερικά τρόφιμα μέσα στο δισάκκι του και μη ξεχνώντας ποτέ τη δεσποινίδα Κυνεγόνδη. Τα τρόφιμα του τέλειωσαν γρήγορα, όταν έφτασε στην Ολλανδία· αλλ' έχοντας ακουσμένα πως όλος εδώ ο κόσμος ήτανε πλούσιος και καλοί χριστιανοί, δεν αμφέβαλλε πως θα τον μεταχειριζονταν τόσο καλά, όσο στον πύργο του κυρίου βαρώνου πριν διωχτή για τα ωραία μάτια της δεσποινίδας Κυνεγόνδης.

Ζήτησε ελεημοσύνη από πολλά σοβαρά προσώπατα, μα όλοι του απαντούσαν, πως αν εξακολουθούσε να κάμνη αυτό το επάγγελμα, θα τον κλείνανε σε κανένα σωφρονιστήριο για να μάθη να δουλεύη.

Απευθύνθηκε κατόπι σ' έναν άνθρωπο, που μόλις είχε πάψη να μιλή μόνος μιαν ολόκληρη ώρα περί ευσπλαχνίας μπροστά σε μια μεγάλη σύναξη ανθρώπων. Ο ρήτορας αυτός, κυττάζοντάς τον λοξά, του είπε:

— Τι έρχεστε να κάμετε εδώ. Σας έφερε κανείς καλός σκοπός;

— Δεν υπάρχει διόλου αποτέλεσμα χωρίς αιτία, απάντησε με μετριοφροσύνη ο Αγαθούλης· όλα είναι αλληλένδετα αναγκαστικά και κανωμένα για τον καλύτερο σκοπό. Με διώξαν κοντά από τη Δεσποινίδα Κυνεγόνδη, πέρασα από ραβδισμούς και πρέπει τώρα να ζητιανεύω το ψωμί μου, όσο να μπορέσω να το κερδίζω. Όλ' αυτά δε μπορούσαν να συμβούν αλλιώς.

— Φίλε μου, του είπεν ο ρήτορας και πιστεύεις πως ο Πάπας είναι ο Αντίχριστος.

— Δεν τόχα ως τόρα ακούσει να το λένε, απάντησε ο Αγαθούλης· μα είτε είναι είτε δεν είναι, εγώ δεν έχω ψωμί!

— Δεν είσαι άξιος να το φας, είπεν ο άλλος: Φεύγα, κατεργάρη, άθλιε μη με λερώνης με την παρουσία σου.

Η γυναίκα του ρήτορα είχε βγάλει το κεφάλι της στο παράθυρο και βλέποντας έναν άνθρωπο, που αμφέβαλλε πως ο Πάπας είναι ο Αντίχριστος, τούρριξε στο κεφάλι ένα τσουκάλι γεμάτο. . . . Ω! ουρανοί! Σε τι σημείο φτάνει ο θρησκευτικός ζήλος των γυναικών!

Ένας άνθρωπος, που δεν είχε καθόλου βαφτισθή, ένας αγαθός αναβαφτιστής, ονομαζόμενος Ιάκωβος, είδε το σκληρό κι' ατιμωτικό τρόπο, που μεταχειρίστηκαν έναν αδερφό του, ένα ον δίπουν, άπτερον, έμψυχον. Τον επήρε σπίτι του, τον καθάρισε, τούδωσε ψωμί και μπύρα, του χάρισε δύο φιορίνια, θέλησε μάλιστα να τον μάθη να δουλεύη στο εργοστάσιό του, που έφκιανε περσικά χαλιά στην Ολλανδία. Ο Αγαθούλης σχεδόν προσκυνώντας τον αναφώνησε!

— Ο διδάσκαλος Παγγλώσσης τώπε πολύ σωστά πως όλα είναι άριστα σ' αυτό τον κόσμο, γιατί είμαι άπειρα πιο συγκινημένος, με τη δική σας υπέρτατη γενναιότητα παρά λυπημένος με τη σκληρότητα αυτού του κυρίου με το μαύρο μανδύα και της κυρίας γυναίκας του.

Την άλλη μέρα, περιδιαβάζοντας, συνάντησε ένα ζητιάνο, γεμάτον πληγές, με μάτια σβυσμένα, την άκρη της μύτης φαγωμένη, το στόμα στραβωμένο, τα δόντια μαύρα, που μιλούσε με το λαρύγγι, βασανιζόμενος από ένα σφοδρό βήχα και που σε κάθε του βήξιμο φτυούσε κ' ένα δόντι.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ IV.

Πώς ο Αγαθούλης συνάντησε τον παλιό του δάσκαλο της φιλοσοφίας, τον δόχτορα Παγγλώσση και τι απέγινε.

Ο Αγαθούλης, περισσότερο από συμπάθεια παρά από φρίκη, έδωσε σ' αυτόν τον τρομαχτικό ζητιάνο τα δύο φιορίνια, πούχε λάβει από τον έντιμο του αναβαφτιστή, τον Ιάκωβο. Το φάνταγμα τον εκύτταξε στα μάτια, δάκρυσε και ρίχτηκε στο λαιμό του. Ο Αγαθούλης τρομαγμένος πισωδρόμησε.

— Αλλίμονο! είπεν ο ένας άθλιος στον άλλον άθλιο, δεν αναγνωρίζετε πια τον αγαπημένο σας Παγγλώσση;

— Τι ακούω! Σεις, αγαπημένε μου διδάσκαλε! Σεις σ' αυτά τα φριχτά χάλια! Τι συμφορά λοιπόν σας βρήκε; Γιατί δεν είσθε πια στον ωραιότερο των πύργων; Τι απέγινε η δεσποινίς Κυνεγόνδη, το μαργαριτάρι των κοριτσών, το αριστούργημα της φύσης;

— Δεν βαστώ πια, είπεν ο Παγγλώσσης.

Ευθύς ο Αγαθούλης τον ωδήγησε στο σταύλο του Αναβαφτιστή, όπου τούδωσε να φάγη λιγάκι ψωμί. Κι' όταν ο Παγγλώσσης ανάλαβε,

— Λοιπόν, τον ξαναρωτά, η Κυνεγόνδη;. . . . .

— Απέθανε, απάντησεν ο άλλος.

Ο Αγαθούλης στ' άκουσμα αυτής της λέξης λιποθύμησε. Ο φίλος του τον ξανάφερε στις αισθήσεις του με λίγο κακό ξίδι, που βρέθηκε κατά τύχη μέσα στο σταύλο. Ο Αγαθούλης ξανάνοιξε τα μάτια.

Η Κυνεγόνδη απέθανε! Α! άριστε των κόσμων πού είσαι; Κι' από τι αρρώστια πέθανε; Ίσως άραγε γιατί μ' είδε να με διώχνουν από τον ωραίον πύργο του κυρίου πατέρα της με δυνατές κλωτσές;

— Όχι! απάντησε ο Παγγλώσσης. Την ξεκοίλιασαν Βούλγαροι στρατιώται, αφού πρώτα την εβίασαν όσο μπορεί να συμβή αυτό σε άνθρωπο. Σπάσανε το κεφάλι του κυρίου βαρώνου, που θέλησε να την υπερασπισθή· την κυρία βαρωνέσσα την κόψανε κομματάκια κομματάκια· ο αγαπητός μου μαθητής έπαθε τα ίδια με την αδελφή του· όσο για τον πύργο, δεν έμεινε πείρα σε πείρα, ούτε αποθήκη, ούτε πρόβατο, ούτε πάπια, ούτε δένδρο. Όμως εκδικηθήκαμε καλά, γιατί οι Άβαροι κάμανε τα ίδια σε μια γειτονική βαρωνεία, που ανήκε σ' έναν Βούλγαρο ευπατρίδη. Πάνω σ' αυτή τη διήγησι, ο Αγαθούλης λιποθύμησε άλλη μια φορά. Μα όταν συνήλθε και είπε ό,τι έπρεπε να πη, ρώτησε για την αιτία και το αποτέλεσμα και για τον αποχρώντα λόγο, που κατάντησε τον Παγγλώση σε μια τόσο οιχτρή κατάστασι.

— Αλλίμονο, είπεν ο άλλος. Είναι ο έρωτας: ο έρωτας ο παρηγορητής του ανθρωπίνου γένους, ο διατηρητής του κόσμου, η ψυχή όλων των όντων, πόχουν αισθήσεις, ο τρυφερός έρωτας!

— Αλλίμονο! είπεν ο Αγαθούλης. Τόνε γνώρισα αυτόν τον έρωτα, αυτόν το βασιληά των καρδιών, αυτή την ψυχή της ψυχής μας. Ποτές δε μου κόστισε περισσότερο απόνα φιλί και είκοσι κλωτσιές στον πισινό. Πώς μια τόσο ωραία αιτία μπόρεσε να προκαλέση σε σας ένα τόσο αποτρόπαιο αποτέλεσμα;

Ο Παγγλώσσης απάντησε ως εξής:

— Ω αγαπημένε μου Αγαθούλη· έχεις γνωρίσει την Πακέττα, αυτή την νόστιμη ακόλουθο της σεβαστής μας βαρωνέσσας. Γεύτηκα στην αγκάλη της τις χαρές του παραδείσου, που μου φέραν αυτά τα δεινά της κόλασης, από τα οποία με βλέπετε φαγωμένον. Ήτανε η ίδια μολυσμένη κ' ίσως απέθανε απ' αυτά. Η Πακέττα είχε πάρει αυτό το δώρο από έναν κορδελιέρο ([1]) πολύ σοφόν, ο οποίος είχε ανεύρει την πρώτη πηγή του κακού· αυτός τόχε πάρει από μια γρηά κόμησσα, που τόχε πάρει απόναν αξιωματικό του ιππικού, που το χρεωστούσε σε μια μαρκησία, που τόχε πάρει απόναν υπηρέτη, που τόχε πάρει από έναν ιησουίτη, ο οποίος όντας δόκιμος, τόχε πάρει απ' ευθείας από έναν σύντροφο του Χριστοφόρου Κολόμβου. Όσο για μένα δεν θα το δώσω σε κανένα, γιατί πεθαίνω.

— Ω Παγγλώση, φώναξε ο Αγαθούλης, να μια παράξενη γενεαλογία! Δεν ήταν ο διάβολος ο πρώτος σπόρος της;

— Καθόλου, απάντησε ο μέγας αυτός άνθρωπος. Ήταν ένα πράγμα απαραίτητο στον καλύτερο των κόσμων, ένα συστατικό του αναγκαίο, γιατί αν ο Κολόμβος δεν άρπαζε σ' ένα νησί της Αμερικής αυτήν την αρρώστεια, που φαρμακώνει όλη τη γενεά, που συχνά μάλιστα την εμποδίζει ολότελα και που είναι, φανερά, το αντίθετο του μεγάλου σκοπού της φύσης, δε θάχαμε ούτε τη σοκολάτα ούτε την κοκκινόμπογια της κοχενίλλης. Πρέπει ακόμα να παρατηρήσομε, πως ίσαμε σήμερα, αυτή η αρρώστεια είναι ξεχωριστά της δικής μας ηπείρου, όπως οι θεολογικοί καυγάδες. Οι Τούρκοι, οι Ινδοί, οι Πέρσες, οι Κινέζοι, οι Σιαμαίοι, οι Γιαπωνέζοι δεν την γνωρίζουν ακόμα· αλλ' υπάρχει αποχρών λόγος να τη γνωρίσουν κι' αυτοί σε μερικούς αιώνες. Στο αναμεταξύ έκαμε θαυμαστή πρόοδο αναμεταξύ μας και πιο πολύ σ' αυτούς τους μεγάλους στρατούς, που αποτελούνται από μισθοφόρους, οι οποίοι αποφασίζουν για την τύχη των Κρατών. Μπορούμε να βεβαιώσομε, πως, όταν τριάντα χιλιάδες άνθρωποι

πολεμούν ταχτική μάχη ενάντια σε δυνάμεις ισάριθμες, υπάρχουν περίπου είκοσι χιλιάδες σιφιλιδικοί από κάθε μέρος.

— Ιδού τι είναι αξιοθαύμαστο, είπεν ο Αγαθούλης. Αλλά πρέπει να σε γιατρέψομε.

— Και πώς μπορώ; είπε ο Παγγλώσσης. Δεν έχω πεντάρα, φίλε μου, και σ' όλη την έχταση αυτής της σφαίρας δε μπορεί κανείς ούτε αφαίμαξη να κάνη ούτε μια πλύση, χωρίς να πληρώση κανείς άλλος γι' αυτόν.

Αυτός ο τελευταίος λόγος έκαμε τον Αγαθούλη να πάρη μιαν απόφαση.

Πήγε κ' έπεσε στα πόδια του εκλεκτικού αναβαφτιστή Ιακώβου και του ζωγράφισε τόσο συγκινητικά τα χάλια, στα οποία είχε καταντήσει ο φίλος του, ώστε ο αγαθός άνθρωπος δε δίστασε να συντρέξη τον δόχτορα Παγγλώσση. Και τον εγιάτρεψε μ' έξοδά του. Ο Παγγλώσσης κατά τη θεραπεία έχασε μόνο τόνα μάτι και τον' αυτί. Έγραφε καλά κ' ήξερε τέλεια την αριθμητική. Ο αναβαφτιστής Ιάκωβος τον έκαμε λογιστή του. Μετά από δυο μήνες βρέθηκε στην ανάγκη να πάη στη Λισσαβώνα για υποθέσεις του εμπορικές και πήρε μέσα στο πλοίο του τους δυο φιλοσόφους. Ο Παγγλώσσης του εξήγησε, πως όλα ήταν όσο δεν μπορούσε καλύτερα. Ο Ιάκωβος δεν είχε την ίδια γνώμη.

— Πρέπει, έλεγεν, οι άνθρωποι νάχουν διαφθείρη τη φύση, γιατί δεν γεννήθηκαν λύκοι κ' έγειναν λύκοι. Ο Θεός δεν τους έδωσε ούτε κανόνια των εικοσιτεσσάρων, ούτε μπαγιοννέτες, κ' έφκιασαν μπαγιονέτες και κανόνια για να αλληλοσκοτώνονται. Θα μπορούσα να λογαριάσω ακόμα τις χρεωκοπίες και τη Δικαιοσύνη, που κατάσχει τις περιουσίες των χρεωκόπων για να κλέψη τους δανειστές.

— Όλ' αυτά ήσαν απαραίτητα, απαντούσε ο μονόφθαλμος δόχτορας, και οι ατομικές δυστυχίες κάμνουν την καθολική ευτυχία· σε τρόπο, που όσο υπάρχουν περισσότερες ατομικές δυστυχίες, τόσο περισσότερο το σύνολο είναι καλύτερα.

Ενώ συζητούσαν ο ουρανός σκοτείνιασε, οι άνεμοι φύσηξαν από τα τέσσερα σημεία τουρανού και το καράβι τόπιασε η τρομερώτερη τρικυμία μπροστά στο λιμάνι της Λισσαβώνας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ V.

Τρικυμία, ναυάγιο, σεισμός και τι απέγινε ο δόχτορας Παγγλώσσης, ο Αγαθούλης και ο αναβαφτιστής Ιάκωβος.

Οι μισοί επιβάτες άρρωστοι, ξεψυχώντας απ' αυτές τις ανυπόφορες αγωνίες, που το κούνημα του καραβιού προξενεί στα νεύρα και σ' όλα τα υγρά του σώματος, που ταράζονται σε αντίθετες διευθύνσεις, δεν είχαν ούτε καν τη δύναμη ν' ανησυχήσουν για τον κίνδυνο. Οι άλλοι μισοί ξεφωνούσαν και προσευχόντανε. Τα πανιά ήτανε σκισμένα, τα κατάρτια σπασμένα, το καράβι ανοιγμένο. Σάλευε όποιος μπορούσε, κανείς δε συνενοούτανε, κανένας δεν κυβερνούσε. Ο αναβαπτιστής βοηθούσε λιγάκι στην κυβέρνησι του καραβιού· ήτανε πάνω στη γέφυρα: ένας ναύτης θυμωμένος τόνε χτυπά απότομα και τον ξαπλώνει στα σανίδια: Αλλ' από το χτύπημα, που τούδωσε, τινάχτηκε κι' ο ίδιος τόσο δυνατά, πούπεσε έξω από το καράβι με το κεφάλι κάτω. Έμενε κει κρεμασμένος και γαντζωμένος από ένα κομμάτι σπασμένου καταρτιού. Ο αγαθός Ιάκωβος τρέχει να τον βοηθήση, τον βαστάει να ξανανέβη, αλλ' από

την προσπάθεια, που κάμνει, γλυστράει και πέφτει στη θάλασσα μπροστά στα μάτια του ναύτη, που τον αφήνει να χαθή χωρίς να γυρίση να τον ιδή. Ο Αγαθούλης πλησιάζει, βλέπει τον ευεργέτη του που ξαναφαίνεται μια στιγμή και που βυθίζεται για πάντα. Θέλει να ριχτή στη θαλασσα· ο φιλόσοφος Παγγλώσσης τον εμποδίζει, αποδείχνωντάς του, πως ο κόρφος της Λισσαβώνας κατασκευάσθηκε επίτηδες για να πνιγή σ' αυτόν ο αναβαφτιστής. Ενώ το απόδειχνε 2a priori, το καράβι ανοίγει στη μέση κι' όλοι χάνονται εξόν από τον Παγγλώσση, τον Αγαθούλη και αυτόν τον βάναυσο ναύτη, πούχε πνίξη τον ενάρετο αναβαφτιστή· ο κατεργάρης κολύμπησε πετιχυμένα ως την παραλία όπου ο Παγγλώσσης και ο Αγαθούλης είχαν φτάσει πάνω σε μια σανίδα.

Όταν συνήλθαν λιγάκι βάδισαν προς τη Λισσαβώνα· τους έμειναν ολίγα χρήματα, με τα οποία έλπιζαν να γλυτώσουν από την πείνα, αφού γλύτωσαν από την τρικυμία.

Μόλις επάτησαν το πόδι τους στην πόλη, κλαίοντας το θάνατο του ευεργέτη τους, και νοιώθουν να τρέμει η γης κάτου από τα πόδια τους. Η θάλασσα υψώνεται βράζοντας μέσα στο λιμάνι και σπάζει τα αγκυροβολημένα καΐκια. Φλογοστρόβιλοι με στάχτες σκεπάζουν τους δρόμους και τις δημόσιες πλατείες. Τα σπίτια γκρεμίζονται, οι στέγες αναποδογυρίζονται πάνω στα θεμέλια, τα θεμέλια σκορπίζονται. Τριάντα χιλιάδες κάτοικοι κάθε ηλικίας και κάθε γένους πλακωθήκαν κάτου από τα ερείπια. Ο ναύτης έλεγε σφυρίζοντας και βλασφημώντας:

— Κάτι θα βγάλουμε δω πέρα.

— Ποιος είναι ο αποχρών λόγος αυτού του φαινομένου; έλεγεν ο Παγγλώσσης.

— Να! η τελευταία μέρα του κόσμου, φώναξε ο Αγαθούλης.

Ο ναύτης τρέχει αβάσταχτος μέσα στα χαλάσματα, αντιμετωπίζει το θάνατο για ναύρη χρήματα, βρίσκει, τα παίρνει, μεθά, κι' αφού κοιμήθηκε για να χωνέψει το κρασί, αγοράζει την εύνοια της πρώτης καλόβολης κοπέλλας, που συναντά πάνω στα ερείπια των γκρεμισμένων σπιτιών κι' ανάμεσα στους πεθαμένους και σ' αυτούς που ξεψυχούσαν. Ο Παγγλώσσης ωστόσο τόνε τραβούσε από το μανίκι:

— Φίλε μου, τούλεγε, αυτό δεν είναι σωστό. Παραβαίνετε την παγκόσμια λογική, ξοδεύετε άσκημα τον καιρό σας.

— Ξεροκέφαλο, του απάντησε ο άλλος· είμαι ναύτης γεννημένος στην Παλαβία· πάτησα τέσσερις φορές πάνω στον εσταυρωμένο σε τέσσερά μου ταξείδια στην Ιαπωνία· βρήκες τον άνθρωπό σου με την παγκόσμιά σου λογική!

Μερικά κομμάτια πέτρας πλήγωσαν τον Αγαθούλη· που ξαπλωμένος στο δρόμο και σκεπασμένος από χαλάσματα, έλεγε στον Παγγλώσση:

— Αλλίμονο! βρε μου λιγάκι κρασί και λάδι· πεθαίνω.

— Αυτός ο σεισμός δεν είναι κάτι νέο, απάντησε ο Παγγλώσσης. Η πόλη της Λίμας δοκίμασε τα ίδια τινάγματα πέρσυ στην Αμερική. Ίδιες αιτίες, ίδια αποτελέσματα. Υπάρχει ασφαλώς ένα μακρύ στρώμα θειάφι κάτου από τη γης από τη Λίμα ως τη Λισσαβώνα.

— Τίποτε δεν είναι πιθανώτερο απ' αυτό. Όμως, για το θεό, λίγο λάδι και κρασί.

— Πώς πιθανό; απάντησε ο φιλόσοφος. Υποστηρίζω, πως το πράγμα είναι αποδειγμένο

Ο Αγαθούλης έχασε τις αισθήσεις του κι' ο Παγγλώσσης τούφερε λιγάκι νερό από μια γειτονική βρύση.

Την άλλη μέρα, αφού βρήκαν μερικά φαγώσιμα, γλυστρώντας ανάμεσα στα χαλάσματα, αναστήλωσαν λιγάκι τις δυνάμεις των. Έπειτα βοηθήσανε μαζί με τους άλλους στο φρόντισμα εκείνων, που γλύτωσαν από το θάνατο. Μερικοί κάτοικοι, που τους είχαν βοηθήση, τους δώσαν ένα τόσο ωραίο δείπνο, όσο είναι δυνατό μέσα σε τέτοια καταστροφή. Είναι αλήθεια, πως ήτανε λιγάκι θλιβερό· γιατί οι συμπότες βρέχαν το ψωμί τους με δάκρυα. Αλλ' ο Παγγλώσσης τους παρηγόρησε, βεβαιώνοντάς τους, πως τα πράγματα δε μπορούσαν να γίνουν αλλιώς. Γιατί έλεγε, όλ' αυτά είναι όσο μπορούνε καλύτερα· γιατί αν υπάρχη ένα ηφαίστειο στη Λισσαβώνα, αυτό δε μπορούσε νάναι αλλού γιατί είναι αδύνατο τα πράγματα να μην είναι κει που είναι· γιατί όλα είναι καλά.

Ένας κοντός άνθρωπος, μαύρος, που σχετιζότανε με την Ιερή Εξέταση, καθισμένος πλάι του, έλαβε ευγενικά το λόγο και είπε!

— Είναι φανερό, πως ο κύριος δεν πιστεύει στο προπατορικό αμάρτημα· γιατί αν όλα είναι άριστα, τότε δεν υπάρχει ούτε αμάρτημα ούτε τιμωρία.

— Ζητώ πολύ ταπεινά συγγνώμη από την εξοχότητά σας, απάντησε ο Παγγλώσσης πολύ ευγενικώτερα. Η πτώση του ανθρώπου και η κατάρα του Θεού μπαίνουν αναγκαστικά μέσα στον άριστο των κόσμων.

— Ο κύριος δεν πιστεύει λοιπόν στην ελευθερία; είπε ο μαύρος άνθρωπος

— Η εξοχότητά σας θα με συγχωρήση, είπε ο Παγγλώσσης. Η ελευθερία μπορεί να συνυπάρχη με την απόλυτη αναγκαιότητα, γιατί ήτανε αναγκαίο νάμαστε ελεύθεροι. Γιατί επί τέλους η ετεραρχική θέλησις, . . .

Ο Παγγλώσσης δεν πρόφθασε να τελειώση τη φράση, όταν ο μαύρος άνθρωπος έκαμε ένα σημάδι στον ακόλουθό του, που του σερβίριζε κρασί του Πορτό ή του Οπόρτο.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ VI.

Πώς έκαμαν ένα ωραίο άουτο-ντα-φε για να σταματήσουν οι σεισμοί και πώς ο Αγαθούλης εμαστιγώθηκε

Μετά το σεισμό, πούχε γκρεμίσει τα τρία τέταρτα της Λισσαβώνας, οι σοφοί του τόπου δεν μπόρεσαν να βρουν άλλο μέσο πιο αποτελεσματικό για να προλάβουν την τέλεια καταστροφή από το να δώσουν στο λαό ένα ωραίο άουτο-ντα-φε. Είχεν αποφασισθή από το Πανεπιστήμιο της Κοΐμπρας, πως το θέαμα μερικών ανθρώπων ψημένων με σιγανή φωτιά σε μεγάλη επίσημη τελετή, είναι ένα αλάνθαστο μυστικό για να εμποδίσουν τη γης να τρέμη.

Πιάσαν λοιπόν έναν Βισκαϊανό, γιατί είχε παντρεφτή τη νουνά του και δυο Πορτογάλους, οι οποίοι τρώγοντας ένα κοτόπουλο, πέταξαν το λαρδί του. Προ μικρού είχαν δέσει, μετά το δείπνο, τον δόχτορα Παγγλώσση και τον μαθητή του τον αφελή, τον ένα γιατί μίλησε και τον άλλο γιατί άκουσε με ύφος επιδοκιμαστικό. Και τους δυο τους βάλανε χωριστά μέσα σε κάτι διαμερίσματα υπέροχης δροσερότητος, μέσα στα οποία ποτέ κανείς δεν μπορούσε να ενοχληθή από τον ήλιο.

Μετά οχτώ μέρες τους ντύσανε και τους δυο με ένα κίτρινο ράσο και στόλισαν το κεφάλι τους με μια μίτρα από καρτόνι: η μίτρα και το ράσο του Αγαθούλη είχε ζωγραφισμένες φλόγες ανάποδες και διαβόλους χωρίς ουρά

και νύχια· οι διάβολοι όμως του Παγγλώση είχαν και ουρά και νύχια και οι φλόγες ήσαν όρθιες. Εβάδισαν, έτσι ντυμένοι σα σε λιτανεία κι άκουσαν ένα λόγο πολύ παθητικό, ακολουθημένον από μιαν ωραία ψαλμουδιά με ίσα.

Ενώ ετραγουδούσαν μαστίγωναν τον Αγαθούλη στον πισινό με ρυθμό· το Βισκαϊανό και τους δύο Πορτογάλους, που δε θελήσανε να φάνε λίπος, τους κόψανε και τον Παγγλώση τον κρεμάσανε, αν και αυτό δεν ήτανε συνήθεια. Την ίδια μέρα έγινε νέος σεισμός με τρομαχτικούς κρότους.

Ο Αγαθούλης τρομαγμένος, απομονωμένος, απελπισμένος, όλος τρέμοντας, έλεγε μέσα του!

— Εάν αυτός είναι ο καλύτερος των κόσμων, τότε τι είναι οι άλλοι; Πάλι καλά, που μόνο με μαστίγωσαν. Το ίδιο έπαθα στους Βουλγάρους. Αλλ' ω αγαπημένε μου Παγγλώσση! Μεγαλύτερε των φιλοσόφων, έπρεπε να σε ιδώ κρεμασμένον χωρίς να ξέρω γιατί! Ω αγαπημένε μου αναβαφτιστή! άριστε των ανθρώπων, έπρεπε να σε ιδώ να πνίγεσαι μέσα στο λιμάνι! Ω! δεσποινίδα Κυνεγόνδη, μαργαριτάρι των παρθένων, έπρεπε να σου έχουν σκίση την κοιλιά!

Ξεκίνησε λοιπόν μόλις στεκάμενος στα πόδια του, αφού του βγάλαν λόγο, τόνε μαστίγωσαν του δώσαν άφεση αμαρτιών και ευλογία, όταν μια γρηά τον εζύγωσε και τούπε:

— Παιδί μου, λάβε θάρρος, ακολούθα με.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ VII.

Πώς μία γρηά φρόντισε για τον Αγαθούλη και πώς ξανάβρε κείνην, που αγαπούσε

Ο Αγαθούλης δεν πήρε καθόλου θάρρος, ακολούθησε όμως τη γρηά μέσα σ' ένα χαμόσπιτο. Τούδωσε ένα βάζο με αλοιφή να τριφτή, τον άφησε να φάγη και να πιή· τούδειξε ένα κρεββατάκι αρκετά καθαρό και κοντά στο κρεββάτι ένα κοστούμι ρούχα.

— Φάτε, πιέτε, κοιμηθήτε, του είπε, και η παναγία της Ατόσσας, και ο αφέντης μας ο Άης-Αντώνης της Πάδοβας, και ο αφέντης μας ο Άγιος Ιάκωβος της Κομποστέλλας ας σας προστατέψουν. Θα ξανάρθω αύριο.

Ο Αγαθούλης πάντα απορώντας για τα όσα είδε, όσα υπέφερε, και ακόμα περισσότερο για το σπλάχνος της γρηάς, θέλησε να της φιλήση το χέρι.

— Δεν είναι το δικό μου χέρι που πρέπει να φιλήσετε, του είπε. Θα ξανάρθω αύριο. Τριφτήτε με την αλοιφή, φάτε, κοιμηθήτε.

Ο Αγαθούλης, παρ' όλα του τα βάσανα, έφαγε και κοιμήθηκε. Το πρωί η γρηά τούφερε το πρόγευμά του, ξέτασε τη ράχη του, την έτριψε η ίδια με μιαν άλλη αλοιφή· τούφερε κατόπι να γευματίση και το βράδι ξαναγύρισε και τούφερε να δειπνήση. Την μεθαυριανή μέρα τούκαμε τις ίδιες περιποιήσεις.

— Ποιά είστε, τη ρωτούσε πάντα ο Αγαθούλης. Ποιος σας έδωσε τόση κωλωσύνη; Πώς μπορώ να σας το ανταποδώσω;

Η αγαθή γριά δεν απαντούσε τίποτε. Το βράδυ ξανάρθε χωρίς να του φέρη να δειπνήση.

— Ελάτε μαζί μου, του λέγει και μη βγάζετε τσιμουδιά.

Τον παίρνει από το μπράτσο και βαδίζει μαζί του στην εξοχή ως ένα τέταρτο της λεύγας. Φτάνουν σ' ένα σπίτι μοναχικό τριγυρισμένο από κήπους και κανάλια.

Η γριά χτυπά μια μικρή θύρα. Ανοίγουν. Οδηγεί τον Αγαθούλη από μια σκάλα κρυφή σε μια χρυσή σάλλα, τον αφήνει πάνω σ' έναν καναπέ από πολύχρωμο μεταξόπανο, κλει την πόρτα και φεύγει. Ο Αγαθούλης νόμιζε, πως ονειρευότανε και του φαινόταν η όλη του προτητερινή ζωή ένα όνειρο θανατερό και η τωρινή στιγμή ένα όνειρο γλυκό.

Η γριά ξαναφάνηκε σε λίγο. Κρατούσε με κόπο από το μπράτσο μια γυναίκα, που έτρεμε, πούχε ανάστημα μεγαλόπρεπο, κ' έλαμπε ολόκληρη μέσα σε πετράδια κ' ήτανε σκεπασμένη μ' έναν πέπλο.

— Τραβήχτε αυτόν τον πέπλο, είπε η γριά στον Αγαθούλη.

Ο νέος πλησιάζει· σηκώνει τον πέπλο με φοβισμένο χέρι. Τι στιγμή! Τι ξάφνισμα! Νομίζει πως βλέπει τη δεσποινίδα Κυνεγόνδη. Τη βλέπει πραγματικά, ήταν η ίδια. Οι δυνάμεις του παραλυούνε, δε μπορεί να προφέρη λέξη, πέφτει στα πόδια της. Η Κυνεγόνδη πέφτει πάνω στον καναπέ. Η γριά τους χύνει μυρωδιές, αναλαβαίνουν τις αισθήσεις τους, ομιλούν: στην αρχή λένε λέξεις κομμένες, ερωτήσεις κι' απαντήσεις διασταυρούμενες, στενάζουνε, κλαίνε, ξωφωνίζουν. Η γριά τους συμβουλεύει να κάμνουν λιγώτερο θόρυβο και τους αφήνει μόνους.

— Πώς! Είστε σεις; της λέγει ο Αγαθούλης· ζήτε! Σας ξαναβρίσκω στην Πορτογαλλία! Δε σας εβίασαν λοιπόν; Δε σας ξεκοιλιάσανε, όπως με βεβαίωσε ο φιλόσοφος Παγγλώσσης;

— Ναι, είπε η ωραία Κυναιγόνδη· αλλά δεν πεθαίνει κανείς πάντα απ' αυτά τα δυο δυστυχήματα.

— Αλλ' ο μπαμπάς σας και η μαμά σας σκοτωθήκανε;

— Αυτό είναι πάρα πολύ αληθινό, είπε η Κυνεγόνδη κλαίοντας.

— Κι' ο αδερφός σας;

— Τον αδερφό μου τον σκοτώσαν επίσης.

— Και γιατί βρίσκεστε στην Πορτογαλλία; Και πώς μάθατε, πως ήμουνα κ' εγώ εδώ; Και με τι παράξενη σύμπτωση με φέρατε σ' αυτό το σπίτι;

— Θα σας τα πω όλ' αυτά, απάντησε η κυρία, μα πρέπει προτύτερα να μου διηγηθήτε ό,τι σας συνέβη μετά απ' το αθώο εκείνο φίλημα, που μου δώσατε, και τις κλωτσιές που λάβατε.

Ο Αγαθούλης υπάκουσε με βαθύτατο σεβασμό. Και, αν και κουρασμένος, αν και η φωνή του ήταν αδύνατη κ' έτρεμε, αν και η ραχοκοκαλιά του πονούσε ακόμα λίγο, της διηγήθηκε με τον πιο απροσποίητο τρόπο ό,τι του συνέβη από τη στιγμή του αποχωρισμού τους. Η Κυνεγόνδη ύψωνε τα μάτια στον ουρανό. Έκλαψε για το θάνατο του αγαθού αναβαφτιστή Ιακώβου· και κατόπι μίλησε ως εξής στον Αγαθούλη, που δεν έχανε λέξη και την κατάτρωγε με τα μάτια του.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ VIII.

Ιστορία της Κυνεγόνδης

Ήμουνα στο κρεββάτι μου και κοιμόμουνα βαθυά, όταν ευδόκησεν ο ουρανός να στείλη τους Βουλγάρους στον ωραίο μας πύργο του Τούντερ- τεν-τρονκ. Σφάξανε τον πατέρα μου και τον αδελφό μου και κάμανε τη μητέρα μου κομματάκια. Ένας ψηλός βούλγαρος έξη ποδιών, βλέποντας, πως σ' αυτό το θέαμα έχασα τις αισθήσεις μου, άρχισε να με βιάζη. Αυτό με συνέφερε, ανάλαβα τις αισθήσεις μου, πάλαιψα, δάγκασα, γρατσούνισα, ήθελα να βγάλω τα μάτια αυτού του χοντροβούργαρου, μη ξέροντας, πως ό,τι συνέβαινε μέσα στον πύργο του πατέρα ήταν ένα πράγμα συνειθισμένο. Ο αγριάθρωπος μούδωσε μια μαχαιριά στο αριστερό μέρος της κοιλιάς, που έχω ακόμη το σημάδι.

— Αλλοίμονο! Ελπίζω να το ιδώ, είπεν ο απλοϊκός Αγαθούλης,

— Θα το ιδήτε, είπεν η Κυνεγόνδη. Αλλ' ας εξακολουθήσομε.

— Εξακολουθήστε, είπε ο Αγαθούλης.

Ξαναπήρε το νήμα της διήγησής της.

— Τότες ένας Βούλγαρος αξιωματικός μπαίνει. Με βλέπει μέσα στα αίματα, αλλ' ο στρατιώτης δεν ταράζεται. Ο αξιωματικός θυμώνει για την έλλειψη σεβασμού, που τούδειχνε αυτός ο χτηνώδης στρατιώτης και τον σκοτώνει απάνω μου. Ύστερα βάζει να μ' επιδέσουν και με φέρνει αιχμάλωτο στη σκηνή του. Εκεί έπλενα τα λίγα πουκάμισα, που είχε, του μαγείρευα· μ' εύρισκε πολύ νόστιμη, πρέπει να

το ομολογήσω, και δε θ' αρνηθώ, πως ήτανε κι' αυτός πολύ καλοφκιασμένος κ' είχε το δέρμα λευκό κ' απαλό. Αλλ' έξω απ' αυτά, λίγο πνεύμα, λίγη φιλοσοφία. Φαινότανε καλά, πως δεν είχε μορφωθή από τον δόχτορα Παγγλώση, Στο τέλος των τριών μηνών, αφού έχασε τα χρήματά του κι' αφού με χόρτασε, με πούλησε σ' έναν Εβραίο ονομαζόμενο δον Ισσάχαρ, που εμπορευότανε στην Ολλανδία και στην Πορτογαλλία και που αγαπούσε με πάθος τις γυναίκες. Αυτός ο Εβραίος αφοσιώθηκε πολύ σε μένα, αλλά δεν κατώρθωσε να με νικήση. Του αντιστάθηκα καλύτερα απ' ότι στο Βούλγαρο στρατιώτη. Ένα έντιμο πρόσωπο μπορεί να βιαστή μια φορά, μα η αρετή του δε χάνεται. Ο Εβραίος για να με δαμάση, μ' έφερε σ' αυτό το εξοχικό σπίτι, που βλέπετε. Πίστευα ως τώρα, πως δεν υπήρχε τίποτε στη γη τόσο ωραίο σαν τον πύργο του Τούντερ-τεν-τρονκ: είχα απατηθεί.

Ο μέγας Ιεροξεταστής με παρατήρησε μια μέρα στη λειτουργία. Με κύτταξε πολύ με τα γυαλιά του και μου παράγγειλε, πως είχε να μου μιλήση για πολύ μυστικές υποθέσεις. Με ωδήγησε στο παλάτι του· του είπα την καταγωγή μου μού παράστησε, πόσο ήτανε κατώτερο της τάξης μου ν' ανήκω σ' έναν Ισραηλίτη. Πρότεινε από μέρος μου στον δον Ισσάχαρ να με παραχωρήση στο σεβασμιώτατο. Ο δον Ισσάχαρ, που είναι ο τραπεζίτης της αυλής κι' άνθρωπος μεγάλης υπόληψης δε δέχτηκε να κάμη τίποτε. Ο Ιερεξεταστής τον απείλησε μ' ένα άουτο-ντα-φε. Τέλος ο Εβραίος μου φοβισμένος έκλεισε μια συμφωνία κατά την οποία το σπίτι κ' εγώ θ' ανήκαμε και στους δυο από κοινού. Ο Εβραίος θάχε για τον εαυτό του τις Δευτέρες, τις Τετάρτες και τα Σάββατα και ο Ιερεξεταστής τις άλλες μέρες της βδομάδας. Είναι έξη μήνες τώρα, που βαστάει αυτή η σύμβαση· αλλ' όχι και χωρίς καυγάδες, γιατί συχνά δε μπορούνε να ορίσουν, αν η νύχτα του Σαββάτου ανήκει στον παλαιό η στο νέο νόμο! Όσο για μένα

αντιστάθηκα ως τώρα και στους δυο· και νομίζω πως γι' αυτό το λόγο με αγαπούνε πάντα.

Τέλος για ν' απομακρύνουν τη συφορά των σεισμών και για να φοβίσουν τον δον Ισσάχαρ, ευαρεστήθηκε ο σεβασμιώτατος Ιεροξεταστής να τελέση ένα άουτο- ντα-φε. Μου έκαμε την τιμή να με καλέση. Με βάλανε σε πολύ καλή θέση. Προσφέρανε στις κυρίες αναψυχτικά μεταξύ της λειτουργίας και της εκτέλεσης. Μ' έπιασε, αληθινά, φρίκη βλέποντας να καίνε αυτούς τους δυο Ιουδαίους κι' αυτό το χρηστό Βισκαϊανό, πούχε παντρεφτή τη νουνά του. Αλλά ποια ήταν η έκπληξή μου, ο τρόμος μου, η ταραχή μου, σαν είδα μέσα σ' ένα κίτρινο ράσο και κάτου από μια μίτρα κάποιον, που έμοιαζε του Παγγλώσση. Έτριβα τα μάτια μου, έβλεπα προσεχτικά, είδα να τον κρεμούν· έπεσα λιπόθυμη. Μόλις συνήρθα, είδα εσάς γυμνωμένον τσιτσίδι. Αυτό ήτανε το αποκορύφωμα της φρίκης, του τρόμου, του πόνου της απελπισίας. Θα σας πω αληθινά, πως το δέρμα σας είναι πολύ πιο λευκό και πιο ρόδινο από του βουλγάρου αξιωματικού. Αυτή η θέα διπλασίασε όλα τα αισθήματα, που με καταπιέζανε, που με κατατρώγαν. Φώναξα, θέλησα να πω: Σταθήτε, βάρβαροι! Μα η φωνή μου πνίγηκε και τα λόγια μου θάταν ανώφελα. Αφού σας μαστιγώσανε καλά: πως συμβαίνει, έλεγα, ο αγαπητός Αγαθούλης κι' ο σοφός Παγγλώσσης να βρίσκονται στη Λισσαβώνα, ο ένας για να φάγη εκατό καμουτσικιές κι' ο άλλος να κρεμαστή κατά διαταγή του σεβασμιώτατου Ιεροξεταστή, του οποίου είμαι η ερωμένη; Ο Παγγλώσσης λοιπόν μ' είχε πολύ σκληρά απατήσει, όταν μούλεγε, πως όλα είναι άριστα στον κόσμο.

Ταραγμένη, τρομαγμένη, άλλοτες έξω φρενών κι' άλλοτε έτοιμη να πεθάνω από αδυναμία, είχα το κεφάλι μου γεμάτο από τη σφαγή του πατέρα μου, της μητέρας μου, του αδερφού μου, γεμάτο από το θράσος του βούλγαρου παλιοστρατιώτη, από τη μαχαιριά, που μούδωσε, από τη σκλαβιά μου, από το επάγγελμά μου της μαγείρισσας, από

τον Βούλγαρο αξιωματικό μου, από τον άθλιό μου δον Ισσάχαρ, από το σιχαμερό μου Ιεροξεταστή, από το κρέμασμα του δόχτορα Παγγλώσση, από το μεγάλο αυτό miswerer το μουρμουριστό ενώ σας μαστιγώνανε, και προ πάντων από το φιλί, που σας έδωσα πίσω από το παραβάν την ημέρα, που σας είχα δει για τελευταία φορά. Δόξασα το θεό, που σας ξανάφερνε σε μένα ύστερ' από τόσες δοκιμασίες. Σύστησα στη γριά μου να σας περιποιηθή και να σας φέρη εδώ, μόλις θα ήτανε δυνατό. Έκαμε πολύ καλά την παραγγελία μου. Απόλαυσα την ανέκφραστη χαρά να σας ξαναϊδώ, να σας ακούσω, να σας μιλήσω. Πρέπει να πεινάτε πολύ· έχω μεγάλη όρεξη, ας αρχίσουμε από το φαγητό.

Να τους λοιπόν καθισμένοι οι δυο τους στο τραπέζι.! Και μετά το δείπνο ξανακάθονται στον ωραίο καναπέ, για τον οποίο μιλήσαμε παραπάνω. Ενώ ήσαν εκεί, ιδού φτάνει ο σινιόρ δον Ισσάχαρ, ο ένας από τους κυρίους του σπιτιού! Ήτανε Σάββατο. Ερχότανε να εξασκήση τα δικαιώματά του και να εκφράση το μεγάλο του έρωτα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ IX.

Τι συνέβη στην Κυνεγόνδη, στον Αγαθούλη, στο μέγαν Ιεροξεταστή και στον Εβραίο.

Αυτός ο Ισσάχαρ ήταν ο πιο χολερικός Εβραίος, που υπήρξε στη φυλή του Ισραήλ από την εποχή της αιχμαλωσίας της Βαβυλώνας.

— Πώς! είπε· σκύλλε Γαλιλαίε, δε μας φτάνει ο Κύριος Ιεροξεταστής; Πρέπει κι' αυτός ο κανάγιας να κάμνη μαζί μου μοιρασά;

Λέγοντας τούτα τραβά ένα μακρύ μαχαίρι, που τόχε πάντα μαζί του και νομίζοντας, πως ο αντίπαλος του ήταν άοπλος, ρίχνεται πάνω του. Αλλ' ο αγαθός μας Βεστφαλιανός είχε πάρει ένα ωραίο σπαθί από τη γριά μαζί με το κοστούμι. Τραβάει το σπαθί του, αν και ήταν άνθρωπος μαλακός, και σου ξαπλώνει τον Ισραηλίτη ξερόν πάνω στις πλάκες, στα πόδια της ωραίας Κυνεγόνδης.

— Παναγία Παρθένε! φώναξεν εκείνη, τι θα κάνομε τώρα; Ένας άνθρωπος σκοτωμένος σπίτι μου! Αν η δικαιοσύνη έρθη, ήμαστε χαμένοι.

— Εάν δεν είχαν κρεμάσει τον Παγγλώσση, είπεν ο Αγαθούλης, θα μας έδινε καλή συμβουλή σ' αυτή μας την απόγνωση, γιατί τανε μέγας φιλόσοφος. Τώρα που λείπει, ας συμβουλευτούμε τη γριά.

Ήτανε πολύ μυαλωμένη κι άρχισε να λέγη τη γνώμη της, όταν μια άλλη θύρα ανοίγει. Ήτανε μια μετά τα μεσάνυχτα, άρχιζε η Κυριακή. Αυτή η μέρα ανήκε στο σεβασμιώτατο Ιεροξεταστή. Μπαίνει και βλέπει το μαστιγωμένον Αγαθούλη με το σπαθί στο χέρι, έναν σκοτωμένον χάμου, τη Κυνεγόνδη ξώφρενη και τη γριά δίνοντας συμβουλές.

Ιδού τι συνέβη αυτή τη στιγμή μέσα στην ψυχή του Αγαθούλη και πώς σκέφτηκε: Εάν ο άγιος άνθρωπος καλέση βοήθεια, θα με κάψη ασφαλώς στη φωτιά και μπορεί να κάνη το ίδιο και στην Κυνεγόνδη. Μ' έχει μαστιγώσει ανελέητα· είναι ο αντίπαλός μου· άρχισα τώρα να σκοτώνω· δεν υπάρχει καιρός για δισταγμούς.

Αυτές οι σκέψεις υπήρξαν καθαρές και γρήγορες· και δίχως να δώση καιρό στον Ιεροξεταστή να συνέρθη από την έκπληξή του, τον τρυπά πέρα ως πέρα και τον ρίχνει πλάι στον Εβραίο.

— Να κι' άλλος, είπε η Κυνεγόνδη. Δεν υπάρχει γλυτωμός, είμαστε αφωρισμένοι, η τελευταία μας ώρα έφτασε. Πώς έγινε σεις, που γεννηθήκατε τόσο ήμερος να σκοτώνετε σε δυο λεφτά έναν Εβραίο κι' έναν επίσκοπο!

— Ωραία μου Κυνεγόνδη, απάντησεν ο Αγαθούλης, όταν κανείς είναι ερωτευμένος, ζηλιάρης και μαστιγωμένος από τα ιεροδικεία, δε γνωρίζει πια τον εαυτό του!

Τότες η γριά έλαβε το λόγο και είπε: Υπάρχουν τρία ανδαλούσια άλογα στο σταύλο με τις σέλλες τους και τα χάμουρά τους. Ο γενναίος Αγαθούλης ας τα ετοιμάση· η κυρία έχει χρυσαφικά και διαμάντια, ας ανεβούμε γρήγορα στ' άλογα, αν και δε μπορώ να κάτσω παρά στο ένα κωλομέρι, κι' ας το δίνομε για τα Γάδειρα. Κάμνει τον ωραιότερο καιρό του κόσμου κ' είναι πολύ ευχάριστο να ταξιδεύη κανείς με τη νυχτερινή δροσιά.

Ευθύς ο Αγαθούλης σελλώνει τα τρία άλογα. Η Κυνεγόνδη, η γριά κι' αυτός κόβουν τριάντα μίλλια μονορούφι. Ενώ αυτοί απομακρυνόντανε, η Ιερά Εξέταση φτάνει στο σπίτι· θάβουν τον σεβασμιώτατο σε μίαν ωραία εκκλησία και ρίχνουν τον Ισσάχαρ στα σκουπίδια. Ο Αγαθούλης, η Κυνεγόνδη κ' η γριά ήσαν τώρα στη μικρή πόλη Αβασένα, ανάμεσα στα βουνά της Σιέρρα Μορένα και μιλούσαν ως εξής μέσα σε μια ταβέρνα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Χ.

Σε τι άθλια χάλια ο Αγαθούλης, η Κυνεγόνδη κ' η γριά φτάνουνε στα Γάδειρα και πως μπαρκαρίζονται.

— Ποιος λοιπόν μπόρεσε να μου κλέψει τις πιστόλες ([2]) μου

και τα διαμαντικά μου, έλεγε κλαίοντας η Κυνεγόνδη. Πού νάβρη κανείς Ιεροξεταστές κ' Εβραίους να του δώσουν άλλες;

— Αλοίμονο! είπεν η γριά, υποψιάζομαι έναν αιδεσιμώτατον πατέρα κορδελιέρο, που κοιμήθηκε ψες στο ίδιο ξενοδοχείο μαζί μας στο Μπανταγιός. Ο θεός φυλάξοι να κάμω κρίση άδικη! Όμως μπήκε δυο φορές στο δωμάτιό μας κ' έφυγε πολύ προτήτερα από μας.

— Αλλίμονο! είπεν ο Αγαθούλης. Ο καλός Παγγλώσσης μου είχε συχνά αποδείξει, πως τα αγαθά της γης είναι κοινά σ' όλους τους άνθρωπους και πώς όλοι έχουν σ' αυτά ίσα δικαιώματα. Αυτός ο κορδελιέρος θα έπρεπε, σύμφωνα μ' αυτή τη θεωρία, να μας αφήση με τι ν' αποτελειώσουμε το ταξίδι μας. Δε σας απομένει λοιπόν τίποτες, ωραία Κυνεγόνδη;

— Ούτε ένα μαραβεντί ([3]) είπεν αυτή.

— Τι ν' αποφασίσουμε; είπεν ο Αγαθούλης.

— Ας πουλήσομε ένα από τα τ' άλογά μας, είπεν η γρηά. Εγώ θα κάτσω στα καπούλια του ζώου, πίσω από τη δεσποινίδα Κυνεγόνδη, αν και δε μπορώ να βαστιέμαι παρά στο ένα κωλομέρι, και θα φτάσομε στα Γάδειρα.

Μέσα στο ίδιο ξενοδοχείο ήταν ένας ηγούμενος Βενεδικτίνος· αγόρασε φτηνά το άλογο. Ο Αγαθούλης, η Κυνεγόνδη κ' η γριά πέρασαν από τη Λουκένα, τη Χίλλα, τη Λεμπρίξα και φτάσανε τέλος στα Γάδειρα. Εκεί ετοίμαζαν ένα στόλο και μαζεύανε στρατό για να τιμωρήσουν τους αιδεσιμώτατους Ιησουίτες πατέρες της Παραγουάης, γιατί κάπιο τάγμα τους κίνησε επανάσταση εναντίο των βασιλέων της Ισπανίας και της Πορτογαλίας κοντά στη πόλη της Αγίας Μετάληψης. Ο Αγαθούλης, επειδή είχε

υπηρετήσει στο βουλγαρικό στρατό, έκαμε τα βουλγαρικά γυμνάσια μπροστά στο στρατηγό του μικρού στρατού με τόση χάρη, σβελτωσύνη, δεξιότητα, περηφάνεια και λυγεράδα, που του δώσανε να διευθύνη ένα σώμα πεζικού. Να τονε λοιπόν αξιωματικό! Μπαρκαρίζεται με τη δεσποινίδα Κυνεγόνδη, τη γριά, δυο υπηρέτες και τα δυο ανδαλούσια άλογα, που ανήκαν άλλοτες στον κύριο μέγαν Ιεροξεταστή της Πορτογαλλίας.

Σ' όλο το ταξίδι μιλήσανε πολύ για τη φιλοσοφία του άτυχου Παγγλώσση.

— Πηγαίνομε σ' άλλον κόσμο, έλεγεν ο Αγαθούλης: σ' αυτόν, χωρίς αμφιβολία, όλα θάναι άριστα, γιατί πρέπει να ομολογήσομε, πως μπορεί κανείς να κλαίη λιγάκι με ό,τι γίνεται στο δικό μας από άποψη φυσική και ηθική.

— Σας αγαπώ μ' όλη μου την καρδιά, έλεγε η Κυνεγόνδη· μα έχω ακόμα την ψυχή μου κατατρομαγμένη από ό,τι είδα κι' από ό,τι έπαθα.

— Όλα θα παν καλά, απαντούσε ο Αγαθούλης· ήδη η θάλασσα αυτού του νέου κόσμου είναι καλύτερη από τις θάλασσες της Ευρώπης μας· είναι πιο γαλήνια και οι άνεμοι σταθερώτεροι. Ασφαλώς ο νέος κόσμος είναι ο καλύτερος των κόσμων.

— Άμποτες! έλεγεν η Κυνεγόνδη· υπήρξα έως τώρα τόσο φριχτά δυστυχής στο δικό μας, ώστε η καρδιά μου σχεδόν είναι κλεισμένη στις ελπίδες.

— Παραπονιέστε, τους είπε η γρηά· αλοίμονο! δεν επάθατε συφορές σαν τις δικές μου.

Η Κυνεγόνδη άρχισε σχεδόν να γελά κ' εύρισκε αυτή την αγαθή γυναίκα παρά πολύ διασκεδαστική με το να λέγη πως ήτανε πιο δυστυχισμένη από κείνην.

— Αλοίμονο! της είπε· αν δεν έχετε βιασθή από δυο βουλγάρους, αν δεν ελάβατε δυο μαχαιριές στην κοιλιά, αν δε σας χαλάσανε δυο πύργους σας, αν δε σφάξανε μπροστά στα μάτια σας δυο πατέρες, δυο μητέρες κι' αν δεν είδατε δυο εραστές σας μαστιγωμένους σ' ένα άουτο-ντα-φε, δε βλέπω πώς θα μπορούσατε να με υπερβήτε. Προσθέστε, πως γεννήθηκα βαρώνη με εβδομηνταδυό γενεές κι' ότι κατάντησα μαγέρισσα.

— Δεσποινίς, απάντησε η γριά. Δεν ξέρετε την καταγωγή μου. Κι' αν σας έδειχνα τον πισινό μου, δε θα μιλούσατε, όπως μιλήσατε και θα σταματούσατε στην κρίση σας.

Αυτά τα λόγια προκάλεσαν υπερβολική περιέργεια στο πνεύμα της Κυνεγόνδης και του Αγαθούλη. Η γριά τους μίλησε ως εξής.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ XI.

Ιστορία της Γριάς

Δεν είχα πάντα τα μάτια θαμπά και κόκκινα ολογύρω. Η μύτη του δεν άγγιζε πάντα το πηγούνι μου και δεν ήμουνα πάντα υπηρέτρια. Είμαι η κόρη του πάπα Ουρβανού Χ και της πριγκιπέσσας Παλεστρίνα. Μ' ανάθρεψαν ως τα δεκατέσσερά μου χρόνια μέσα σ' ένα παλάτι, που μπροστά του όλοι οι πύργοι των Γερμανών βαρώνων σας δε θα μπορούσανε να χρησιμέψουν ούτε για σταύλοι. Κ' ένα μου μονάχα φουστάνι κόστιζε περισσότερο απ' όλα τα πλούτη της Βεστφαλίας. Μεγάλωνα σε ομορφιά, χάρες, ταλέντα μέσα σε απολαύσεις, σεβασμούς κ' ελπίδες. Άρχισα να εμπνέω έρωτα. Το στήθος μου έδενε· και τι στήθος! Λευκό, στερεό, φκιασμένο σαν της Αφροδίτης των Μεδίκων. Και τι μάτια! τι βλέφαρα! τι τσίνορα μαύρα! Τι φλόγες καίγανε μέσα στις κόρες των ματιών μου και σβήνανε την αχτιδοβολιά των άστρων, όπως μου λέγαν οι ποιητές του τόπου. Οι γυναίκες, που με ντύνανε και με ξεντύνανε πέφτανε σ' έκσταση κυττάζοντάς με από μπροστά κι' από πίσω.

Αρραβωνιάστηκα μ' έναν πρίγκηπα της Μάσσα-Καρράρας. Τι Πρίγκηπας! Τόσο ωραίος όσο κ' εγώ, καμωμένος από γλυκάδες και χάρες, λάμποντας από πνεύμα και καίοντας από έρωτα. Τον αγαπούσα, όπως αγαπούν για πρώτη φορά, ειδωλολατρικά, παράφορα, Οι γάμοι μας ετοιμαστήκαν· ήτανε μια τελετή, μια μεγαλοπρέπεια ανάκουστη· γιορτές αμαξάδες, όπερες-μπούφφες αδιάκοπες. Κι' όλη η Ιταλία μου έκαμε σοννέτα, που κανένα δεν ήτανε της προκοπής. Άγγιζα τη στιγμή της ευδαιμονίας μου, όταν μια γριά μαρκησία, που ήτανε πρώτα ερωμένη του πρίγκηπά μου, τον προσκάλεσε σπίτι της να του προσφέρη σοκολάτα· πέθανε σε λιγώτερο από δυο ώρες με τρομαχτικούς σπασμούς. Αλλά τούτο είναι μηδαμινό. Η μητέρα μου πάνω στην απελπισία της και λιγώτερο λυπημένη από μένα, θέλησε ν' απομακρυνθή για λίγον καιρό από έναν τόπο έτσι καταραμένο. Είχε κάπιο πολύ ωραίο χτήμα κοντά στη Γαέτα. Μπαρκαριστήκαμε σε μια ντόπια γαλέρα, κατάχρυση σαν την Άγια Τράπεζα του Άγιου Πέτρου της Ρώμης. Και να ένας κορσάρος από τη Σάλη χύνεται απάνω μας και μας διπλαρώνει· οι στρατιώτες μας αμυνθήκανε, σαν στρατιώτες του πάπα: γονάτισαν όλοι τους κλαίοντας και ζητώντας από τον κουρσάρο άφεση αμαρτιών, που δίνεται στους πεθαμένους.

Αμέσως τους γδύσανε τσιτσίδι σαν μαϊμούδες, καθώς και τη μητέρα μου, τις κυρίες της τιμής και μένα. Είναι κάτι αξιοθαύμαστο η προσοχή με την οποία αυτοί οι κύριοι γδύνουν τον κόσμο. Αλλ' ότι μ' εξέπληξε περισσότερο ήτανε, που βάλανε σε όλους μας το δάχτυλο σ' ένα μέρος, όπου μεις δεν αφήνομε συνήθως να μας βάλουν άλλο τίποτε από το σερβιτσάλι. Αυτή η τελετή μου φάνηκε πολύ παράξενη: να πώς κρίνει κανείς όλα, όταν δεν έχει βγει από τον τόπο του. Έμαθα αμέσως, πως θέλανε να ιδούν, μήπως κρύψαμε κει τίποτε διαμάντια! Είναι έθιμο καθιερωμένο από αμνημονεύτων χρόνων μεταξύ των πολιτισμένων λαών, που διαπλέουν τις θάλασσες. Έμαθα, πως οι κύριοι καλόγεροι

ιππότες της Μάλτας δεν το παραλείπουν ποτέ, όταν πιάνουνε Τούρκους και Τούρκισσες: είναι νόμος του διεθνούς δικαίου, που δεν παραβαίνεται ποτές.

Δε θα σας πω, πόσο είναι σκληρό για μια νέα πριγκιπέσσα να τη φέρνουνε σκλάβα στο Μαρόκο μαζί με τη μητέρα της: καταλαβαίνετε καλά, τι τραβήξαμε μέσα στο μαροκινό καράβι! Η μητέρα μου ήτανε ακόμη αρκετά όμορφη: οι κυρίες της τιμής, οι καμαριέρες μας είχαν περισσότερα θέλγητρα απ' όσα μπορεί κανείς να βρη σ' όλη την Αφρική: όσο για μένα ήμουνα θαμπωτική, ήμουνα η ίδια ομορφιά, η ίδια χάρη κ' ήμουνα κορίτσι. Δεν έμεινα για πολύ. Αυτό το άνθος, που ήτανε φυλαγμένο για τον ωραίο πρίγκιπα της Μάσσα-Καρράρας, μου πάρθηκε από τον κουρσάρο καπετάνιο. Ήταν ένας απαίσιος νέγρος, που πίστευε μάλιστα, πως μου κάμνει μεγάλη τιμή. Ασφαλώς έπρεπε νάχουμε η κυρία Πριγκιπέσσα του Παλεστρίνα κ' εγώ πολύ δυνατή κράση για να βαστάξουμε σε όσα πάθαμε ίσαμε να φτάξουμε στο Μαρόκο. Αλλ' ας τ' αφήσομε. Είναι πράγματα τόσο συνειθισμένα, που δεν αξίζουνε τον κόπο να τα διηγιέται κανείς.

Όταν εφτάσαμε, το Μαρόκο έπλεε μέσα στο αίμα. Πενήντα γιοι του σουλτάνου Μουλέι-Ισμαήλ είχαν πόλεμο μεταξύ τους· πενήντα εμφύλιοι πόλεμοι, μαύρων ενάντια σε μαύρους, μαύρων ενάντια σε μελαχροινούς, μιγάδων ενάντια σε μιγάδες: ήταν ένα αδιάκοπο μακελειό σ' όλη την έκταση της αυτοκρατορίας.

Μόλις ξεμπαρκαριστήκαμε, δυο μαύροι μιας φατρίας εχθρικής με τον κορσάρο μας παρουσιαστήκανε να του πάρουν τη λεία του. Είμεθα μετά τα διαμάντια και το χρυσάφι ό,τι είχε πολυτιμότερο. Βρέθηκα μάρτυρας σε μια μάχη, που παρόμοια δεν έχετε στα δικά σας κλίματα της Ευρώπης. Οι βόρειοι λαοί δεν έχουν το αίμα τόσο αψύ. Δεν έχουν τη λύσσα για τις γυναίκες, που είναι κοινή σ' όλη την

Αφρική. Θαρρείς, πως οι Ευρωπαίοι σας έχουν γάλα στις φλέβες τους· βιτριόλι, φλόγα τρέχει στις φλέβες των κατοίκων του Άτλαντος και των γειτονικών μερών. Πολεμήσανε με τη μανία των λιονταριών, των τίγρηδων, των φειδιών της χώρας τους, για το ποιος θα μας πάρη. Ένας Μαύρος άρπαξε τη μητέρα μου από το δεξί μπράτσο· ο υπολοχαγός του καπετάνιου μου την κρατούσε από το αριστερό· ένας μαύρος στρατιώτης την έπιασε από τόνα πόδι, ένας από τους κουρσάρους την κρατούσε από τ' άλλο. Όλες μας οι κοπέλλες βρεθήκανε σε μια στιγμή να τραβιόνται από τέσσερις νομάτους. Ο καπετάνιος μου μ' έκρυβε από πίσω του. Κρατούσε το λάζο στο χέρι και σκότωνε όποιον αντιστεκότανε στη λύσσα του. Τέλος είδα όλες μας τις Ιταλίδες και τη μητέρα μου σκισμένες, σφαγμένες από τα τέρατα, που τις διαμφισβητούσαν. Οι σκλάβοι, οι σύντροφοί μου, οι κουρσάροι μας, στρατιώτες, ναύτες, μαύροι μελαχροινοί, άσπροι, μιγάδες και τέλος ο καπετάνιος μου, όλοι σκοτωθήκανε κ' έμενα εγώ ξεψυχώντας απάνω σ' ένα σωρό πτώματα. Παρόμοιες σκηνές γινόντανε, καθώς όλοι ξέρουν, σε μιαν έκταση περισσότερη από τριακόσιες λεύγες χωρίς να πορελείπη κανένας εκεί τις πέντε προσευχές κάθε μέρα, που διατάζει ο Μωάμεθ.

Με πολύν κόπο κατώρθωσα να βγω απ' αυτό το πλήθος των ματωμένων πτωμάτων, που ήτανε σωρός, και σύρθηκα κάτου από μια πορτοκαλλιά στην όχθη ενός γειτονικού ρυακιού. Έπεσα κει από την τρομάρα την κούραση, τη φρίκη, την απελπισία, την πείνα. Σε λίγο οι καταβλημένες μου αισθήσεις παραδοθήκανε σ' έναν ύπνο, που έμοιαζε περισσότερο με λιποθυμία παρά με ανάπαυση. Ήμουνα σ' αυτήν την κατάσταση αδυναμίας κ' αναισθησίας και ανάμεσα ζωής και θανάτου, όταν ένοιωσα να με πλακώνει κάτι, που σάλευε απάνω στο σώμα μου. Άνοιξα τα μάτια κ' είδα έναν άνθρωπον άσπρο, που αναστέναζε κ' έλεγε

ανάμεσα στα δόντια του. **Ω τι συφορά να μην έχης αρχ . . . .**

ΚΕΦΑΛΑΙΟ XII.

Συνέχεια της Ιστορίας της γριάς.

Ξαφνισμένη και χαρούμενη, που άκουσα τη γλώσσα της πατρίδας μου κι' όχι λιγώτερο απορώντας για τα λόγια, που μουρμούριζε αυτός ο άνθρωπος, του απάντησα, πως υπήρχανε μεγαλύτερες δυστυχίες απ' αυτήν που παραπονιότανε. Του εξήγησα σε λίγες λέξεις τις φρικαλεότητες, που είχα υποστή και ξανάπεσα λιπόθυμη. Μ' έφερε σ' ένα γειτονικό σπίτι, μ' έβαλε στο κρεββάτι, μούδωσε να φάγω, με περιποιήθηκε, με παρηγόρησε, μου έκαμε διάφορες κολακείες και μούπε πως δεν είδε ποτές τίποτε τόσο ωραίο σαν κ' εμένα και πως ποτέ δε λυπήθηκε τόσο, που έχασε αυτό, που κανείς δε μπορούσε να του το ξαναδώση.

— Γεννήθηκα στη Νεάπολη, μου είπε. Εκεί μουνουχίζουν δυο ως τρεις χιλιάδες παιδιά το χρόνο· τα μισά πεθαίνουνε, τα μισά κάμνουν μια φωνή ωραιότερη από των γυναικών κ' οι άλλοι γίνονται κυβερνήτες κρατών. Μου κάμανε αυτή την εγχείρηση με πολύ μεγάλη επιτυχία κ' έγινα ψάλτης, στο εκκλησάκι της κυρίας πριγκιπέσσας του Παλεστρίνα.

— Της μητέρας μου, έκραξα εγώ.

— Της μητέρας σας! φώναξε κλαίοντας. Πώς! Είσαστε σεις εκείνη η μικρούλα πριγκηπέσσα, που την ανάθρεψα ως την ηλικία των έξη χρονών και που φαινόταν από τότε, πως θα γινότανε τόσο ωραία, όσο είστε σεις;

— Είμαι η ίδια! Η μητέρα μου τετρακόσια βήματα από δω, είναι κομματάκια κάτου από ένα σωρό πτώματα.

Του διηγήθηκα, τι μας συνέβη. Μου διηγήθηκε επίσης τις περιπέτειές του κ' έμαθα, πως τον είχε στείλει στο σουλτάνο του Μαρόκου μια χριστιανική Δύναμη για να κλείση μ' αυτόν το μονάρχη συνθήκη, με την οποίαν θα του προμηθεύανε μπαρούτι, κανόνια, καράβια κι' αυτός θα βοηθούσε στο ξεπάτωμα του εμπορίου των άλλων χριστιανών. Η αποστολή μου τέλειωσε, είπε ο έντιμος ευνούχος, Θα μπαρκαριστώ στην Κιούτα και θα σας πάω πίσω στην Ιταλία. **Μα τι συφορά να μην έχης αρχίδ ....**

Τον ευχαρίστησα με δάκρυα όλο τρυφερότητα· αλλ' αντίς να με πάη στην Ιταλία μ' έφερε στο Αλγέριο και με πούλησε στον μπέη αυτής της χώρας. Μόλις είχα πουληθή, αυτή η πανούκλα, πούχε κάμει το γύρο της Αφρικής, της Ασίας, της Ευρώπης, έπεσε στο Αλγέριο με μανία. Έχετε δει σεισμούς· αλλά, δεσποινίς, πάθατε ποτές πανούκλα;

— Ποτές! απάντησε η βαρωνέσσα.

— Αν την παθαίνατε, επανάλαβε η γριά, θα ομολογούσατε, πως είναι πολύ χειρότερη από ένα σεισμό.

Είναι πολύ συνειθισμένη στην Αφρική· κόλλησα. Φαντασθήτε, τι κατάρα για την κόρη ενός πάπα, δεκαπέντε χρονών, που σε τρείς μήνες δοκίμασε τη φτώχεια, τη σκλαβιά, εβιάστηκε σχεδόν κάθε μέρα, είδε την μητέρα της κομμένην στα τέσσερα, δοκίμασε την πείνα και τον πόλεμο και να πεθαίνη πανωλική στην Αφρική! Ωστόσο δεν πέθανα· αλλ' ο ευνούχος μου κι' ο μπέης μου και σχεδόν όλο το σαράι πεθάνανε.

Όταν οι πρώτες καταστροφές αυτής της φριχτής πανούκλας περάσανε, πουλήσανε τις σκλάβες του μπέη. Ένας έμπορος μ' αγόρασε και μ' έφερε στο Τούνεζι. Με

πούλησε σ' έναν άλλον έμπορο, που με ξαναπούλησε στην Τρίπολη· από την Τρίπολη ξαναπουλήθηκα στην Αλεξάντρεια· από την Αλεξάντρεια στη Σμύρνη· από τη Σμύρνη στην Πόλη. Τέλος με πήρε ένας αγάς των γιανιτσάρων, που σε λίγο έλαβε διαταγή να πάη να βοηθήση το Αζόφ, που το πολιορκούσαν οι Ρούσσοι.

Ο Αγάς, που ήταν άνθρωπος πολύ γαλάντης, πήρε μαζί του όλο το σαράι του και μας τοποθέτησε σ' ένα μικρό φρούριο απάνω στη Μαιώτιδα λίμνη, που το φυλάγανε δυο μαύροι ευνούχοι και είκοσι στρατιώτες. Σκοτώσανε άφθονους Ρούσσους, μα μας το πληρώσανε καλά: Οι γιανιτσάροι περάσανε το Αζόφ διά πυρός και σιδήρου χωρίς να χαριστούν ούτε σε γένος ούτε σε ηλικία. Έμεινε μόνο το δικό μας μικρό φρούριο. Οι εχθροί θελήσανε να μας πιάσουν με την πείνα. Οι είκοσι γιανιτσάροι ωρκιστήκανε να μην παραδοθούνε ποτέ. Η έσχατη πείνα στην οποία καταντήσανε τους ανάγκασε να φάνε τους δυο ευνούχους μας από φόβο μην παραβιάσουν τον όρκο τους. Μετά είκοσι μέρες αποφασίσανε να φάνε τις γυναίκες.

Είχαμε κάποιον ιμάμη πολύ ευσεβή και πολύ πονόψυχο, που τους έβγαλε έναν ωραίο λόγο, με τον οποίον τους έπεισε να μη μας σκοτώσουν ολότελα. Κόψτε, είπε μονάχα ένα κωλομέρι από κάθε κυρία, θα κάμετε πολύ καλό τσιμπούσι. Αν χρειαστή να ξανακάνετε το ίδιο, θάχετε ακόμα άλλα τόσα κωλομέρια σε λίγες μέρες. Ο ουρανός θα σας αναγνωρίση αυτή τη φιλάνθρωπη πράξη και θα σας βοηθήση.

Είχε μεγάλην ευγλωττία· τους έπεισε: μας κάμανε αυτή τη φρικαλέα εγχείρηση· ο ιμάμης μας έβαλε το ίδιο βάλσαμο, που βάζουν στα παιδιά, που σουνετίζουν: όλες είμαστε του θανάτου.

Μόλις οι γιανιτσάροι είχαν τελειώσει το φαγί, που τους προμηθέψαμε, κ' οι Ρούσσοι φτάνουν απάνω σε ανάβαθα καΐκια. Ούτε ένας γιανίτσαρος δε γλύτωσε. Οι Ρώσσοι δε δώσανε καμμιά προσοχή στην κατάσταση, που βρισκόμαστε! Υπάρχουν παντού χειρούργοι Γάλλοι: ένας απ' αυτούς, που ήτανε πολύ ικανός, μας φρόντισε, μας θεράπεψε. Και θα θυμάμαι σ' όλη μου τη ζωή, πως, όταν οι πληγές μου κλείσανε καλά, μούκανε προτάσεις. Άλλωστε, είπε σε όλες μας να μας παρηγορήση. Μας βεβαίωσε, πως σε πολλές πολιορκίες το ίδιο έχει συμβή και πως αυτό ήτανε **ο νόμος του πολέμου.**

Όταν οι συντρόφισσες μου μπορέσανε να περπατήσουνε, τις πήγανε πεζές ως τη Μόσχα. Βάλανε κλήρο κ' έπεσα σ' ένα βογιάρο, που μ' έκαμε κηπουρό του, και μούδινε είκοσι καμουτσικιές την ημέρα. Αλλ' αυτός ο Αφέντης μετά δύο χρόνια καταδικάστηκε στο θάνατο του τροχού μαζί με άλλους τριάντα βογιάρους για κάποιαν αυλική ραδιουργία· δεν έχασα την ευκαιρία· τόσκασα· πέρασα όλη τη Ρουσσία· έγινα πολύν καιρό υπηρέτρια σε μια ταβέρνα της Ρίγας, κατόπι στο Ροστόκ, στο Βίσμαρ, στη Λειψία, στην Κάσσελ, στην Ουτρέχτη, στη Λεΰδη, στη Χάγη, στη Ρότερνταμ: γέρασα μέσα στην αθλιότητα και το όνειδος, έχοντας τον μισό μονάχα πισινό μου, θυμούμενη πάντα, πως ήμουνα κόρη ενός πάπα. Θέλησα εκατό φορές να σκοτωθώ, αλλ' αγαπούσα ακόμα τη ζωή. Αυτή η γελοία αδυναμία είναι ίσως ένα από τα πιο απαίσια μας ένστιχτα· διότι, τι υπάρχει πιο ανόητο από το να κουβαλούμε διαρκώς ένα βάρος, που θέλομε πάντα να το ρίξομε από πάνω μας; να μας κάνη φρίκη η ύπαρξη μας κι' όμως να τη διατηρούμε; τέλος να χαηδεύομε το φίδι, που μας τρώγει, όσο που να μας φάγη ολότελα την καρδιά;

Είδα στους τόπους, που η μοίρα μ' έκαμε να περάσω, και στις ταβέρνες που δούλεψα, έναν άπειρο αριθμό προσώπων, που μισούσανε την ύπαρξή τους· αλλ' είδα μονάχα δώδεκα,

που δώσανε θελληματικά τέλος στη δυστυχία τους, τρεις νέγρους, τέσσερις εγγλέζους, τέσσερις από τη Γενεύη κ' ένα γερμανό καθηγητή, ονομαζόμενο Ρόμπεκ. Στο τέλος έγινα υπηρέτρια του δον Ισσάχαρ· μ' έβαλε σε σας, ωραία μου δεσποινίς. Αφωσιώθηκα στη μοίρα σας κι' απασχολήθηκα περισσότερο για τις δικές σας δυστυχίες παρά για τις δικές μου. Δε θα σας μιλούσα μάλιστα ποτές για τα δεινοπαθήματά μου, αν δεν μ' είχατε πειράξει λιγάκι κι' αν δεν ήτανε συνήθεια, μέσα στο πλοίο, να διηγούνται οι άνθρωποι ιστορίες για να σκοτώνουν την ανία. Τέλος, δεσποινίς, έχω πείρα, ξέρω τον κόσμο· λάβετε την ευχαρίστηση να παρακαλέσετε κάθε επιβάτη να σας διηγηθή την ιστορία του κι' αν ευρεθή ένας, που να μην έχη συχνά καταραστή τη ζωή του, που να μην είπε συχνά μέσα του, πως είνε ο δυστυχέστερος των ανθρώπων, ρίξτε με στη θάλασσα με το κεφάλι κάτου.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ XIII.

Πώς ο Αγαθούλης αναγκάστηκε να χωριστή από την ωραία Κυνεγόνδη κι' από τη γριά.

Η ωραία Κυνεγόνδη, αφού άκουσε την ιστορία της γριάς, της έκαμε όλες τις φιλοφρονήσεις, που οφείλονται σ' ένα πρόσωπο της σειράς της και της αξίας της. Δέχτηκε την πρόταση· παρακάλεσε όλους τους επιβάτες, τον ένα μετά τον άλλο, να της διηγηθούνε τη ζωή τους. Ο Αγαθούλης και κείνη ομολογήσανε, πως η γριά είχε δίκιο.

— Είναι μεγάλη ατυχία, έλεγεν ο Αγαθούλης, που ο σοφός Παγγλώσσης κρεμάστηκε παρά το έθιμο σ' ένα άουτο-ντα-φε. Θα μας έλεγε θαυμάσια πράγματα για το φυσικό και ηθικό κακό, που σκεπάζουνε τη γη και θα ένοιωθα αρκετές

δυνάμεις για να τολμούσα να του φέρω με πολύ σεβασμό μερικές αντιρρήσεις.

Ενώ καθένας διηγότανε την ιστορία του, το πλοίο προχωρούσε. Προσεγγίσανε στο Βουένος-Άυρες. Η Κυνεγόνδη, ο λοχαγός Αγαθούλης κ' η γριά πήγανε στον Κυβερνήτη Ντ' Ιμπαράα, υ Φιγγουέρα, υ Μασκαρένες, υ Λαμπούρδος, υ Σούζα. Αυτός ο κύριος είχε μιαν αλαζονεία ανάλογη με τα τόσα του ονόματα. Μιλούσε στους ανθρώπους με την ευγενικώτερη περιφρόνηση, σηκώνοντας τη μύτη τόσο ψηλά, υψώνοντας τόσο ανελέητα τη φωνή του, παίρνοντας έναν τόνο τόσο επιβλητικό, προσποιούμενος ένα βάδισμα τόσο αγέρωχο, που όσοι τόνε χαιρετούσαν αισθανόντανε τη διάθεση να τονε δείρουν. Αγαπούσε τις γυναίκες μανιακά. Η Κυνεγόνδη του φάνηκε το ωραιότερο πράγμα, που είδε στη ζωή του. Το πρώτο, που έκαμε, ήτανε να ρωτήση, αν ήτανε γυναίκα του λοχαγού. Το ύφος με το οποίον έκαμε την ερώτηση αυτή, ανησύχησε τον Αγαθούλη. Δεν τόλμησε να πη, πως ήτανε γυναίκα του, γιατί πραγματικά δεν ήτανε· δεν τόλμησε να πη, πως ήταν αδερφή του, γιατί επίσης δεν ήτανε. Και αν και αυτό το ασήμαντο ψέμα ήταν κάποτε πολύ της μόδας στους παλαιούς και μπορούσε νάναι ωφέλιμο και στους νεώτερους, η ψυχή του ωστόσο ήτανε πολύ καθαρή, ώστε να μη προδώση την αλήθεια.

— Η Δεσποινίς Κυνεγόνδη, είπε πρόκειται να μου κάνη την τιμή να με παντρευτή και παρακαλούμε την εξοχότητά σας να ευαρεστηθή να μάς στεφανώση.

Ο Δον Φερνάδος ντ' Ιμπαράα, υ Φιγγουόρα, υ Μασκαρένες, υ Λαμπούρδος, υ Σούζα, στρίβοντας το μουστάκι, μειδίασε πικρά και διάταξε τον λοχαγόν Αγαθούλη να πάη να επιθεωρήση το λόχο του. Ο Αγαθούλης υπάκουσε. Ο κυβερνήτης έμεινε με τη δεσποινίδα Κυνεγόνδη. Της εξέφρασε το πάθος του, τη διαβεβαίωσε, πως αύριο θα την

πατρευότανε ενώπιον της Εκκλησίας, ή αλλέως, όπως θα ήτανε ευχαριστότερο στα θέλγητρά της. Η Κυνεγόνδη του ζήτησε ένα τέταρτο της ώρας να συνέρθη, να συμβουλευτή τη γριά κ' αποφασίση.

Η γριά είπε στην Κυνεγόνδη:

— Δεσποινίς· έχετε εβδομήντα δυο γενιές κι' ούτε ένα όβολο. Από σας εξαρτάται να γίνετε η γυναίκα του μεγαλύτερου άρχοντα της Νότιας Αμερικής, ο οποίος έχει ένα πολύ ωραίο μουστάκι. Μέσα σε τόσους κινδύνους δοκιμάστηκε η ερωτική σας πίστη· έχετε βιασθή από τους βουλγάρους, ένας Εβραίος κ' ένας Ιεροξεταστής απόλαυσαν τις χάρες σας. Οι δυστυχίες δίνουνε δικαιώματα. Ομολογώ, πως αν ήμουνα στη θέση σας, δε θάχα κανένα δισταγμό να παντρευτώ τον κύριο Κυβερνήτη και να κάμω πλούσιο τον κύριο λοχαγόν Αγαθούλη.

Ενώ η γριά μιλούσε μ' όλη τη φρόνηση, που η ηλικία και η πείρα δίνουν, βλέπουνε να μπαίνη ένα μικρό καΐκι στο λιμάνι· έφερνε ένα δικαστή και αστυνόμους· να τι είχε συμβή.

Η γρηά είχε καλά μαντέψει, πως ήταν ένας κορδελιέρος με τα φαρδομάνικα, πούκλεψε τα χρήματα και τα κοσμήματα της Κυνεγόνδης στην πόλη Βαλδαγιός, όταν φεύγανε βιαστικά με τον Αγαθούλη. Αυτός ο καλόγερος θέλησε να πουλήση μερικά πετράδια σ' έναν έμπορο. Ο έμπορος ταναγνώρισε, πως ήτανε του μεγάλου Ιεροξεταστή. Ο κορδελλιέρος, πριν τον κρεμάσουνε, μολόγησε, από πού τάχε κλέψει· υπέδειξε τα πρόσωπα και το δρόμο πούχανε πάρει. Η φυγή της Κυνεγόνδης και του Αγαθούλη έγινε πια γνωστή. Τους κυνήγησαν ως τα Γάδειρα· στείλανε, χωρίς να χάνουνε καιρό, ένα πλοίο κατόπι τους. Το πλοίο είχε φτάσει τώρα στο λιμάνι του Βουένος-Άυρες. Αμέσως διαδόθηκε η φήμη, πως ένας αλκάδης είχε αποβιβασθή και πως κυνηγούσανε το δολοφόνο του σεβασμιώτατου Αρχιεροξεταστή. Η συνετή γριά είδε αμέσως τι έπρεπε να κάμουν.

— Δε μπορείται να φύγετε, είπε στην Κυνεγόνδη, και δεν έχετε τίποτε να φοβηθήτε· δεν σκοτώσατε σεις το σεβασμιώτατο· άλλως τε ο κύριος Κυβερνήτης που σας αγαπά, δε θ' αφήση να σας κακομεταχειριστούν. Μείνετε.

Τρέχει αμέσως στον Αγαθούλη.

— Φύγετε, του λέγει, ή σε μια ώρα θα σας ψήσουνε στη φωτιά. Δεν έχετε στιγμή να χάνετε.

Αλλά πώς να χωριστή από την Κυνεγόνδη και πού να καταφύγη;

ΚΕΦΑΛΑΙΟ XIV.

Πώς δεχτήκανε τον Αγαθούλη και τον Κακαμπό οι Ιησουΐτες της Παραγουάης

Ο Αγαθούλης είχε φέρει μαζί του από τα Γάδειρα έναν υπηρέτη, που όμοιοι του βρίσκονται πολλοί στις αχτές της Ισπανίας και στις αποικίες. Ήτανε κατά το ένα τέταρτο ισπανός, γιος ενός μιγάδα από το Τουκουμάν. Είχε κάνει ψάλτης, νεωκόρος, ναύτης, καλόγερος διανομέας, στρατιώτης, λακές. Ονομαζότανε Κακαμπός κι' αγαπούσε πολύ τον κύριό του, γιατί ο κύριος του ήταν υπερβολικά καλός άνθρωπος. Σέλλωσε όσο μπορούσε γρηγορώτερα τα δυο ανδαλούσια άλογα.

— Εμπρός, κύριέ μου, ας ακολουθήσαμε τη συμβουλή της γριάς, ας φύγομε κι' ας τρέχομε δίχως να κυττάμε πίσω μας.

Ο Αγαθούλης έκλαψε:

— Ω αγαπημένη μου Κυνεγόνδη! Πρέπει να σ' εγκαταλείψω την ώρα, που ο κύριος Κυβερνήτης επρόκειτο να μας στεφανώση! Κυνεγόνδη, φερμένη από τόσο μακρυά, τι θ' απογίνης;

— Θα γίνη ότι μπορεί, είπεν ο Κακαμπός. Οι γυναίκες δεν χάνονται ποτές. Ο Θεός τις φροντίζει. Δρόμο.

— Πού με πάς; Πού πάμε; Τι θα κάνουμε χωρίς την Κυνεγόνδη; έλεγεν ο Αγαθούλης;

— Στ' όνομα του Αγίου Ιακώβου της Κομποστέλλας, είπεν ο Κακαμπός, έως τώρα πηγαίνατε να πολεμήσετε τους Ιησουίτες· ας πάμε τώρα να πολεμήσουμε γι' αυτούς. Ξέρω καλά τους δρόμους, θα σας φέρω στο βασίλειό τους, θα καταγοητευθούν αποχτώντας ένα λοχαγό, που ξέρει τα βουλγαρικά γυμνάσια. Θα κάμετε τεράστια περιουσία. Όταν κανείς δεν έχει τύχη σ' ένα κόσμο, την βρίσκει σ' άλλονε. Είναι μεγάλη ηδονή να βλέπει κανείς και να κάμνη νέα πράγματα.

— Έχεις λοιπόν πάει στην Παραγουάη; είπεν ο Αγαθούλης.

— Ε! βέβαια, είπεν ο Κακαμπός. Έκαμα επιστάτης στο κολλέγιο της Ανάληψης και ξέρω τη διοίκηση των λος πάδρες, όπως ξέρω τα σοκάκια των Γαδείρων. Είναι κάτι θαυμάσιο αυτή η διοίκηση. Το βασίλειο έχει κόρα πιότερο από τριακόσες λεύγες διάμετρο· είναι διαιρεμένο σε τριάντα επαρχίες. Οι λος πάδρες τάχουν όλα κι' ο λαός τίποτε: είναι το αριστούργημα της λογικής και της δικαιοσύνης. Όσο για μένα δε βρίσκω τίποτες θειότερο από τους λος πάδρες, που εδώ μεν πολεμούνε το βασιλέα της Ισπανίας και το βασιλέα της Πορτογαλλίας, αλλά στην Ευρώπη είναι μαζί τους: που σκοτώνουν εδώ τους Ισπανούς, αλλά στη Μαδρίτη τους αποστέλλουν στους ουρανούς. Αυτό μ' ενθουσιάζει. Προχωρούμε: θα γίνετε ο πιο

ευτυχισμένος από όλους τους ανθρώπους. Τι ευχαρίστηση θα λάβουν οι λος πάδρες, όταν μάθουνε, πως τους έρχεται ένας λοχαγός, που ξέρει τα βουλγαρικά γυμνάσια!

Όταν φτάσανε στα πρώτα φυλάκια, ο Κακαμπός είπε στο φρουρό, ότι ένας λοχαγός ζητούσε να μιλήση στον κύριο διοικητή. Πήγανε να ειδοποιήσουνε τη μεγάλη φρουρά. Ένας αξιωματικός Παραγουαϊάνος έτρεξε στον διοικητή να του μεταδώσει την είδηση. Τον Αγαθούλη και τον Κακαμπό πρώτα πρώτα τους αφόπλισαν· τους πήρανε τα δυο τους ανδαλούσια άλογα. Έπειτα τους οδήγησαν ανάμεσα σε δυο σειρές στρατιώτες. Ο διοικητής στέκεται στην μιαν άκρη με τον τρικέρατο σκούφο στο κεφάλι, με το ράσο ανασηκωμένο, το σπαθί στο πλευρό, το κοντάρι στο χέρι. Έκαμε ένα σημείο· αμέσως εικοσιτέσσερις στρατιώτες περικυκλώνουν τους δυο ξένους. Ένας λοχίας τους λέγει, πως πρέπει να περιμένουνε, πως ο διοικητής δε μπορεί να τους μιλήση, πως ο αιδεσιμώτατος πατήρ της επαρχίας δεν επιτρέπει σε κανέναν Ισπανό ν' ανοίξη το στόμα του, παρά μόνο επί παρουσία του και να μείνη περισσότερο από τρεις ώρες στον τόπο.

—Και πού είναι ο αιδεσιμώτατος πατήρ της επαρχίας; είπεν ο Κακαμπός.

—Είναι στην παράταξη, αφού λειτούργησε, απάντησε ο λοχίας και δε μπορείτε να φιλήσετε τα σπιρούνια του παρά σε τρεις ώρες.

—Αλλά, είπεν ο Κακαμπός, ο κύριος λοχαγός, που πεθαίνει της πείνας, όπως κ' εγώ, δεν είναι ισπανός, είναι Γερμανός. Δεν μπορούμε να γευματίσουμε περιμένοντας την αιδεσιμότητά του;

Ο λοχίας έτρεξε αμέσως να μεταδώση αυτή την πληροφορία στο διοικητή.

—Ευλογητός ο Θεός! φώναξε· αφού είναι γερμανός, μπορώ να του μιλήσω. Ας τον φέρουνε στη φυλλωσιά μου. Αμέσως φέρνουνε τον Αγαθούλη σ' ένα κιόσκι με κολόννες από πράσινο και χρυσό μάρμαρο και με καφάσια, πούχανε μέσα παπαγάλους, κολύβρια, φραγκόκοττες κι' όλα τα σπανιώτερα πουλιά. Ένα θαυμάσιο γεύμα ήτανε ετοιμασμένο μέσα σε χρυσά πιάτα· κ' ενώ οι Παραγουιανοί τρώγανε καλαμπόκι μέσα σε ξύλινα πινάκια στον ανοιχτό κάμπο, μέσα στη κάψα του ήλιου, ο αιδεσιμώτατος πατήρ διοικητής μπήκε στη φυλλωσιά.

Ήταν ένα πολύ ωραίο παλληκάρι, με γεμάτο πρόσωπο, πολύ λευκό, πλούσιο σε χρώματα, με τα φρύδια καμαρωτά, το μάτι ζωηρό, το αυτί ρόδινο, τα χείλη κόκκινα, το ύφος περήφανο, αλλά μια περηφάνεια ούτε ισπανική ούτε ιησουιτική. Ξαναδώσανε τα όπλα στον Αγαθούλη και στον Κακαμπό πού τους τάχανε πάρει, καθώς και τα δυό ανδαλούσια άλογα. Ο Κακαμπός τους έβαλε να φάνε βρώμη κοντά στη φυλλωσιά, έχοντας πάντα τα μάτια του σ' αυτά από φόβο κανενός ξαφνικού.

Ο Αγαθούλης φίλησε τον ποδόγυρο του ράσου του διοικητή και κατόπι καθήσανε στα τραπέζι.

— Είστε λοιπόν Γερμανός; του είπε Γερμανικά ο Ιησουίτης.

— Μάλιστα, αιδεσιμώτατε πάτερ, είπεν ο Αγαθούλης.

Κι' ο ένας κι' ο άλλος, προσφέροντας αυτές τις λέξεις, κυτταζόντανε με μια υπέρτατη απορία και μια συγκίνηση, που δεν μπορούσανε να την κρύψουν.

— Κι' από πιο μέρος της Γερμανίας είσαστε, τούπε ο Ιησουίτης.

— Από τη βρωμοεπαρχία της Βεστφαλίας, είπεν ο Αγαθούλης. Γεννήθηκα στον πύργο του Τούντερ-τεν-τρονκ.

— Ουρανέ! είναι δυνατόν, φώναξε ο διοικητής.

— Τι θαύμα! φώναξε ο Αγαθούλης.

— Είστε σεις; είπεν ο διοικητής.

— Αυτό δεν είναι δυνατό! είπε ο Αγαθούλης.

Πέφτουνε κ' οι δυο ανάσκελα· μετά αγκαλιάζονται, χύνουνε ποταμούς δάκρυα.

— Πώς! είστε σεις λοιπόν, αιδεσιμώτατε πάτερ, ο αδερφός της ωραίας Κυνεγόνδης! Σεις, που σας σκοτώσανε οι Βούλγαροι! Σεις ο γυιός του κυρίου βαρώνου! Σεις Ιησουίτης στην Παραγουάη! Πρέπει να ομολογήσουμε πως αυτός ο κόσμος είναι παράξενο πράγμα! Ω! Παγγλώση! Παγγλώση! πώς θα χαιρόσουν, αν δεν είχες κρεμαστή!

Ο διοικητής διάταξε να τραβηχτούν οι νέγροι σκλάβοι και οι Παραγουιανοί, που σερβίριζαν κρασί μέσα σε ποτήρια από ορυχτό κρύσταλλο. Ευχαρίστησε χίλιες φορές το Θεό και τον Άγιο Ιγνάτιο· έσφιγγε τον Αγαθούλη μέσα στην αγκαλιά του· τα πρόσωπά τους ήτανε λουσμένα στα δάκρυα.

— Θα ξαφνιζόσαστε πολύ περισσότερο, θα συγκινόσαστε περισσότερο και θα γινόσαστε πιο τρελλός από χαρά, είπε ο Αγαθούλης, αν σας έλεγα, πως η δεσποινίς Κυνεγόνδη, η αδερφή σας, που τη θεωρείτε ξεκοιλιασμένη, είναι όλη υγεία!

— Πού;

— Εδώ κοντά, στου κυρίου Κυβερνήτη του Μπουένος Άυρες κ' ερχόμουν να σας πολεμήσω.

Κάθε λέξη που λέγανε σ' αυτή τη συνδιάλεξη, πρόσθετε θαύμα στο θαύμα. Η ψυχή τους ολόκληρη πετούσε πάνω στη γλώσσα τους, άκουε μέσα στ' αυτιά τους και σπιθοβολούσε στα μάτια τους. Κι' όπως ήσαν Γερμανοί, μείνανε πολύ στο τραπέζι, περιμένοντας τον αιδεσιμώτατο πατέρα της επαρχίας. Κι' ο διοικητής μίλησε ως εξής τον αγαπημένο του Αγαθούλη.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ XV.

Πώς ο Αγαθούλης σκότωσε τον αδερφό της αγαπητής του Κυνεγόνδης

Θάχω πάντα, σ' όλη μου τη ζωή, ζωντανή στη μνήμη μου τη φριχτήν ημέρα, που είδα να σκοτώνουν τον πατέρα μου και τη μητέρα μου και να βιάζουνε την αδερφή μου. Όταν φύγανε οι Βούλγαροι, δε βρήκαμε πουθενά αυτή τη λατρευτή αδερφή· βάλανε σ' ένα αμάξι τη μητέρα μου, τον πατέρα μου και μένα, δυο υπηρέτριες και τρία παιδιά σφαγμένα, για να μας πάνε να μας θάψουνε σε μια εκκλησιά Ιησουιτών, δύο λεύγες μακρυά από τον πύργο των προγόνων μου. Ένας Ιησουίτης μας έρριξε αγιασμό, τρομερά αλατισμένο· μερικές στάλες μπήκανε στα μάτια μου· ο πάτερ παρετήρησε, πως το βλέφαρό μου σάλεψε λιγάκι· έβαλε το χέρι του πάνω στην καρδιά μου και την ένοιωσε να χτυπά. Με περιποιηθήκανε και σε τρεις εβδομάδες δε μούμεινε σημάδι. Ξέρετε, αγαπητέ μου Αγαθούλη, πως ήμουν υπερβολικά ωραίος· έγινα ακόμη περισσότερο· έτσι ο αιδεσιμώτατος πατήρ Κρουστ, ο ηγούμενος, αισθάνθηκε για μένα την τρυφερότερη φιλία· μούδωσε το ένδυμα του δοκίμου· μετά λίγον καιρό με στείλανε στη Ρώμη. Ο πατήρ στρατηγός είχε ανάγκη να στρατολογήση νέους Γερμανούς Ιησουίτες· γιατί οι αφέντες

της Παραγουάης δέχονται όσα μπορούνε λιγώτερο τους Ισπανούς Ιησουίτες· προτιμούνε τους ξένους, γιατί μπορούνε να τους διευθύνουνε καλύτερα· θεωρήθηκα κατάλληλος από τον αιδεσιμώτατο πατέρα στρατηγό να πάω να δουλέψω σ' αυτή την άμπελο. Αναχωρήσαμε ένας Πολωνός, ένας Τυρολέζος κ' εγώ. Με τιμήσανε, όταν έφθασα, με το αξίωμα του υποδιακόνου και του υπολοχαγού: είμαι σήμερα ταγματάρχης και παπάς. Θα δεχθούμε γενναία τα στρατεύματα του βασιλέα της Ισπανίας· σας λέω, πως θα τ' αφορίσουμε και θα τα νικήσουμε. Η Θεία Πρόνοια σας στέλνει εδώ να μας συντρέξετε. Μα είναι πραγματικά αληθινό, πως η αδελφή μου Κυνεγόνδη είναι δω κοντά, στου κυβερνήτη του Μπουένος-Άυρες;

Ο Αγαθούλης του βεβαίωσε με όρκο, πως τίποτε δεν ήταν αληθινώτερο απ' αυτό. Τα δάκρυά τους ξαναρχίσανε να τρέχουν.

Ο βαρώνος δεν μπορούσε να κουρασθή φιλώντας τον Αγαθούλη· τον ονόμαζε αδερφό του, σωτήρα του.

— Α! ίσως, του είπε, θα μπορέσουμε μαζί, αγαπητέ μου Αγαθούλη, να μπούμε νικητές στην πόλη και να πάρουμε την αδερφή μου Κυνεγόνδη.

— Αυτό εύχομαι κ' εγώ, είπεν ο Αγαθούλης· γιατί λογάριαζα να την παντρευτώ και το ελπίζω ακόμα.

— Σεις, αυθάδη! του απάντησε ο βαρώνος, θάχετε την αναίδεια να παντρευθήτε την αδερφή μου, πόχει εβδομήντα-δυο γενιές! Σας βρίσκω πολύ ξετσίπωτο να τολμάτε να μιλάτε για ένα σχέδιο τόσο θρασύ!

Ο Αγαθούλης απολιθωμένος από τούτα τα λόγια, του απάντησε:

— Αίδεσιμώτατέ μου πάτερ, όλες οι γενιές του κόσμου δεν έχουνε καμιά σημασία. Απέσπασα την αδελφή σας από τα χέρια ενός Εβραίου κ' ενός Ιεροξεταστή· έχει μεγάλες υποχρεώσεις σε μένα και θέλει να με παντρευθή. Ο διδάσκαλος Παγγλώσσης μούπε πολλές φορές, πως οι άνθρωποι είναι ίσοι και ασφαλώς θα την παντρευτώ.

— Αυτό θα το ιδούμε, κατεργάρη, του είπε ο Ιησουίτης βαρώνος του Τούντερ-τεν-τρόνκ και συγχρόνως τούδωσε μια δυνατή χτυπιά με το πλατύ μέρος του σπαθιού του πάνω στο πρόσωπο. Ο Αγαθούλης την ίδια στιγμή τραβά το δικό του και το μπήγει ως το μανίκι μέσα στην κοιλιά του βαρώνου Ιησουίτη.

— Θεέ μου! είπε, σκότωσα τον παλιό μου κύριο, το φίλο μου, τον κουνιάδο μου! Είμαι ο καλύτερος άνθρωπος του κόσμου και να που έχω σκοτώσει ως τώρα τρεις ανθρώπους· και μέσα σ' αυτούς τους τρεις οι δύο είναι παπάδες.

Ο Κακαμπός, που φύλαγε σκοπός στην είσοδο της φυλλωσιάς έτρεξε μέσα.

— Δε μας μένει άλλο από το να πουλήσουμε ακριβά τη ζωή μας, τούπε ο αφέντης του. Θα μπούνε, χωρίς αμφιβολία, στη φυλλωσιά· πρέπει να πεθάνουμε με τα όπλα στο χέρι.

Ο Κακαμπός πούχε δη πολλά τέτια, δεν τάχασε καθόλου. Πήρε το ράσο του Ιησουίτη, μα όπως του τόβγαζε, άρχισε να κλαίη. Αλλοίμονο! ό,τι φορούσε ο βαρώνος, το φόρεσε του Αγαθούλη, τούδοσε τον τετράγωνο σκούφο του σκοτωμένου και τον ανέβασε στο άλογο. Όλ' αυτά γίνανε σ' ένα λεφτό.

— Τώρα δρόμο! αφέντη μου· όλοι θα σας πάρουνε για Ιησουίτη, που πάει να δώση διαταγές· και θα περάσουμε τα σύνορα πριν μπορέσουνε να τρέξουνε κατόπι μας.

Πετούσε, λέγοντας αυτά, και φώναζε ισπανικά!

— Τόπο, τόπο στον αιδεσιμώτατο πάτερ ταγματάρχη!

ΚΕΦΑΛΑΙΟ XVI.

Τι συνέβη στους δυο ταξιδιώτες με δυο κορίτσια, δυο μαϊμούδες και με τους άγριους, που λέγονται Αυτιάδες.

Ο Αγαθούλης κι' ο σύντροφος του ήσαν μακρυά από τα χαρακώματα και κανένας δεν ήξερε ακόμα στο στρατόπεδο το θάνατο του Γερμανού Ιησουίτη. Ο άγρυπνος Κακαμπός είχε φροντίσει να γεμίση τη βαλίτσα του ψωμί, ζαμπόνι, σοκολάτα, φρούτα και μερικές μποτίλιες κρασί. Μπήκανε βαθυά με τ' ανδαλούσια τους άλογα σ' έναν άγνωστο τόπο, όπου δε βρήκανε κανένα δρόμο. Τέλος ένα ωραίο λειβάδι όλο ρυάκια παρουσιάστηκε μπροστά τους. Ο Κακαμπός προτείνει στον κύριό του να φάνε και του δίνει πρώτος το παράδειγμα.

— Πώς θέλεις, του έλεγε ο Αγαθούλης να φάγω ζαμπόνι, όταν έχω σκοτώσει το γυιό του κυρίου βαρώνου και βρίσκομαι καταδικασμένος να μην ξαναϊδώ ποτέ στη ζωή μου την ωραία Κυνεγόνδη; Τι θα μου χρησιμέψη να παρατείνω τις άθλιές μου μέρες, αφού είμαι αναγκασμένος να τις σέρνω μακρυά της όλο τύψεις κι' απελπισία; Και τι θα πη η εφημερίδα του Τρεβού;

Μιλώντας έτσι, δεν έπαψε να τρώγει. Ο ήλιος βασίλευε. Οι δυο χαμένοι ταξιδιώτες ακούσανε κάποιες μικρές φωνές που μοιάζανε γυναικείες. Δεν ξέρανε, αν αυτές οι φωνές ήτανε χαράς ή πόνου· όμως πεταχτήκανε ορμητικά επάνω

με την ανησυχία και τον τρόμο, που εμπνέουν όλα σ' έναν τόπο άγνωστο. Αυτά τα ξεφωνητά προερχόντανε από δυο κορίτσια ολόγυμνα, που τρέχανε ανάλαφρα στην άκρη του λειβαδιού, ενώ δυο μαϊμούδες τις κυνηγούσανε και τις δαγκάνανε τους πισινούς. Ο Αγαθούλης τις συμπόνεσε κι' όπως είχε μάθει να σημαδεύη καλά από τους Βουλγάρους, θα μπορούσε να χτυπήση φουντούκι μέσα στο θάμνο του, χωρίς να γγίξη τα φύλλα. Σηκώνει λοιπόν το δίκαννο του ισπανικό τουφέκι, τραβά και σκοτώνει τις δυο μαϊμούδες.

— Ευλογητός ο Θεός! αγαπημένε μου Κακαμπό! Έσωσα από μεγάλο κίνδυνο αυτά τα δυο δυστυχισμένα πλάσματα, Αν έκανα αμαρτία σκοτώνοντας έναν ιεροξεταστή κι' έναν Ιησουίτη, την επανώρθωσα σώζοντας τη ζωή των δυο κοριτσιών. Είναι, φαίνεται, κορίτσια καλής τάξης και τούτη η περιπέτεια μπορεί να μας δώση μεγάλα ωφελήματα σ' αυτό τον τόπο.

Ήθελε να εξακολουθήση, μα η γλώσσα του πιάστηκε, άμα είδε τα δυο κορίτσια ν' αγκαλιάζουνε τρυφερά τις δυο μαϊμούδες, να ξεσπούνε σε κλάματα πάνω στα σώματά τους και να γεμίζουνε τον αέρα από τα πιο πονεμένα ξεφωνητά.

— Δεν περίμενα τόση ψυχική αγαθότητα, είπε τέλος στον Κακαμπό, ο οποίος του απάντησε.

— Κάνατε τώρα δα μια περίφημα δουλειά! Σκοτώσατε τους ερωμένους των κοριτσών.

— Τους ερωμένους! είναι δυνατό; Με κοροϊδεύεις, Κακαμπό. Πώς να σε πιστέψω;

— Αγαπητέ μου κύριε, απάντησε ο Κακαμπός. Ξαφνιάζεστε πάντα με όλα. Γιατί βρίσκετε τόσο παράξενο να υπάρχουνε μερικοί τόποι, όπου οι μαϊμούδες δέχονται τις περιποιήσεις των γυναικών; Οι μαϊμούδες είναι τέταρτα ανθρώπων, όπως εγώ τέταρτο Ισπανού.

— Αλλοίμονο, επανάλαβε ο Αγαθούλης, θυμούμαι, πως έχω ακούσει να λέη ο διδάσκαλος Παγγλώσης, ότι τον παλιό καιρό παρόμοια γεγονότα έχουνε γίνει και οι τέτοιες μίξεις γεννήσανε τους αιγιπάνες, τους φαύνους, τους σατύρους, που πολλοί μεγάλοι άντρες της αρχαιότητας τους είχανε δει. Μα τα νόμιζα όλ' αυτά παραμύθια.

— Οφείλετε τώρα να πεισθήτε, είπε ο Κακαμπός, πως είνε αλήθεια, και βλέπετε, πώς τη θεωρούν όσοι δε λάβανε κάποια μόρφωση. Μα ό,τι φοβούμαι είναι, μήπως αυτές οι κυρίες μας σκαρώσουνε καμιάν άσκημη δουλειά.

Αυτές οι βάσιμες σκέψεις αναγκάσανε τον Αγαθούλη ν' αφήση το λειβάδι και να χωθή μέσα σ' ένα δάσος. Εδείπνησαν εκεί με τον Κακαμπό· κ' οι δύο τους, αφού καταράστηκαν τον Ιεροξεταστή της Πορτογαλλίας, τον Κυβερνήτη του Μπουένος Άυρες και το βαρώνο, κοιμήθηκαν πάνω στα βρύα. Όταν ξύπνησαν, νοιώσαν πως δεν μπορούσαν να σαλέψουν· η αιτία ήτανε, πως τη νύκτα οι Αυτιάδες, οι κάτοικοι του τόπου, στους οποίους οι δύο κυρίες τους είχανε καταγγείλει, τους δέσανε με σκοινιά από δεντρόφλουδο. Ήτανε περικυκλωμένοι από καμιά πενηνταριά Αυτιάδες ολόγυμνους, ωπλισμένους με βέλη, ρόπαλα και μπαλτάδες από πέτρα. Μερικοί βάζανε να βράσει ένα μεγάλο καζάνι' άλλοι ετοιμάζανε σούβλες κι' όλοι τους φωνάζανε:

— Είναι Ιησουίτης! ένας Ιησουίτης! Θα εκδικηθούμε, θα κάνουμε ωραίο τσιμπούσι! Φάμε τον Ιησουίτη! Φάμε τον Ιησουίτη!

— Σας είχα πει σωστά, αγαπητέ μου κύριε, φώναξε θλιβερά ο Κακαμπός, πως αυτά τα δυο κορίτσια θα μας σκαρώνανε άσκημη ιστορία!

Ο Αγαθούλης βλέποντας το καζάνι και τις σούβλες, φώναξε:

— Ασφαλώς θα μας ψήσουν ή θα μας βράσουν! Α! τι θάλεγε ο διδάσκαλος Παγγλώσης, αν έβλεπε, πως είναι κανωμένη η καθαρή ανθρώπινη φύση. Όλα είναι καλά! έστω: μα ομολογώ, πως είναι πολύ σκληρό νάχω χάσει τη δεσποινίδα Κυνεγόνδη και να σουβλιστώ από τους Αυτιάδες.

Ο Κακαμπός δεν τάχανε ποτές.

— Μην απελπίζεστε από τίποτε, είπε στον απαρηγόρητο Αγαθούλη. Καταλαβαίνω λίγο τη γλώσσα αυτών των λαών· θα τους μιλήσω.

— Μην παραλείψης, του είπε ο Αγαθούλης, να τους παραστήσης, τι φριχτή απανθρωπιά είναι να ψήνουνε τους ανθρώπους και πόσο είναι αντιχριστιανικό!

— Κύριοι, είπε ο Κακαμπός, φαντάζεστε, πως θα φάτε σήμερα ένα Ιησουίτη; Πολύ καλά! Τίποτε δεν είναι δικαιότερο από το να μεταχειρίζεται κανείς έτσι τους εχθρούς του. Πραγματικά το φυσικό δίκαιο μας διδάσκει να φονεύουμε τον πλησίον μας κ' έτσι γίνεται σ' όλη τη γη. Εάν εμείς δεν κάμνουμε χρήση του φαγώματος των εχθρών μας, τούτο οφείλεται στο ότι βρίσκομε άλλη άφθονη τροφή. Αλλά σε σας δε συμβαίνει το ίδιο. Βέβαια αξίζει περισσότερο να τρώγη κανείς τους εχθρούς του παρά ν' αφήνη στα κοράκια τον καρπό της νίκης του. Αλλά κύριοι, δε θα θέλατε να φάτε τους φίλους σας. Νομίζετε, πως πρόκειται να περάσετε στη σούβλα ένα ιησουίτη κι' όμως είναι ο υπερασπιστής σας, ο εχθρός των εχθρών σας, που πρόκειται να ψήσετε. Εγώ έχω γεννηθή στον τόπο σας· ο κύριος, που βλέπετε, είναι ο αφέντης μου κι' όχι μονάχα δεν είναι ιησουίτης, μα έχει σκοτώσει προ ολίγου ένα ιησουίτη και του πήρε τα ρούχα. Να το λάθος σας. Για να βεβαιωθήτε για ό,τι σας λέγω, πάρτε το ράσο του και φέρτε το στα πρώτα χαρακώματα του βασιλείου των λος πάδρες. Δε θα σας χρειαστή πολύς καιρός. Μπορείτε πάντα να μας φάτε, αν βρήτε, πως σας είπα ψέματα. Αλλ' αν σας είπα την αλήθεια, γνωρίζετε πολύ καλά τις αρχές του δημοσίου δικαίου, τα έθιμα, τους νόμους για να μη μας κάνετε χάρη.

Οι Αυτιάδες βρήκανε αυτή την κουβέντα πολύ λογική. Διαλέξανε δυο από τους καλύτερους να πάνε γρήγορα να

πληροφορηθούνε την αλήθεια. Οι δυο απεσταλμένοι εκτελέσανε την αποστολή τους σαν φρόνιμοι άνθρωποι και γυρίσανε σε λίγο φέρνοντας καλά νέα. Οι Αυτιάδες λύσανε τους δύο αιχμαλώτους και τους κάνανε πλήθος περιποιήσεις, τους προσφέρανε κορίτσια, τους δώσανε αναψυχτικά και τους συνωδέψανε ως τα σύνορα του κράτους των φωνάζοντας εύθυμα:

— Δεν είναι καθόλου Ιησουίτης! Δεν είναι καθόλου Ιησουίτης!

— Ο Αγαθούλης δεν έπαψε να θαυμάζη τον απελευθερωτή του.

— Τι λαός! έλεγε. Τι άνθρωποι! Τι ήθη! Αν δεν είχα την τιμή να δώσω μια μεγάλη σπαθιά περνώντας πέρα-πέρα το κορμί του αδερφού της δεσποινίδας Κυνεγόνδης, θα είχα φαγωθή χωρίς άλλο. Όμως παρ' όλα αυτά η καθαρή φύση είναι αγαθή, αφού αυτοί εδώ οι άνθρωποι, αντί να με φάνε, μου κάνανε χίλιες τιμές, όταν μάθανε, πως δεν ήμουνα ιησουίτης.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ XVII

Ο Αγαθούλης κι ο σύντροφός τον φτάνουνε στο Ελδοράδο και τι βλέπουν εκεί.

Όταν φτάσανε στα σύνορα των Αυτιάδων:

— Βλέπετε, είπε ο Κακαμπός στον Αγαθούλη, πως αυτό εδώ το ημισφαίριο δεν είναι καλύτερο από τάλλο. Πιστέψετέ με, ας γυρίσουμε στην Ευρώπη με το συντομώτερο δρόμο.

— Πώς να γυρίσουμε; είπε ο Αγαθούλης. Και που να πάμε; Αν πάω στην πατρίδα μου, εκεί οι Βούλγαροι και οι Άβαροι σφάζουνε τα πάντα. Αν γυρίσω στην Πορτογαλλία, θα με ψήσουνε. Αν μείνουμε σ' αυτόν εδώ τον τόπο, κινδυνεύουμε κάθε στιγμή να μας περάσουνε στη σούβλα. Αλλά πώς ν' αποφασίσω ν' αφήσω το μέρος του κόσμου, που η δεσποινίς Κυνεγόνδη κατοικεί;

— Ας στρίψουμε προς τη Γαϋέννα, είπεν ο Κακαμπός· θα βρούμε κει Γάλλους, που γυρίζουνε όλο τον κόσμο: θα μπορέσουνε να μας βοηθήσουνε. Ο Θεός ίσως μας λυπηθή.

Δεν ήταν εύκολο να πάνε στη Γαϋέννα· ξέρανε καλά προς ποιο μέρος έπρεπε να βαδίσουν· αλλά παντού βουνά, ποτάμια, γκρεμοί, ληστές, άγριοι· υπήρχαν παντού τρομερά εμπόδια. Τ' άλογά τους ψοφήσανε από την κούραση· οι προμήθειές τους τελειώσανε, τραφήκαν ένα ολόκληρο μήνα με άγριους καρπούς και βρεθήκανε τέλος κοντά σ' ένα μικρό ποταμάκι, που σ' όλο του το ρέμα είχε κοκοφοίνικες· μ' αυτούς διατηρήσανε τη ζωή τους και τις ελπίδες τους.

Ο Κακαμπός, που έδινε πάντα καλές συμβουλές σαν τη γριά, είπε στον Αγαθούλη:

— Δε μπορούμε πια, περπατήσαμε αρκετά, βλέπω μια μικρή βάρκα στην όχθη, ας τη γεμίσουμε κοκοκάρυδα, ας ριχτούμε εμείς μέσα κι' ας αφεθούμε στο ρέμα να μας πάη· ένα ποτάμι φέρνει πάντα σε κάποιο κατοικημένο μέρος. Αν δε βρούμε πράγματα ευχάριστα, θα βρούμε τουλάχιστο πράγματα νέα.

— Εμπρός! είπε ο Αγαθούλης· ας αφεθούμε στη θεία πρόνοια.

Πλέξανε μερικές λεύγες ανάμεσα σε όχθες, άλλοτε ανθισμένες, άλλοτε χέρσες, άλλοτε ομαλές, άλλοτε απόκρημνες. Το ποτάμι φάρδαινε πάντα· τέλος χανότανε

κάτου σε μια καμάρα από βράχους τρομαχτικούς, που υψωνόντανε ως τον ουρανό. Οι δυο ταξιδιώτες είχανε το θάρρος, να εγκαταλειφτούνε στα κύματα κάτου απ' αυτή την καμάρα. Το ποτάμι, στενεύοντας σ' αυτό το μέρος, τους έσερνε με μια φριχτή ταχύτητα. Μετά εικοσιτέσσερις ώρες ξανάειδαν την ημέρα· αλλ' η βάρκα τους τσακίστηκε ανάμεσα στις πέτρες· χρειάστηκε να συρθούνε από βράχο σε βράχο σ' ένα διάστημα μιας ολόκληρης λεύγας· τέλος ανακαλύψανε έναν απέραντο ορίζοντα περικλεισμένο από βουνά ασίμωτα. Ο τόπος ήτανε καλλιεργημένος κι' από ευχαρίστηση απλή κι' από ανάγκη· παντού το χρήσιμο ήτανε ενωμένο με το ευχάριστο: οι δρόμοι ήτανε γεμάτοι ή καλύτερα στολισμένοι με αμάξια από υλικό λαμπερό, κουβαλώντας άντρες και γυναίκες μοναδικής ομορφιάς, και που τα σέρνανε μεγάλα κόκκινα πρόβατα, που ξεπερνούσανε, στη γρηγοράδα τα καλύτερα άλογα της Ανδαλουσίας, του Ζετουάν και του Μεκινέζ.

— Να, ωστόσο, είπε ο Αγαθούλης, ένας τόπος, που αξίζει καλύτερα από τη Βεστφαλία. Πήδησε στη γη με τον Κακαμπό κοντά στο πρώτο χωριό που απαντήσανε. Μερικά παιδιά του χωριού, φορώντας χρωματιστά μεταξόρουχα καταξεσκισμένα, παίζανε τις αμάδες στο έμπα του χωριού. Οι δυο μας άνθρωποι του άλλου κόσμου διασκεδάζανε κοιτάζοντάς τα: οι αμάδες τους ήτανε πολύ πλατιές και στρογγυλές, κίτρινες, κόκκινες, πράσινες, και λαμποκοπούσαν εξαιρετικά. Τους ήρθε επιθυμία να μάσουνε μερικές· ήτανε μάλαμμα, σμαράγδια, ρουμπίνια, που το μικρότερό τους θα μπορούσε νάναι το μεγαλύτερο στόλισμα του θρόνου της Μογγολίας.

— Χωρίς αμφιβολία, είπεν ο Κακαμπός, αυτά τα παιδιά, θάναι τα βασιλόπουλα του τόπου, που παίζουνε τις αμάδες.

Ο δάσκαλος του χωριού παρουσιάστηκε αυτή τη στιγμή για να τα μπάση στο σκολειό.

— Να, είπε ο Αγαθούλης, ο παιδαγωγός της βασιλικής οικογένειας.

Οι μικροί διαβολάκηδες πάψανε αμέσως το παιχνίδι τους αφήνοντας καταγίς τις αμάδες τους κι' ό,τι τους χρησίμεψε στη διασκέδασί τους. Ο Αγαθούλης τα μαζεύει, τρέχει στον παιδαγωγό και του τα παρουσιάζει ταπεινά, δίνοντάς του να καταλάβη με σημεία, ότι οι βασιλικές τους υψηλότητες είχανε λησμονήσει το χρυσάφι τους και τα πολύτιμα πετράδια τους. Ο δάσκαλος του χωριού χαμογελώντας τα πέταξε χάμω, παρατήρησε μια στιγμή το πρόσωπο του Αγαθούλη με πολλήν απορία κ' εξακολούθησε το δρόμο του.

Οι ταξιδιώτες δεν παραλείψανε να μαζέψουνε χρυσάφι, ρουμπίνια και σμαράγδια.

— Πού είμαστε; φώναζε ο Αγαθούλης. Πρέπει τα βασιλόπουλα αυτού του τόπου νάναι πολύ καλά αναθρεμμένα, αφού τα μαθαίνουν να περιφρονούνε το χρυσάφι και τα πολύτιμα πετράδια.

Ο Κακαμπός θάμαζε σαν τον Αγαθούλη. Πλησιάσανε τέλος στο πρώτο σπίτι του χωριού· ήτανε χτισμένο σαν ευρωπαϊκό παλάτι. Πλήθος κόσμος σφιγγότανε στην πόρτα κι' ακόμα περισσότερο μέσα· μια πολύ ευχάριστη μουσική ακουότανε και μια ηδονική μυρωδιά κουζίνας τους έφτανε. Ο Κακαμπός πλησίασε στην πόρτα κι' άκουσε να μιλούνε περουβιανά· ήτανε η μητρική του γλώσσα· γιατί όλος ο κόσμος ξέρει, πως ο Κακαμπός είχε γεννηθή στο Τουκουάν, σ' ένα χωριό που δεν ξέρανε άλλη γλώσσα απ' αυτήν.

— Θα σας κάνω το διερμηνέα, λέγει στον Αγαθούλη. Ας μπούμε· είναι ταβέρνα.

Ευθύς δυο γκαρσόνια και δυο κοπέλλες του ξενοδοχείου, ντυμένοι χρυσά φορέματα, με μαλλιά δεμένα με κορδέλλες, τους προσκαλούνε να κάτσουνε στο τραπέζι. Τους

σερβίρανε τέσσερες σούπες γαρνιρισμένες καθεμία με δυο παπαγάλους, ένα μπούτι βραστό που ζύγιζε διακόσιες λίτρες, δυο μαϊμούδες ψητές εξαίσιας γεύσης, τριακόσια κολύβρια σ' ένα πιάτο και εξακόσια μυγοπούλια σ' ένα άλλο· επίσης ραγγού εκλεχτώτατα, γλυκίσματα νοστιμώτατα όλα μέσα σε πιάτα από ορυχτό κρύσταλλο. Τα γκαρσόνια κ' οι κοπέλλες του ξενοδοχείου τους κερνούσανε διάφορα λικέρ φκιασμένα από ζαχαροκάλαμο.

Οι συμπότες ήσαν οι περισσότεροι έμποροι κι' αμαξάδες, όλοι τους ασύγκριτα ευγενικοί, που κάνανε μερικές ερωτήσεις στον Κακαμπό με την πιο μεγάλη διάκριση κι' απαντήσανε στις δικές τους με τρόπο ικανοποιητικό.

Όταν τελείωσε το φαγί, ο Κακαμπός νόμισε, καθώς κι' ο Αγαθούλης, ότι πληρώσανε καλά το λογαριασμό τους, ρίχνοντας απάνω στο τραπέζι δύο απ' αυτά τα πλατιά κομμάτια του χρυσαφιού, πούχαν μαζέψει. Ο ξενοδόχος κ' η ξενοδόχα σπάσανε στα γέλια και βαστούσανε πολλιώρα τα πλευρά τους. Τέλος συνήλθανε.

— Κύριοι, είπε ο ξενοδόχος, βλέπουμε καλά, πως είστε ξένοι· δεν είμαστε συνηθισμένοι να βλέπουμε ξένους. Συχωρέστε μας, αν αρχίσαμε να γελάμε, όταν μας προσφέρατε για πληρωμή τα χαλίκια των μεγάλων μας δρόμων. Δεν έχετε, χωρίς αμφιβολία, χρήματα του τόπου, μα δε χρειάζονται για να φάτ' εδώ. Όλα τα ξενοδοχεία τα ιδρυμένα για την ευκολία του εμπορίου πληρώνονται από το κράτος. Δεν είσαστε τυχεροί εδώ, γιατί ναι φτωχό το χωριό, μα κάθε αλλού θα φιλοξενηθήτε, όπως σας αξίζει.

Ο Κακαμπός εξηγούσε στον Αγαθούλη όλα τα λόγια του ξενοδόχου κι' ο Αγαθούλης τον άκουε με τον ίδιο θαυμασμό και το ίδιο ξάφνισμα, που ο φίλος του Κακαμπός του τα μετάδινε.

— Ποιος τόπος λοιπόν είναι αυτός, λέγανε κι' ο ένας κι' ο άλλος, άγνωστος απ' όλο τον άλλο κόσμο κι' όπου όλη η φύση είναι τόσο διάφορη από τη δική μας; Είναι πιθανώς ο τόπος όπου όλα είναι καλά: γιατί πρέπει απολύτως να υπάρχη ένας τέτοιος τόπος! Κι' ό,τι κι' αν είπε ο διδάσκαλος Παγγλώσης, συχνά παρατήρησα, πως όλα ήτανε κακά στη Βεστφαλία.

`ΙΟ XVIII.

Τι είδανε στη χώρα του Ελδοράδου.

Ο Κακαμπός παράστησε στον ξενοδόχο όλη του την περιέργεια. Ο ξενοδόχος του είπε:

— Δεν ξέρω πολλά πράγματα, μα δεν είμαι δυσαρεστημένος. Έχουμ' εδώ ένα γέρο, πρώην αυλικό, που είναι ο πιο σοφός άνθρωπος του βασιλείου κι' ο πιο ομιλητικός! Αμέσως οδηγεί τον Κακαμπό στου γέρου. Ο Αγαθούλης έπαιζε τώρα το δεύτερο ρόλο κι' ακολουθούσε τον υπηρέτη του. Μπήκανε σ' ένα σπίτι πάρα πολύ απλό, γιατί η πόρτα ήτανε μόνο από ασήμι και τα κουφώματα των διαμερισμάτων μόνο από χρυσάφι, αλλά δουλεμένα με τόσο γούστο, που τα πλουσιώτερα κουφώματα δε μπορούνε να τους παραβγούνε. Ο αντιθάλαμος, αληθινά, δεν ήτανε στολισμένος παρά μόνο με ρουμπίνια και σμαράγδια, αλλ' η τάξη, που ήσαν όλα βαλμένα αντικαθιστούσε αρκετά αυτή την έσχατη απλότητα.

Ο γέρος υποδέχτηκε τους ξένους απάνω σ' ένα σοφά που το στρώμα του ήτανε κανωμένο από φτερά κολυβρίων, και τους πρόσφερε λικέρ σε ποτήρια από διαμάντι· κατόπι ικανοποίησε την περιέργειά τους ως εξής:

— Είμαι εκατόν εβδομήντα δυο χρονών κι' έμαθα από το μακαρίτη πατέρα μου, υπασπιστή του βασιλιά, τις καταπληχτικές επαναστάσεις του Περού, που τις είδε με τα μάτια του. Το βασίλειο, που βρισκόμαστε, είναι η παλιά πατρίδα των Ινκάς, που βγήκανε απ' εδώ πολύ απερίσκεπτα για να πάνε να υποτάξουν ένα άλλο μέρος του κόσμου και που τέλος καταστραφήκανε από τους Ισπανούς.

Οι πρίγκηπες της φυλής τους, που δε φύγανε από τον τόπο τους, ήσαν σοφώτεροι. Νομοθέτησαν με τη συγκατάθεση του έθνους κανείς κάτοικος να μη βγη στο μέλλον από το μικρό μας βασίλειο· κι' αυτό διατήρησε την αγνότητά μας και την ευτυχία μας. Οι Ισπανοί έχουνε μια συγχισμένη ιδέα για τον τόπο μας, τον ωνόμασαν Ελδοράδο, κ' ένας Άγγλος ονομαζόμενος ιππότης Ράλαϊχ κατώρθωσε να πλησιάση ως εδώ προ εκατό χρόνια. Αλλ' όπως ήμαστε περικυκλωμένοι από βράχους αζύγωτους κι' από γκρεμούς, σταθήκαμε έως τώρα εξασφαλισμένοι από την αρπαχτικότητα των λαών της Ευρώπης, που έχουνε μιαν ακατανόητη μανία για τα χαλίκια και τη λάσπη της γης μας και που για να τ' αποχτήσουνε, θα μας σκοτώνανε όλους ως τον τελευταίο.

Η συνομιλία βάσταξε αρκετά· κουβεντιάσανε για τη μορφή του πολιτεύματος, τα έθιμα, τις γυναίκες, τα δημόσια θεάματα, τις τέχνες. Τέλος ο Αγαθούλης, πούχε πάντα κλίση προς τη μεταφυσική, ρώτησε μέσον του Κακαμπό εάν στον τόπο τους υπήρχε θρησκεία. Ο γέρος κοκκίνησε λιγάκι.

— Πώς λοιπόν! είπε, μπορείτε ν' αμφιβάλλετε; Μήπως μας θεωρείτε αχάριστους;

Ο Κακαμπός ρώτησε ταπεινά ποια ήτανε η θρησκεία του Ελδοράδο. Ο γέρος κοκκίνησε άλλη μια φορά.

— Μήπως μπορεί να υπάρχουν δυο θρησκείες; είπε. Έχουμε νομίζω, τη θρησκεία όλων των ανθρώπων· λατρεύουμε το Θεό απ' το βράδυ ως το πρωί.

— Λατρεύετε ένα Θεό; ρώτησε ο Κακαμπός, χρησιμεύοντας πάντα ως διερμηνέας των απορριών του Αγαθούλη.

— Φανερό, είπε ο γέρος, πως δεν υπάρχουνε ούτε δυο, ούτε τρεις, ούτε τέσσερις. Ομολογώ, πως οι άνθρωποι του κόσμου σας κάνουνε πολύ παράξενες ερωτήσεις.

Ο Αγαθούλης δεν έπαψε να ρωτά το γέρο. Θέλησε να μάθη, πώς προσευχόντανε στο Ελδοράδο.

— Δεν προσευχόμαστε καθόλου, είπε ο αγαθός και σεβάσμιος σοφός. Δεν έχουμε τίποτε να του ζητήσουμε, μας τάδωσε όλα, όσα μας χρειάζονται· τον ευχαριστούμε ακατάπαυτα.

Ο Αγαθούλης είχε την περιέργεια να ιδή κανένα παπά· ρώτησε πού είναι. Ο αγαθός γέρος χαμογέλασε.

— Φίλοι μου, είπε, είμαστε όλοι παπάδες. Ο βασιλιάς κι' όλοι οι αρχηγοί οικογενειών ψέλνουνε ύμνους ευχαριστήριους πανηγυρικά κάθε πρωί και πέντε έως εξ χιλιάδες μουσικοί τους συνοδεύουνε.

— Πώς! δεν έχετε καθόλου καλογέρους που διδάσκουνε, συζητούνε, κυβερνούνε, ραδιουργούνε και που ψήνουνε τους ανθρώπους, που δε συμφωνούνε μαζί τους;

— Θάπρεπε νάμαστε τρελοί, είπε ο γέρος· εδώ είμαστε όλοι σύμφωνοι και δεν καταλαβαίνω, τι θέλετε να πήτε με τους καλογέρους σας.

Ο Αγαθούλης σ' όλον αυτό το διάλογο στεκότανε εκστατικός κ' έλεγε μέσα του:

Αυτός ο τόπος διαφέρει πολύ από τη Βεστφαλία κι' από τον πύργο του κυρίου βαρώνου. Αν ο δικός μας ο Παγγλώσσης έβλεπε το Ελδοράδο, δε θάλεγε πλέον πως ο πύργος του Τούντ-τεν-τρονκ ήτανε ό,τι καλύτερο υπήρχε πάνω στη γη· είναι βέβαιο, πως πρέπει κανείς να ταξιδεύη!

Μετά απ' αυτή τη μακρυά συνομιλία, ο αγαθός γέρος διάταξε να ζέψουνε μια καρότσα μ' έξη πρόβατα κ' έδωσε δώδεκα υπηρέτες του στους δυο ταξιδιώτες, για να τους οδηγήσουνε στο Παλάτι.

— Συχωρέστε με, τους είπε, αν η ηλικία μου με στερεί την τιμή να σας συνοδέψω. Ο βασιλιάς θα σας δεχθή με τρόπο, που δε θα μείνετε δυσαρεστημένοι και θα παραβλέψετε τα έθιμα του τόπου, αν μερικά δε σας αρέσουν.

Ο Αγαθούλης και ο Κακαμπός ανεβαίνουνε στην καρότσα· τα έξι πρόβατα πετούσανε και σε λιγώτερο από τέσσερις ώρες φτάνουνε στο παλάτι του βασιλιά, που βρισκότανε σε μιαν άκρη της πρωτεύουσας. Η πύλη ήτανε διακόσια είκοσι πόδια ψηλή κ' εκατό πλατυά· είναι αδύνατο να εκφρασθή από τι υλικό ήτανε· καταλαβαίνει κανείς εύκολα πόση τεράστια υπεροχή έπρεπε νάχη σχετικά μ' αυτά τα χαλίκια και μ' αυτήν την άμμο που τα ονομάζομε μεις χρυσάφι και πολύτιμα πετράδια.

Είκοσι κοπέλλες της φρουράς υποδεχτήκανε τον Αγαθούλη και τον Κακαμπό, μόλις κατεβήκανε από την καρότσα, τους ωδηγήσανε στο λουτρό και τους ντύσανε με φορέματα κανωμένα από χνούδι κολυβριού· ύστερα οι ανώτεροι αξιωματικοί, οι ανώτερες αξιωματικίνες του στέμματος τους ωδηγήσανε στο διαμέρισμα της μεγαλειότητός του, ανάμεσα σε δυο σειρές από χίλιους μουσικούς, καθεμιά σύμφωνα με το έθιμο. Όταν πλησιάσανε στην αίθουσα του θρόνου, ο Κακαμπός ρώτησε έναν ανώτερο αξιωματικό, τι έπρεπε να κάνουνε για να χαιρετήσουνε την μεγαλειότητά του: αν πρέπει να πέσουνε στα γόνατα ή να συρτούνε με την κοιλιά· αν πρέπει να βάλουνε τα χέρια στο κεφάλι ή στον πισινό· αν φιλούνε τη σκόνη της σάλλας: μ' ένα λόγο ποια είναι η εθιμοτυπία.

Η συνήθεια, είπε ο ανώτερος αξιωματικός, είναι ν' αγκαλιάζουνε το βασιλιά και να τον φιλούνε από τα δυο μάγουλα.

Ο Αγαθούλης κι' ο Κακαμπός πηδήσανε στα λαιμό του βασιλιά, ο οποίος τους δέχτηκε με τη μεγαλύτερη καλωσύνη, που μπορεί κανείς να φαντασθή και τους προσκάλεσε ευγενικά στο δείπνο.

Στο αναμεταξύ τους σεργιανίσανε να ιδούν την πόλη, τα δημόσια χτίρια, ψηλά ως τα σύγνεφα, τις αγορές με τις χίλιες κολόννες, τις βρύσες του καθάριου νερού, τις βρύσες του ρόδινου νερού και των λικέρ από ζαχαροκάλαμο, που τρέχουνε ακατάπαυτα σε μεγάλες πλατείες, στρωμένες μ' ένα είδος πετραδιών, που σκορπούσανε μια μυρουδιά όμοια με του μοσκοκαρφιού και της κανέλλας. Ο Αγαθούλης ζήτησε να ιδή το δικαστήριο, τη βουλή. Του είπανε πως δεν υπήρχανε και πως δεν κάνουνε δίκες. Ρώτησε, αν υπήρχανε φυλακές, και του είπαν όχι. Ό,τι τον ξάφνισε περισσότερο και τον ευχαρίστησε

περισσότερο, ήτανε το Μέγαρο των Επιστημών, μέσα στο οποίο είδε μια γαλαρία δυο χιλιάδες βήματα μάκρος, όλο γεμάτην από όργανα μαθηματικής και φυσικής.

Αφού σεργιανήσανε όλο το απόγευμα σχεδόν το χιλιοστό μέρος της πολιτείας, τους ωδηγήσανε στο βασιλιά. Ο Αγαθούλης κάθησε στο τραπέζι ανάμεσα στη Μεγαλειότητά του και στον υπηρέτη του τον Κακαμπό και πλήθος κυρίες. Ποτές δεν έγινε λαμπρότερο γεύμα, και ποτές δεν έδειξε κανείς περισσότερο κέφι απ' όσο η μεγαλειότητά του. Ο Κακαμπός εξηγούσε τα καλά λόγια του βασιλιά στον Αγαθούλη κι' αν και μεταφρασμένα, φαινόντανε πάντα καλά λόγια. Απ' όλα, που θαύμασε ο Αγαθούλης, αυτό δεν ήτανε το λιγώτερο εκπληχτικό.

Πέρασαν ένα μήνα φιλοξενούμενοι έτσι. Ο Αγαθούλης έλεγε πάντα στον Κακαμπό:

— Είναι αλήθεια, φίλε μου, άλλη μια φορά, πως ο πύργος, που γεννήθηκα, δεν αξίζει τον τόπο, που βρισκόμαστε τώρα· μα επί τέλους η δεσποινίς Κυνεγόνδη δεν είναι εδώ κι' έχετε χωρίς αμφιβολία, κάποιαν ερωμένη στην Ευρώπη. Αν μείνουμε εδώ, θα είμαστε, όπως όλοι οι άλλοι· ενώ αν γυρίσουμε στον κόσμο μας, μονάχα μ' έξι πρόβατα φορτωμένα από τα χαλίκια του Ελδοράδου, θα είμαστε πιο πλούσιοι απ' όλους μαζί τους βασιλιάδες· δε θα φοβόμαστε τους ιεροξεταστές και θα μπορέσουμε εύκολα να ξαναπάρουμε τη δεσποινίδα Κυνεγόνδη.

Αυτός ο λόγος άρεσε του Κακαμπό· είναι τόσο ευχάριστο να τρέχη κανείς στον κόσμο, νάχη υπόληψη στους συμπατριώτες του, να διηγέται με στόμφο ό,τι είδε στα ταξίδιά του, ώστε οι δυο ευτυχισμένοι αποφασίσανε να μην είναι πια ευτυχισμένοι και να ζητήσουνε την άδεια από τη μεγαλειότητά του να φύγουνε.

— Κάμνετε ανοησία, τους είπε ο βασιλιάς· ξέρω καλά, πως ο τόπος μου είναι ασήμαντος· μα όταν κανείς είναι βολεμένος κάπου, πρέπει να μένει. Δεν έχω βέβαια το δικαίωμα να κρατώ τους ξένους· αυτό είναι τυραννία που δεν υπάρχει ούτε στα ήθη μας ούτε στους νόμους μας· όλοι οι άνθρωποι είναι ελεύθεροι: φύγετε, όταν θέλετε, αλλ' η έξοδος είναι πολύ δύσκολη. Είναι αδύνατο ν' ανεβήτε τορμητικό ποτάμι, με το οποίον ήρθατε εδώ σαν από θαύμα, και που τρέχει κάτου από τη καμάρα των βράχων. Τα βουνά, που περιγυρίζουνε το βασίλειό μου, έχουνε ύψος δέκα χιλιάδων ποδιών κι' είναι ίσα σαν τοίχοι· πιάνουνε το καθένα σε πλάτος περισσότερο από δέκα χιλιάδες λεύγες· δε μπορεί κανείς να κατέβη απ' αυτά παρά από γκρεμούς. Όμως, επειδή το θέλετε απόλυτα να φύγετε, θα δώσω διαταγή στους μηχανικούς να κάνουνε μια μηχανή, που να μπορή να σας μεταφέρη με άνεση. Όταν θα σας φέρουνε απ' το πίσω μέρος των βουνών, κανείς δε θα μπορέση να σας συνοδέψη: γιατί οι υπήκοοί μου, ωρκιστήκανε να μη βγούνε ποτές από τον περίβολό τους κ' είναι αρκετά φρόνιμοι, που να μη παραβούνε τον όρκο τους. Ζητήστε μου άλλωστε ό,τι ευαρεστείσθε.

— Δε ζητούμε από τη μεγαλειότητά σας, είπεν ο Κακαμπός, παρά λίγα πρόβατα φορτωμένα τρόφιμα, χαλίκια και λάσπη του τόπου.

Ο βασιλιάς γέλασε:

— Δεν καταλαβαίνω, είπε, τι γούστο βρίσκουνε οι Ευρωπαίοι στην κίτρινη μας λάσπη· αλλά πάρετε όση θέλετε κι' άμποτε να σας χρησιμέψη.

Έδωσε διαταγή αμέσως στους μηχανικούς του να κάνουνε μια μηχανή για να σηκώσουνε ψηλά αυτούς τους δυο παράξενους ανθρώπους έξω από το βασίλειο.

Τρεις χιλιάδες άξιοι φυσικοί δουλέψανε γι' αυτήν· ήταν έτοιμη σε δεκαπέντε μέρες και δεν κόστισε περισσότερο από είκοσι εκατομμύρια λίρες στερλίνες, νόμισμα του τόπου. Βάλανε μέσα στη μηχανή τον Αγαθούλη και τον Κακαμπό· βάλανε ακόμα δυο μεγάλα κόκκινα πρόβατα με σέλλες και με χαλινάρια για να τους χρησιμέψουνε για καβάλλα, εάν θα περνούσανε τα βουνά, είκοσι πρόβατα σαμαρωμένα, κατάφορτα από τρόφιμα, άλλα τριάντα φορτωμένα με διάφορα δώρα από ό,τι ο τόπος έχει πιο αξιοπερίεργο και πενήντα φορτωμένα μάλαμα, πετράδια και διαμάντια. Ο βασιλιάς φίλησε τρυφερά τους δυο τυχοδιώχτες.

Ήταν έξοχο θέαμα η αναχώρησή τους και ο μεγαλοπρεπής τρόπος με τον οποίον υψωθήκανε αυτοί και τα πρόβατά τους πάνου από τα βουνά. Οι φυσικοί τους αποχαιρετίσανε, αφού τους φέρανε σε μέρος ασφαλισμένο κι' ο Αγαθούλης δεν είχε πια άλλη επιθυμία κι' άλλη σκέψι από το να πάη να προσφέρη τα πρόβατά του στη δεσποινίδα Κυνεγόνδη.

— Έχουμε, είπε, με τι να πληρώσουμε τον Κυβερνήτη του Βουένος- Άυρες, αν η δεσποινίς Κυνεγόνδη ημπορεί να ξετιμηθή. Ας βαδίσουμε προς την Γαϋέννη, ας μπούμε σ' ένα καΐκι και θα ιδούμε κατόπι ποιο βασίλειο μπορούμε ν' αγοράσουμε.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ XIX

Τι τους συνέβη στη Σουρινάμ και πώς ο Αγαθούλης γνώρισε το Μαρτίνο

Η πρώτη μέρα των δύο ταξιδιωτών μας υπήρξε πολύ ευχάριστη. Είχανε πολύ θάρρος με την ιδέα πως ήσαν οι

κάτοχοι περισσότερων θησαυρών απ' όσους η Ασία, η Ευρώπη και η Αφρική μπορούσανε να μάσουνε. Ο Αγαθούλης ενθουσιασμένος έγραφε τ' όνομα της Κυνεγόνδης απάνου στα δένδρα. Τη δεύτερη μέρα δυο από τα πρόβατά τους βουλιάξανε μέσα στα έλη και χαθήκανε μαζί με τα φορτώματά τους. Δυο άλλα πρόβατα ψοφήσανε απ' την κούραση λίγες μέρες αργότερα· εφτά ή οχτώ ψοφήσανε κατόπι από την πείνα σε μια έρημο· άλλα πέσανε σε λίγες μέρες μέσα σε γκρεμούς. Τέλος μετά εκατό μερών πορεία τους μείνανε μονάχα δυο πρόβατα. Ο Αγαθούλης είπε στον Κακαμπό:

— Φίλε μου, βλέπεις πόσο τα πλούτη αυτού του κόσμου είναι φθαρτά· δεν υπάρχει τίποτε σταθερό έξω από την αρετή κι' από την ευτυχία του να ξαναϊδούμε την δεσποινίδα Κυνεγόνδη.

— Τ' ομολογώ, είπε ο Κακαμπός· αλλά μας μένουνε ακόμα δυο πρόβατα με περισσότερους θησαυρούς απ' όσους θα μπορούσε ν' αποχτήση ποτές ο βασιλιάς της Ισπανίας και διακρίνω πολύ μακρυά μια πολιτεία και θαρρώ, πως είναι η Σουρινάμ, που ανήκει στους Ολλανδούς. Είμαστε στο τέλος των ταλαιπωριών μας και στην αρχή της ευτυχίας μας.

Ζυγώνοντας στην πολιτεία, απαντήσανε ένα νέγρο ξαπλωμένο στο χώμα, που φορούσε μονάχα μισό φόρεμα δηλ. μισό πανταλόνι από γαλάζιο πανί. Του λείπανε η αριστερή γάμπα και το δεξί χέρι.

— Ε! Θεέ μου, του είπε ο Αγαθούλης ολλαντέζικα, τι κάνεις εδώ φίλε μου σε τέτοια φριχτή κατάσταση;

— Περιμένω τον αφέντη μου, απάντησε ο νέγρος, τον κύριο Βάντερντέντουρ, τον περίφημο μεγαλέμπορο.

— Μήπως ο κύριος Βάντερντέντουρ σ' έκανε σ' αυτά τα χάλια;

— Μάλιστα, κύριε, απάντησε ο νέγρος. Αυτή είναι η συνήθεια· μας δίνουν ένα πανένιο βρακί για φορεσιά δυο φορές το χρόνο. Όταν δουλεύουμε στα ζαχαροποιεία κι' ο τροχός μας αρπάξη το δάχτυλο μας κόβουνε το χέρι· όταν αποπειραθούμε να φύγουμε, μας κόβουνε το πόδι· μου τύχανε κ' οι δυο αυτές περίπτωσες. Αυτά κοστίζει η ζάχαρη, που τρώτε στην Ευρώπη. Ωστόσο, όταν η μητέρα μου με πούλησε για δυο σκούδα παταγωνικά στις αχτές της Γουινέας, μούλεγε: « Αγαπητό μου παιδί, ευλόγα τα φετίς, λάτρευέ τα πάντα και θα σε κάνουνε να ζήσης ευτυχής· έχεις την τιμή νάσαι σκλάβος των αφεντάδων μας των λευκών και κάμνεις έτσι πλούσιους τον πατέρα σου και τη μητέρα σου». Αλίμονο! δεν ξέρω, αν τους έκανα πλούσιους, όμως αυτοί δε με κάνανε εμένα! Οι σκύλλοι, οι μαϊμούδες κι οι παπαγάλοι είναι χίλιες φορές λιγώτερο δυστυχισμένοι από μας· τα ολλαντικά φετίς τα οποία μ' έχουνε προσηλυτίσει, μου λένε κάθε Κυριακή, πως είμαστε όλοι παιδιά του Αδάμ, λευκοί και μαύροι. Δεν είμαι γεννεαλόγος· αλλ' [αν] αυτοί οι ιεροκήρυκες λένε την αλήθεια, θα παραδεχθήτε, πως δεν είναι δυνατό να μεταχειρισθή κανείς με φριχτότερο τρόπο τους συγγενείς του.

— Ω! Παγγλώσση, φώναξε ο Αγαθούλης, δεν είχες φαντασθή τέτοια βδελυγμία· θ' αρνηθώ κάθε αισιοδοξία!

— Τι ' ναι η αισιοδοξία; ρωτούσε ο Κακαμπός.

— Αλίμονο! είπε ο Αγαθούλης, είναι η λύσσα να υποστηρίζης, πως όλα είναι καλά, όταν είναι κακά! Κ' έχυνε άφθονα δάκρυα κοιτάζοντας το νέγρο· και κλαίοντας μπήκανε στη Σουρινάμ.

Το πρώτο πράμα που ρώτησαν ήτανε αν υπάρχη στο λιμάνι κανένα καΐκι που μπορεί να τους πάη στο Βουένος—Άυρες. Αυτός, στον οποίο απευθυνθήκανε, ήτανε ένας Ισπανός πλοίαρχος που προσεφέρθηκε να τους υπηρετήση τίμια.

Τους έδωσε ραντεβού σε μια ταβέρνα. Ο Αγαθούλης κι' ο Κακαμπός πήγανε και τον περιμένανε με τα δυο τους πρόβατα.

Ο Αγαθούλης, πούχε την καρδιά στα χείλια, διηγήθηκε στον Ισπανό όλες του τις περιπέτειες και του ωμολόγησε, πως ήθελε ν' απαγάγη την δεσποινίδα Κυνεγόνδη.

— Αδυνατώ να σας πάω στο Βουένος Άυρες, είπε ο πλοίαρχος: θα με κρεμάσουνε, καθώς και σας. Η ωραία Κυνεγόνδη είναι η ευνοούμενη μαιτρέσσα του Κυβερνήτη.

Η πληροφορία αυτή τούρθε του Αγαθούλη σαν κεραυνός· έκλαψε πολύ. Τέλος τράβηξε ιδιαιτέρως τον Κακαμπό.

— Ιδού αγαπητέ μου φίλε, του είπε, τι πρέπει να κάνεις. Έχουμε καθένας στις τσέπες μας πέντε έως έξι εκατομμυρίων διαμάντια· είσαι πιο επιτήδειος από μένα· πήγαινε να πάρης τη δεσποινίδα Κυνεγόνδη στο Βουένος Άυρες. Αν ο Κυβερνήτης παρουσιάση δυσκολίες, δόστου ένα εκατομμύριο: αν δεν υποχωρή, δόστου δυο· συ δε σκότωσες κανένα ιεροξεταστή, δε θα σε υποψιαστούν· θα ναυλώσω άλλο πλοίο και θα πάω να σε περιμένω στη Βενετία: είνε τόπος ελεύθερος, όπου δεν έχει κανείς να φοβηθή ούτε Βουλγάρους, ούτε Αβάρους, ούτε Εβραίους, ούτε Ιεροξεταστές.

Ο Κακαμπός χειροκρότησε αυτή τη σοφή λύση. Ήτανε απελπισμένος, αν θα χωριζότανε από έναν καλόν αφέντη που τούχε γίνει φίλος εγκάρδιος. Αλλ' η χαρά να του φανή χρήσιμος νίκησε τη λύπη που θα τον άφηνε. Φιληθήκανε κλαίοντας: ο Αγαθούλης του σύστησε να μην ξεχάση την αγαθή γριά: Ο Κακαμπός έφυγε την ίδια μέρα: ήτανε πολύ καλή καρδιά αυτός ο Κακαμπός.

Ο Αγαθούλης έμεινε ακόμα λίγον καιρό στο Σουρινάμ και περίμενε όσο νάβρη κανέναν άλλον πλοίαρχο να τον πάη

στην Ιταλία, αυτόν και τα δυο πρόβατα, που του είχαν απομείνει. Πήρε υπηρέτες κι' αγόρασε ό,τι του χρησίμευε για ένα τόσο μακρύ ταξείδι. Τέλος ο κύριος Βάντερντέντουρ, αφέντης ενός μεγάλου καραβιού, παρουσιάζεται σ' αυτόν.

— Πόσα θέλετε, τόνε ρώτησε ο Αγαθούλης, για να με πάτε κατ' ευθείαν στη Βενετία, εμένα, τους ανθρώπους μου, τις αποσκευές μου κι' αυτά τα δυο πρόβατα;

Ο πλοίαρχος ζήτησε δέκα χιλιάδες πιάστρα· ο Αγαθούλης δεν αντέτεινε.

— Ω! ω! είπε μέσα του ο πονηρός Βάντερντέντουρ, αυτός ο ξένος δίνει μονομιάς δέκα χιλιάδες πιάστρα! Πρέπει νάναι πολύ πλούσιος.

Ύστερα, χαλώντας την συμφωνία μετά ένα λεπτό, δήλωσε, πως δε μπορεί να ταξιδέψη μ' ολιγώτερα από είκοσι χιλιάδες.

— Ε! καλά, θα τα λάβης, είπε ο Αγαθούλης.

— Ουά! είπε χαμηλόφωνα ο έμπορος, αυτός ο άνθρωπος δίνει είκοσι χιλιάδες πιάστρα με την ίδια ευκολία, που έδωσε δέκα.

Τάστριψε πάλι και τούπε, πως δε μπορούσε να τον πάη στη Βενετία μ' ολιγώτερα από τριάντα χιλιάδες πιάστρα.

— Θα λάβης λοιπόν τριάντα, απάντησε ο Αγαθούλης.

— Ω ω! είπε πάλι μέσα του ο Ολλανδός έμπορος, τριάντα χιλιάδες πιάστρα δεν κοστίζουν τίποτε σ' αυτό τον άνθρωπο! χωρίς αμφιβολία τα δυο πρόβατα είναι φορτωμένα άπειρους θησαυρούς. Ας μην επιμείνω

περισσότερο: ας πληρωθούμε πρώτα τις τριάντα χιλιάδες πιάστρα κι' έπειτα βλέπουμε.

Ο Αγαθούλης πούλησε δυο μικρά διαμάντια, που το μικρότερό τους άξιζε περισσότερο απ' όλα τα χρήματα, που ζητούσε ο πλοίαρχος. Τον προπλήρωσε, τα δυο πρόβατα μπαρκαριστήκανε πρώτα. Ο Αγαθούλης ακολουθούσε μέσα σε μια μικρή βάρκα για να σμίξη το πλοίο στο λιμάνι· ο πλοίαρχος προλαβαίνει, ανοίγει τα πανιά, ξεκινάει, ο αέρας είναι πρίμος.

Ο Αγαθούλης απελπισμένος και κατάπληχτος τον χάνει σε λίγο από τα μάτια του.

Αλίμονο! να μια κατεργαριά άξια του παλαιού Κόσμου.

Ξαναγύρισε στην παραλία συντριμμένος από τη λύπη: γιατί, επί τέλους, έχασε περιουσία δέκα βασιλιάδων.

Πηγαίνει αμέσως στον Ολλανδό δικαστή· κι' όπως ήτανε λιγάκι ταραγμένος, χτυπά απότομα την πόρτα· μπαίνει, εκθέτει το δυστύχημά του, φωνάζει λιγάκι περισσότερο απ' ό,τι έπρεπε. Ο δικαστής πρώτα τον βάζει να πληρώση δέκα χιλιάδες πιάστρα για το θόρυβο, που έκανε· κατόπι τον άκουσε υπομονητικά, του υποσχέθηκε να εξετάση την υπόθεσή του, μόλις ο έμπορος ξαναγυρίση, και τον έβαλε να πληρώση άλλες δέκα χιλιάδες πιάστρα για έξοδα ακροάσεως.

Αυτός ο τρόπος έφερε σε τέλεια απελπισία τον Αγαθούλη. Είχε, αλήθεια, δοκιμάσει δυστυχήματα χίλιες φορές μεγαλύτερα· αλλ' η ψυχραιμία του δικαστή και του πλοιάρχου, που τον έκλεψε, ερέθισε τη χολή του και τον βύθισε σε μαύρη μελαγχολία. Η κακία των ανθρώπων παρουσιαζότανε στα μάτια του μ' όλη της την ασχημιά και τρεφόταν όλο με θλιβερές σκέψεις. Τέλος, επειδή ένα γαλλικό καράβι ήταν έτοιμο να φύγη για το Μπορντώ, αφού

πια δεν είχε να μπαρκαρίση πρόβατα φορτωμένα διαμάντια, νοίκιασε μια καμπίνα στη σωστή τιμή της και κοινοποίησε, ενώ ακόμα ήτανε στην πόλη, πως θα πληρώση το ταξίδι, την τροφή και δυο χιλιάδες πιάστρα σε όποιον τίμιο άνθρωπο θάθελε να τον συνοδέψη στο ταξίδι, με τον όρο, πως αυτός ο άνθρωπος θάτανε ο πιο απογοητευμένος από την κατάστασή του κι' ο πιο δυστυχισμένος της επαρχίας.

Παρουσιαστήκανε πλήθος υποψήφιοι, που ολόκληρος στόλος δε θα μπορούσε να τους χωρέση. Ο Αγαθούλης θέλοντας να διαλέξη μεταξύ τους τον πιο ολοφάνερα δυστυχισμένο, ξεχώρισε καμιά εικοσαριά που φαινόντανε πιο κοινωνικοί και που όλοι αξιούσανε να προτιμηθούνε. Τους μάζεψε μέσα στην ταβέρνα του, τους έδωσε να φάνε με τον όρο, πως καθένας τους θα ορκιζότανε να διηγηθή την ιστορία του δίνοντας την υπόσχεση, πως θα διαλέξη τον πιο αξιολύπητο, τον πιο δικαιολογημένα δυσαρεστημένο από την κατάστασή του και πως θάδινε στους άλλους κάποιο δώρο.

Η συντροφιά κράτησε ως τις τέσσερες το πρωί.

Ο Αγαθούλης ακούοντας όλες τους τις περιπέτειες θυμότανε ό,τι τούλεγε η γριά, όταν ερχότανε στο Βουένος Άυρες, και το στοίχημα που έβαλε, πως δεν υπήρχε κανένας μέσα στο καράβι, που να μη του συνέβηκαν οι πιο μεγάλες δυστυχίες. Συλλογιζότανε τον Παγγλώσση σε κάθε περιπέτεια, που του διηγόντανε. — Αυτός ο Παγγλώσσης, έλεγε μέσα του, θα δυσκολευότανε ν' αποδείξη την αλήθεια του συστήματός του. Θάθελα νάταν εδώ. Ασφαλώς, αν όλα είναι καλά, αυτό συμβαίνει μόνο στο Ελδοράδο και σε κανένα μέρος του άλλου κόσμου.

Τέλος προτίμησε ένα δυστυχισμένο σοφό, πούχε δουλέψει δέκα χρόνια για τους βιβλιοπώλας του Άμστερνταμ.

Σκέφτηκε, πως δεν υπάρχει άλλο επάγγελμα στον κόσμο, που ν' απαγοητεύη περισσότερο.

Αυτός ο σοφός, που ήταν άλλωστε ένας αγαθός άνθρωπος, τον είχε κλέψει η γυναίκα του, τον είχε δείρει ο γυιός του, τον είχε εγκαταλείψει η κόρη του, ακολουθώντας έναν Πορτογάλλο. Προ μικρού τον είχαν απολύσει από μια μικρή θέση, με την οποία ζούσε. Οι ιεροκήρυκες του Σουρινάμ τον καταδίωκαν ως σοσινιανό. Πρέπει να ομολογήσουμε, πως κι' οι άλλοι ήτανε τουλάχιστο τόσο δυστυχισμένοι, όσο κι' αυτός. Αλλ' ο Αγαθούλης έλπιζε, πως ο σοφός θα τον έκαμνε να ξεχνά τις λύπες του στο ταξίδι· οι αντίπαλοι του σοφού βρίσκανε, πως ο Αγαθούλης τους αδίκησε πολύ, αλλά τους κατεύνασε δίνοντας στον καθένα εκατό πιάστρα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ XX.

Τι τους συνέβη στο ταξίδι του Αγαθούλη και του Μαρτίνου.

Ο γέρο-σοφός, που ονομαζότανε Μαρτίνος, επιβιβάσθηκε τέλος με τον Αγαθούλη για το Μπορντώ. Κι' ο ένας κι' ο άλλος είχανε πολλά ιδεί και πολλά πάθει. Κι' όταν το καράβι θάνοιγε πανιά από το Σουρινάμ για την Ιαπωνία περνώντας από το ακρωτήριο της Καλής-Ελπίδας,θάχανε καιρό να συζητήσουνε σε όλο τους το ταξίδι για το φυσικό και ηθικό κακό.

Ωστόσο ο Αγαθούλης υπερτερούσε κάπως τον Μαρτίνο, στο ότι έλπιζε πάντα να ξαναϊδή τη δεσποινίδα Κυνεγόνδη, ενώ ο Μαρτίνος δεν έλπιζε τίποτα: επί πλέον είχε χρυσάφι και διαμάντια· και μολονότι είχε χάσει εκατό μεγάλα πρόβατα κόκκινα, φορτωμένα από τους πιο μεγάλους θησαυρούς της γης, μολονότι είχε πάντα στην καρδιά του την ατιμία του ολλανδού πλοιάρχου, ωστόσο, σαν συλλογιζόταν αυτά, που του μείνανε στις τσέπες, και σαν μιλούσε για την Κυνεγόνδη, μάλιστα στο τέλος του φαγητού, έκλινε τότε προς το σύστημα του Παγγλώσση.

— Μα σεις, κύριε Μαρτίνε, είπε στο σοφό· τι σκέπτεστε για όλ' αυτά; Ποια είναι η ιδέα σας για το ηθικό κακό και για το φυσικό κακό;

— Κύριε, απάντησε ο Μαρτίνος, οι παπάδες μου με κατηγόρησαν ως σοσινιανό· αλλ' η πραγματική αλήθεια είναι, πως είμαι μανιχαίος.

— Με κοροϊδεύετε, είπε ο Αγαθούλης· δεν υπάρχουνε πια μανιχαίοι στον κόσμο.

— Είμ' εγώ! είπεν ο Μαρτίνος· σωστά στραβά, δε μπορώ να σκεφτώ αλλιώτικα.

— Πρέπει νάχετε το διάβολο μέσα σας, είπε ο Αγαθούλης.

Ανακατεύεται τόσο πολύ στα πράγματα του κόσμου τούτου, είπε ο Μαρτίνος, που μπορεί πολύ καλά νάναι μέσα μου, όπως και παντού αλλού· αλλά σας ομολογώ, πως ρίχνοντας το βλέμμα μου απάνου σ' αυτή τη σφαίρα ή καλύτερα τη σφαιρίτσα, σκέπτομαι, πως ο Θεός την εγκατάλειψε όλην σε κάποιο πνεύμα κακοποιό, εξόν από το Ελδοράδο. Δεν έχω διόλου ιδωμένα πολιτεία, που να μη θέλη την καταστροφή της γειτονικής πολιτείας, ούτε οικογένεια που να μη θέλη το ξεπάτωμα άλλης οικογένειας. Παντού οι αδύνατοι μισούνε τους δυνατούς, που μπροστά τους σέρνονται κι' οι δυνατοί τους μεταχειρίζονται σαν κοπάδια και πουλούνε το μαλλί τους και το κρέας τους. Ένα εκατομμύριο δολοφόνοι καταταγμένοι σε συντάγματα, τρέχοντας από τη μια στην άλλη άκρα της Ευρώπης, σκοτώνουνε και ληστεύουνε με πειθαρχία για να κερδίσουνε το ψωμί τους, γιατί δεν υπάρχει επάγγελμα εντιμότερο απ' αυτό. Και στις πολιτείες που φαίνονται πως χαίρονται την ειρήνη κι' όπου οι τέχνες ανθούνε, οι άνθρωποι κατατρώγονται από περισσότερες επιθυμίες, φροντίδες κι' ανησυχίες, απ' όσα δοκιμάζει δεινά μια πολιορκημένη πολιτεία. Οι μυστικές λύπες είναι πολύ δριμύτερες από τα δημόσια δεινά. Μ' ένα λόγο, έχω τόσα ιδεί και τόσα υποφέρει, ώστε είμαι μανιχαίος.

— Υπάρχουν ωστόσο και καλά, απαντούσε ο Αγαθούλης.

— Ίσως, έλεγε ο Μαρτίνος, αλλά δεν το γνωρίζω.

Κει που συζητούσαν, ακούσανε μια κανονιά. Ο κρότος διπλασιάζεται από μια στιγμή σε άλλη. Παίρνουν καθένας τα κιάλια του. Διακρίνουνε δυο καράβια που πολεμούσανε σε απόσταση περίπου τριών μιλλιών· ο άνεμος έφερε και τόνα και τάλλο τόσο κοντά στο γαλλικό καράβι, που λάβανε την ευχαρίστηση να βλέπουνε τη μάχη με τέλειαν άνεση. Τέλος τόνα από τα δυο καράβια έρριξε στο άλλο μια ομοβροντία τόσο χαμηλά και τόσο πετυχημένη που το βύθισε ολότελα. Ο Αγαθούλης κι' ο Μαρτίνος διακρίνανε

πολύ καθαρά καμμιά εκατοστή ανθρώπους πάνω στη γέφυρα του πλοίου που βυθιζότανε. Σηκώναν όλοι τους τα χέρια στον ουρανό και ξεφωνίζανε με φρίκη. Σε μια στιγμή όλα καταπιοθήκανε!

— Καλά! είπε ο Μαρτίνος, να πώς οι άνθρωποι φέρνονται αναμεταξύ τους.

— Είναι αλήθεια, είπε ο Αγαθούλης, πως υπάρχει κάτι διαβολικό σ' αυτή την υπόθεση.

Ενώ μιλούσε, παρατήρησε κάτι λαμπερό κόκκινο, που κολυμπούσε κοντά στο καράβι τους. Κατεβάσανε τη βάρκα να ιδούνε τι ήτανε· ήταν ένα από τα πρόβατά του, που είχε χάσει άλλα εκατό τέτοια, φορτωμένα χοντρά διαμάντια του Ελδοράδο.

Ο Γάλλος καπετάνιος παρατήρησε σε λίγο, πως ο καπετάνιος του καραβιού που νίκησε ήταν ισπανός και του βυθισμένου ήταν ένας ολλανδός πειρατής. Ήταν ο ίδιος που έκλεψε τον Αγαθούλη. Τ' άπειρα πλούτη, που αυτός ο κακούργος είχε αρπάξει, θαφτήκανε μέσα στη θάλασσα μαζί με τον ίδιο και δε σώθηκε παρά ένα πρόβατο.

— Βλέπετε, είπε ο Αγαθούλης στο Μαρτίνο, ότι το έγκλημα καμμιά φορά τιμωριέται· αυτός ο κατεργάρης ο πλοίαρχος έλαβε την τύχη, που του άξιζε.

— Μάλιστα, είπε ο Μαρτίνος, αλλ' είναι σωστά νάχουνε χαθή μαζί του κι' οι ταξειδιώτες, που ήσαν στο καράβι του; Ο Θεός τιμώρησε τον απατεώνα, ο διάβολος έπνιξε τους άλλους.

Ωστόσο το γαλλικό κι' ισπανικό καράβι εξακολουθήσανε το δρόμο τους κι' ο Αγαθούλης εξακολούθησε τις συζητήσεις του με το Μαρτίνο. Συζητήσανε δεκαπέντε μέρες συνεχώς κ' είχανε προχωρήσει τόσο στο θέμα, όσο και την πρώτη

μέρα. Μα επί τέλους μιλούσαν, έλεγαν τις ιδέες τους, παρηγοριόντανε. Ο Αγαθούλης χάηδευε το πρόβατό του:

Αφού σε ξαναβρήκα, έλεγε, ελπίζω να ξαναβρώ και την Κυνεγόνδη.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ XXI

Ο Αγαθούλης κι' ο Μαρτίνος πλησιάζουνε στις αχτές της Γαλλίας και συζητούνε.

Είδαν επί τέλους τις αχτές της Γαλλίας.

— Ήρθατε ποτέ στη Γαλλία κύριε Μαρτίνε; είπε ο Αγαθούλης.

— Μάλιστα, είπε ο Μαρτίνος· έχω διατρέξει πολλές επαρχίες. Αλλού οι μισοί κάτοικοι είναι τρελοί, αλλού πολύ πονηροί, αλλού πολύ μαλακοί και πολύ κουτοί· αλλού κάνουνε πνεύμα· και παντού η πρώτη απασχόληση είναι ο έρωτας· η δεύτερη να κακολογούνε κ' η τρίτη να λένε ανοησίες.

— Αλλά κύριε Μαρτίνε, έχετε ιδεί το Παρίσι;

— Ναι, τόχω ιδεί το Παρίσι. Εκεί είναι όλα τα είδη των ανθρώπων, ένα χάος, μια σαλάτα, όπου καθένας ζητεί την ηδονή κι' όπου σχεδόν κανείς δεν τη βρίσκει, τουλάχιστο όπως μου φάνηκε. Έμεινα λίγον καιρό· όταν έφτασα μου κλέψαν ό,τι είχα οι λωποδύτες στην αγορά του Σαιν-Ζερμαίν· με πήρανε και μένα για κλέφτη και με κλείσανε οχτώ μέρες στη φυλακή· έπειτα έκαμα το διορθωτή σε κάποιο τυπογραφείο, για να κερδίσω τ' απαιτούμενα για την επιστροφή μου με τα πόδια στην Ολλανδία, Γνώρισα όλους

τους κανάγηδες· συγγραφείς ραδιούργους, θεόληπτους. Λέγεται, πως υπάρχουν άνθρωποι πολύ ευγενικοί σ' αυτή την πόλη· ας το πιστέψουμε.

— Όσο για μένα, δεν έχω καμιά περιέργεια να ιδώ τη Γαλλία, είπε ο Αγαθούλης. Μαντεύετε εύκολα, πως όταν κανείς έχει ζήσει ένα μήνα στο Ελδοράδο, δε φροντίζει να ιδή τίποτε επί της γης παρά μόνο τη δεσποινίδα Κυνεγόνδη. Θα την περιμένω στη Βενετία· θα διασχίσουμε τη Γαλλία για να πάμε στην Ιταλία· δε θα με συνοδέψετε;

— Πολύ ευχαρίστως, είπε ο Μαρτίνος· λέγουν, πως η Βενετία είναι καλή μονάχα για τους ευγενείς Βενετσάνους· και πως, ωστόσο, δέχονται πολύ καλά τους ξένους πούχουνε παράδες. Εγώ δεν έχω· έχετε σεις· θα σας ακολουθήσω παντού.

— Μια στιγμή! Πιστεύετε, πως η γης ήτανε πρώτα θάλασσα, όπως διατείνεται αυτό το χοντρό βιβλίο του καπετάνιου;

— Δεν πιστεύω τίποτα, είπε ο Μαρτίνος, ούτε σ' όλα τα ονειροπολήματα, που μας διηγούνται αυτό τον τελευταίο καιρό.

— Αλλά για ποιο σκοπό λοιπόν πλάστηκε αυτός ο κόσμος;

— Για να μας κάνη να λυσσάξουμε, είπε ο Μαρτίνος.

— Δε σας εκπλήσσει πολύ, εξακολούθησε ο Αγαθούλης, ο έρωτας αυτών των δυο κοριτσιών της χώρας των Αυτιάδων για τις δυο μαϊμούδες, που σας έχω μιλήσει;

— Καθόλου, είπε ο Μαρτίνος· δε βλέπω τι παράξενο υπάρχει σ' αυτό το πάθος. Έχω δη τόσα αλλόκοτα πράγματα, ώστε δεν υπάρχει πλέον τίποτε αλλόκοτο.

— Πιστεύετε, πως οι άνθρωποι σφαζόντανε πάντα αναμεταξύ τους, όπως το κάνουνε σήμερα; Πως ήτανε πάντα ψεύτες, δόλιοι, άπιστοι, αχάριστοι, κλέφτες, αχαρακτήριστοι, επιπόλαιοι, άνανδροι, φθονεροί, λαίμαργοι, μέθυσοι, φιλάργυροι, φίλαρχοι, αιμόδιψοι, συκοφάντες, παραλυμένοι, φανατικοί, υποκριτές και μωροί;

— Παραδέχεστε, είπε ο Μαρτίνος, πως τα γεράκια τρώγανε πάντα περιστέρια, όταν τα βρίσκανε;

— Βέβαια, δεν υπάρχει αμφιβολία.

— Ε! λοιπόν, αν τα γεράκια είχανε πάντα την ίδια φύση, πως θέλετε νάχουν αλλάξει οι άνθρωποι τη δικιά τους;

— Ω! υπάρχει μεγάλη διαφορά, είπε ο Αγαθούλης. Γιατί η ελευθερία της βουλήσεως....

Συζητώντας έτσι φτάσανε στο Μπορντώ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ XXII

Τι τους συνέβηκε στη Γαλλία

Ο Αγαθούλης έμεινε στο Μπορντώ τόσο μονάχα καιρό, όσος του χρειαζότανε να πουλήση μερικά βότσαλα του Ελδοράδο και να πετύχη ένα καλό αμάξι με δυο θέσεις, γιατί δε μπορούσε πια να στερηθή τον φιλόσοφό του Μαρτίνο· μονάχα λυπήθηκε πολύ, που χωρίστηκε το πρόβατό του, αφήνοντάς το στην Ακαδημία των επιστημών του Μπορντώ, η οποία έθεσε ως θέμα για το βραβείο κείνης της χρονιάς «γιατί το μαλλί αυτού του προβάτου ήτανε κόκκινο»· και το βραβείο δόθηκε σ' ένα σοφό από τη βόρεια Γαλλία, ο οποίος

απόδειξε με το Α συν Β πλην Γ δια Ζ, πως το πρόβατο ώφειλε νάναι κόκκινο και πως θα πεθάνη από βλογιά.

Ωστόσο όλοι οι ταξιδιώτες, που συνάντησε στις ταβέρνες του δρόμου, του λέγανε!

— Πάμε στο Παρίσι.

Αυτή η γενική σπουδή του γέννησε επί τέλους την επιθυμία να ιδή αυτήν την πρωτεύουσα· δεν θ' απομακρυνότανε και πολύ από το δρόμο της Βενετίας.

Μπήκε στην πόλη από το προάστειο του Σαιν-Μαρσώ και θάρρεψε, πως βρισκότανε στο χειρότερο χωριό της Βεστφαλίας.

Μόλις ο Αγαθούλης εγκαταστάθηκε σ' ένα ξένο δοχείο, τον έπιασε ελαφρός πυρετός από τους πολλούς κόπους. Επειδή είχε στο δάχτυλο ένα τεράστιο διαμάντι κ' είχανε παρατηρήση μέσα στις αποσκευές του μια βαλίζα τρομερά βαριά, βρεθήκανε αμέσως γύρω του δυο γιατροί, χωρίς να τους καλέση, μερικοί επιστήθιοι φίλοι, που δεν τον αφήσανε ποτές μόνο του, και δυο θρησκόληπτες γυναίκες, που του ζεσταίνανε τις σούπες. Ο Μαρτίνος έλεγε:

— Θυμούμαι, πως αρρώστησα κ' εγώ στο Παρίσι στο πρώτο μου ταξίδι· ήμουνα πολύ φτωχός· έτσι δεν είχα ούτε φίλους, ούτε γυναίκες ούτε γιατρούς κ' έγιανα.

Εν τω μεταξύ χάρη στα γιατρικά και τις αφαίμαξες η αρρώστια του Αγαθούλη χειροτέρεψε. Ένας παπάς της συνοικίας ήρθε με πολύ γλυκάδα να του ζητήση ένα γραμμάτιο πληρωτέον στο νεκροφόρο. Ο Αγαθούλης αρνήθηκε· οι θρησκόληπτες τον βεβαιούσαμε, πως ήτανε καινούργια μόδα· ο Αγαθούλης απάντησε, πως δεν ήτανε καθόλου άνθρωπος της μόδας. Ο Μαρτίνος θέλησε να πετάξει απ' το παράθυρο αυτόν τον κύριο. Ο παπάς

ορκιζότανε πως δε θα θάψει τον Αγαθούλη· ο Μαρτίνος ορκιζότανε, πως θα θάψη τον παπά, αν εξακολουθούσε να τους ζαλίζη. Ο καυγάς άναψε: Ο Μαρτίνος αρπάζει τον παπά από τον ώμο και τον πετάει όξω· αυτό προκάλεσε μεγάλο σκάνδαλο και τους κάνανε αγωγή.

Ο Αγαθούλης έγιανε· και κατά την ανάρρωσή του είχε πολύ καλή συντροφιά στο φαγητό του. Παίζανε δυνατό παιχνίδι. Ο Αγαθούλης απορούσε πολύ, πώς ποτέ δεν του ερχόντανε οι άσσοι· ο Μαρτίνος δεν απορούσε καθόλου!

Μεταξύ εκεινών, που τόνε συργιανίζανε στην πόλη, ήτανε κ' ένας κοντός αββάς Περιγουρδίνος, ένας απ' αυτούς τους πρόθυμους ανθρώπους, πάντα ευκίνητος πάντα περιποιητικός, αδιάντροπος, χαηδευτικός, ικανός για όλα, απ' αυτούς που παραμονεύουνε τους ξένους, όταν περνούνε, τους διηγούνται τη σκανταλιστική ιστορία της πόλης και τους προσφέρουνε ηδονές σε οποιαδήποτε τιμή. Αυτός οδήγησε πρώτα-πρώτα τον Αγαθούλη και το Μαρτίνο στην Κομεντί· Παίζανε μια νέα τραγωδία. Ο Αγαθούλης βρέθηκε καθισμένος πλάι σε μερικούς, που ξέραν από τραγωδίες. Αυτό δεν τον εμπόδισε να κλαίη σε σκηνές, παιγμένες τέλεια. Ένας από τους ειδικούς, που ήτανε πλάι του, τούπε σε κάποιο διάλειμμα:

— Έχετε πολύ άδικο να κλαίτε· αυτή η ηθοποιός είναι πολύ κακή· ο ηθοποιός, που παίζει μαζί της, είναι πολύ χειρότερος· το έργο είναι ακόμα πιο χειρότερο από τους ηθοποιούς· ο συγγραφέας δεν ξέρει λέξι αραβικά, κι' όμως η σκηνή υποτίθεται στην Αραβία: Επί πλέον είναι ένας άνθρωπος, που δεν πιστεύει στις έμφυτες ιδέες· θα σας φέρω αύριο είκοσι μπροσούρες εναντίον του.

— Κύριε; πόσα θεατρικά έργα έχετε στη Γαλλία; είπε ο Αγαθούλης στον αββά.

— Πέντε έως έξι χιλιάδες.

— Είναι πολλά; είπε ο Αγαθούλης. Πόσα απ' αυτά είνε καλά;

— Δεκαπέντε έως δεκάξι; απάντησε ο άλλος.

— Πολλά! είπε ο Μαρτίνος.

Του Αγαθούλη του άρεσε πολύ μια ηθοποιός, που έπαιζε τη βασίλισσα Ελισσάβετ, σε μια πολύ περολογική τραγωδία, που την παρασταίνουν κάποτε.

— Αυτή η ηθοποιός είπε στο Μαρτίνο, μου αρέσει πολύ· ομοιάζει υπερβολικά με τη δεσποινίδα Κυνεγόνδη, θα χαιρόμουνα πολύ αν τήνε γνώριζα.

Ο Περιγουρδίνος αββάς προσεφέρθηκε να τον εισαγάγη στην ηθοποιό. Ο Αγαθούλης, αναθρεμμένος στη Γερμανία, ρώτησε, ποια ήτανε η ετικέττα και πώς φέρνονται στη Γαλλία προς τη βασίλισσα της Αγγλίας.

— Κατά τις περιστάσεις, είπε ο αββάς. Στις επαρχίες τις πάνε στην ταβέρνα· στο Παρίσι τις σέβονται, σαν είναι ωραίες, και τις πετούνε στα σκουπίδια, σαν πεθαίνουνε.

— Τις βασίλισσες στα σκουπίδια! είπε ο Αγαθούλης.

— Μάλιστα, είπε ο Μαρτίνος. Ο κύριος αββάς έχει δίκιο. Ήμουνα στο Παρίσι, όταν η δεσποινίς Μονίμη πέρασε απ' αυτή τη ζωή στην άλλη. Της αρνηθήκανε, όπως λεν εδώ, τις **τιμές της ταφής**, δηλ. το να σαπίση μ' όλους τους ζητιάνους της συνοικίας σ' ένα άθλιο νεκροταφείο. Τη θάψανε χωριστά από τους συντρόφους της στη γωνιά της οδού της Βουργουνδίας· αυτό θα της εκόστισε πολύ, γιατί το πνεύμα της ήτανε πολύ ευγενικό.

— Αυτό είνε μεγάλη αγένεια, είπε ο Αγαθούλης.

— Τι θέλετε, είπε ο Μαρτίνος· οι εδώ κάτοικοι είν' έτσι κανωμένοι· όλες τις αντιφάσεις, που μπορείτε να φανταστήτε, όλες τις δυνατές ασυμφωνίες θα τις βρήτε στην κυβέρνηση, στα δικαστήρια, στις εκκλησίες, στα θεάματα αυτού του αλλόκοτου έθνους.

— Είναι αλήθεια πως γελούνε πάντα στο Παρίσι; είπε ο Αγαθούλης.

— Ναι, είπε ο αββάς, αλλά σαν μανιακοί· γιατί κλαίονται για όλα ξεσπώντας στα γέλια· επίσης κάνουνε γελώντας τις πιο μυσαρές πράξεις.

— Ποιο ήτανε αυτό το χοντρογούρουνο, που μου κακολογούσε τόσο το δράμα, που μ' έκανε να κλαίω, και τους ηθοποιούς, που μου αρέσανε τόσο;

— Είν' ένας φαρμακόψυχος, που κερδίζει τη ζωή του κακολογώντας όλα τα δράματα κι' όλα τα βιβλία· μισεί οποίον πετυχαίνει, όπως οι ευνούχοι μισούνε τους άρτιους· είν' ένα απ' αυτά τα φίδια της φιλολογίας, που τρέφονται από λάσπη και φαρμάκι· είν' ένας λιβελλογράφος.

— Τι θα πει λιβελλογράφος; ρώτησε ο Αγαθούλης.

— Είν' ένας που κάνει φυλλάδες, ένας Φρερώνος. ([4])

Έτσι ο Αγαθούλης, ο Μαρτίνος κι' ο Περιγουρδίνος, συνομιλούσανε απάνου στη σκάλα βλέποντας να περνά ο κόσμος μετά το τέλος της παράστασης.

— Αν και βιάζομαι πολύ να ξαναϊδώ τη δεσποινίδα Κυνεγόνδη, είπε ο Αγαθούλης, θάθελα όμως να δειπνήσω με τη δεσποινίδα Κλαιρόν, γιατί μου φάνηκε θαυμαστή κοπέλλα.

Ο αββάς δεν ήτανε άνθρωπος, που μπορούσε να πλησιάση τη δεσποινίδα Κλαιρόν, η οποία έβλεπε μονάχα πρόσωπα της υψηλής περιωπής.

— Είνε στα νεύρα της απόψε, είπε· μα θα λάβω την τιμή να σας οδηγήσω σε μια κυρία καθώς πρέπει, όπου θα γνωρίσετε το Παρίσι, σα νάχατε μείνει σ' αυτό τέσσερα χρόνια.

Ο Αγαθούλης, που ήτανε φυσικά περίεργος, δέχτηκε να τον οδηγήσουνε στην κυρία αυτή, στο βάθος του προαστείου του Αγίου Ονωρίου. Παίζανε εκεί φαραώ. Δώδεκα θλιβεροί πονταδόροι κρατούσανε στα χέρια μια τράπουλα με τσακισμένα χαρτιά, όπου κάθε τσάκιση σήμαινε και μια χασούρα.

Μια βαθιά σιωπή βασίλευε, ωχρότητα ήτανε απλωμένη στα πρόσωπα των πονταδόρων, ανησυχία στου μπανκαδόρου η οικοδέσποινα καθισμένη πλάι στον ανελέητον αυτό μπανκαδόρο, παρακολουθούσε με μάτια αλωπούς όλες τις πάρολες και τα σιέτε, που κάθε παίχτης σημάδευε στα χαρτιά του τσακίζοντάς τα, με μια προσεχτικότητα αυστηρή, μα ευγενική· και δε θύμωνε καθόλου από φόβο μη χάση την πελατεία της.

Η κυρία έλεγε πως ονομαζότανε μαρκησία Παρολινιάκ. Η κόρη της, ως δεκαπέντε χρονών, ήτανε μαζί με τους πονταδόρους κι' ειδοποιούσε μ' ένα κλείσιμο του ματιού τις διάφορες κατεργαριές των δυστυχισμένων αυτών ανθρώπων, που προσπαθούνε να επανορθώσουνε μ' αυτό τον τρόπο τις σκληρότητες της τύχης. Ο Περιγουρδίνος αββάς, ο Αγαθούλης κι' ο Μαρτίνος μπήκανε· κανείς δε σηκώθηκε, ούτε τους χαιρέτισε, ούτε τους είδε. Όλοι ήτανε βαθύτατα απασχολημένοι με τα χαρτιά τους.

— Η κυρία βαρώνη του Τούντερ-τεν-τρονκ ήτανε πιο φιλοφρονητική, είπε ο Αγαθούλης.

Ωστόσο ο αββάς πλησίασε στ' αυτί της κυρίας μαρκησίας, η οποία μισοσηκώθηκε, ετίμησε τον Αγαθούλη μ' ένα χαριτωμένο μειδίαμα και το Μαρτίνο με μια κίνηση της κεφαλής ολότελα αριστοκρατική· είπε να δώσουνε κάθισμα και μια τραπουλόχαρτα στον Αγαθούλη, ο οποίος έχασε πενήντα χιλιάδες φράγκα σε δυο τάγια· μεθ' ό δειπνήσανε πολύ εύθυμα, κι' όλοι θαυμάσανε, που ο Αγαθούλης δεν ταράχτηκε από το χάσιμό του. Οι λακέδες λέγανε αναμεταξύ τους στη γλώσσα των λακέδων:

— Πρέπει νάναι κανένας άγγλος μυλόρδος!

Το δείπνο ήτανε όπως τα περισσότερα δείπνα του Παρισιού: στην αρχή σιωπή, κατόπι μια αντάρα από λόγια, που δε μπορεί κανείς να ξεχωρίση τίποτα, ύστερα οικειότητες, οι περισσότερες ηλίθιες, ψεύτικα νέα, κακές κρίσεις, λίγη πολιτική και πολλή κακολογία· μιλήσανε επίσης για τα καινούργια βιβλία.

— Είδατε, είπε ο Περιγουρδίνος αββάς, το μυθιστόρημα του κυρίου Γκωσσά, διδάκτορος της Θεολογίας;

— Μάλιστα, απάντησε ένας από τους συνδαιτυμόνες, μα δε μπόρεσα να το τελειώσω. Έχουμε πλήθος αδιάντροπα έντυπα, μα όλα μαζί δε φτάνουνε την αδιαντροπιά του Γκωσσά, διδάκτορος της Θεολογίας. Είμαι τόσο αηδιασμένος από τούτη την απειρία των μυσαρών βιβλίων, που μας πλημμυρούνε, ώστε αποφάσισα να ποντάρω στο φαραώ.

— Και τα «Ανάμικτα» του αρχιδιακόνου Τρουμπλέ, πώς σας φαίνονται; είπε ο αββάς.

— Α! είπε η κυρία ντε Παρολινιάκ, τι πληχτικός θνητός! Πώς σας λέγει με σπουδαιότητα ό,τι όλος ο κόσμος το ξέρει. Πώς συζητεί σοβαρά ό,τι δεν αξίζει τον κόπο ούτε ελαφρά να σημειωθή! Πώς ιδιοποιείται, δίχως πνεύμα, το πνεύμα των άλλων! Πώς καταστρέφει ό,τι κλέβει! Πώς με αηδιάζει! Αλλά δε θα με αηδιάση πια· είναι πολύ νάχη διαβάση κανείς λίγες σελίδες του αρχιδιακόνου.

Ήτανε στο τραπέζι ένας κύριος σοφός, με καλαισθησία, που υποστήριζε ό,τι έλεγε η Μαρκησία. Μιλήσανε κατόπιν για τραγωδίες· η κυρία ρώτησε, γιατί υπάρχουνε τραγωδίες, που παίζονται κάποτε και που δε μπορεί κανείς να τις διαβάση. Ο άνθρωπος με την καλαισθησία εξήγησε πολύ

καλά, πως ένα έργο μπορεί νάχη κάποιο ενδιαφέρο και καμιά αξία: Απόδειξε με λίγα λόγια, πως δεν αρκεί ν' αναπτύξη κανείς μιαν ή δύο από τις **θέσεις** εκείνες, που βρίσκονται σ' όλα τα μυθιστορήματα και που γοητεύουνε πάντα τους θεατές: Αλλά πρέπει νάναι κανείς καινούργιος, χωρίς νάναι παράδοξος, συχνά υψηλός και πάντοτε φυσικός, να γνωρίζη την ανθρώπινη καρδιά και να την κάμνη να μιλή· νάναι μεγάλος ποιητής, χωρίς τα πρόσωπα του έργου να φαίνονται ποιητές· να γνωρίζη τέλεια τη γλώσσα του, να τη μιλή καθαρά, με συνεχή αρμονία, χωρίς ποτέ η ρίμα να ζημιώνη το νόημα. Όποιος, επρόσθεσε, δεν τηρεί αυτούς τους κανόνες, μπορεί να κάνη μιαν ή δυο τραγωδίες, που να χειροκροτηθούνε στο θέατρο, μα [δεν] θα λογαριαστή ποτέ μεταξύ των καλών συγγραφέων. Υπάρχουνε πολύ λίγες καλές τραγωδίες! άλλες είναι διαλογικά ειδύλλια καλογραμένα, καλοριμαρισμένα· άλλες είναι πολιτικές συζητήσεις, που αποκοιμίζουν ή πλατυασμοί αποκρουστικοί· άλλες είναι όνειρα τρελλού σε ύφος βάρβαρο, κουβέντες κομμένες, μακρυές αποστροφές προς τους θεούς, γιατί δεν ξέρουνε να μιλούνε στους ανθρώπους, ψεύτικοι κομπασμοί, κοινοτυπίες πομπώδικες.

Ο Αγαθούλης άκουσε αυτήν την ομιλία με προσοχή, σχημάτισε μεγάλη ιδέα για τον συζητητή! Κι' όπως η κυρία Μαρκησία είχε φροντίσει να τον βάλη πλάι της, έγειρε στ' αυτί της και τη ρώτησε, ποιος ήταν αυτός ο άνθρωπος, που μιλούσε τόσο καλά!

— Είν' ένας σοφός, είπε η κυρία, που δεν ποντάρει ποτές, και που ο αββάς μου τόνε φέρνει κάποτε στο δείπνο. Γνωρίζει τέλεια το ζήτημα των τραγωδιών και των βιβλίων, κ' έκαμε και μια τραγωδία που την σφυρίξανε, κ' ένα βιβλίο, που κανένα του αντίτυπο δε βγήκε από το μαγαζί του εκδότη του, εξόν ένα, που μου αφιέρωσε.

Μεγάλος άνθρωπος! Είπε ο Αγαθούλης· είν' ένας δεύτερος Παγγλώσσης.

Τότες γυρίζοντας προς αυτόν, του είπε:

— Κύριε, πιστεύετε, χωρίς αμφιβολία, πως όλα είναι καλά στον ηθικό και στο φυσικό κόσμο και πως τίποτα δε μπορούσε νάναι αλλιώτικα;

Εγώ, κύριε, του απάντησε ο σοφός, δεν πιστεύω τίποτ' απ' όλα αυτά:

Βρίσκω, πως όλα πάνε ανάποδα σε μας· πως κανείς δε ξέρει ούτε ποια είναι η θέση του, ούτε ποια η δουλιά του, ούτε τι κάμνει, ούτε τι πρέπει να κάμνη κ' έξω από το δείπνο, που είναι αρκετά εύθυμο κι' όπου φαίνεται αρκετή ενότητα, όλος ο άλλος καιρός περνά με καυγάδες: Ζανσενίστες εναντίον μολινιστών, άνθρωποι του παρλαμέντου εναντίον ανθρώπων της εκκλησίας, άνθρωποι των γραμμάτων εναντίον ανθρώπων των γραμμάτων, αυλικοί εναντίον αυλικών, τραπεζίτες εναντίον του λαού, γυναίκες εναντίον ανδρών, συγγενείς εναντίον συγγενών· είν' ένας αιώνιος πόλεμος.

Ο Αγαθούλης του απάντησε:

— Είδα πολύ χειρότερα· αλλ' ένας σοφός, που κατόπι του συνέβη το δυστύχημα να τον κρεμάσουνε, μ' έμαθε, πως όλ' αυτά είναι θαυμάσια· οι ήσκιοι ενός ωραίου πίνακος.

Ο κρεμασμένος σας κορόιδευε τον κόσμο, είπε ο Μαρτίνος· οι ήσκιοι σας είναι στίγματα φοβερά.

— Οι άνθρωποι κάνουνε τα στίγματα, είπε ο Αγαθούλης, και δε μπορούνε να κάνουνε και αλλιώς.

— Ώστε δεν είναι δικό τους λάθος, είπε ο Μαρτίνος.

Οι περισσότεροι πονταδόροι, που δεν καταλαβαίνανε τίποτε απ' αυτά τα λόγια, πίνανε· κι' ο Μαρτίνος συζήτησε με το σοφό, κι' ο Αγαθούλης διηγήθηκε μερικές του περιπέτειες στην οικοδέσποινα.

Μετά το δείπνο, η Μαρκησία οδήγησε τον Αγαθούλη στην κάμαρά της και τον έβαλε να καθίση σ' έναν καναπέ.

— Ε! καλά, του είπε, αγαπάτε πάντα τρελά τη δεσποινίδα Κυνεγόνδη του Τούντερ-τεν-τρονκ;

— Μάλιστα, κυρία, απάντησε ο Αγαθούλης.

Η Μαρκησία συνέχισε μ' ένα τρυφερό μειδίαμα.

— Απαντάτε σαν ένας νέος της Βεστφαλίας· ένας Γάλλος θα μούλεγε: είναι αλήθεια, πως αγάπησα την δεσποινίδα Κυνεγόνδη, αλλά βλέποντάς σας, φοβούμαι, μη δεν την αγαπώ πια!

— Αλίμονο! Κυρία, είπε ο Αγαθούλης, θ' απαντήσω, όπως σας αρέσει.

— Το πάθος σας γι' αυτήν άρχισε, όταν εσηκώσατε από χάμου το μαντήλι της· επιθυμώ να μου σηκώσετε την καλτσοδέττα.

— Μ' όλη μου την καρδιά, είπε ο Αγαθούλης.

Και τήνε σήκωσε.

— Αλλ' επιθυμώ να μου την ξαναβάλετε στην θέση της, είπε η κυρία.

Κι' ο Αγαθούλης την ξανάβαλε.

— Βλέπετε, είπε η κυρία, είστε ξένος! Κάμνω συχνά τους εραστές μου του Παρισιού να ξεροσταλιάζουν επί

δεκαπέντε μέρες, αλλά παραδίνομαι σε σας από την πρώτη νύχτα, γιατί πρέπει να φανώ φιλόξενη σ' ένα νέον της Βεστφαλίας.

Η ωραία είχε παρατηρήσει δύο τεράστια διαμάντια στα δύο χέρια του νεαρού ξένου και τα παίνεσε με τόση καλή πίστη, ώστε από τα δάχτυλα του Αγαθούλη περάσανε στα δάχτυλα τα δικά της.

Όταν ο Αγαθούλης έφυγε με τον αββά Περιγουρδίνο αισθάνθηκε κάποιες τύψεις, που έκανε απιστία στη δεσποινίδα Κυνεγόνδη. Ο κύριος αββάς συμμερίστηκε τη στενοχώρια του. Πολύ λίγο είχε λάβει μέρος στις πενήντα χιλιάδες λίβρες, πούχασε ο Αγαθούλης στα χαρτιά και στην αξία των δύο μπριλλαντιών, που μισό τάδωσε, μισό του τα κλέψανε. Το σχέδιο του αββά ήτανε να εκμεταλλευτή, όσο μπορούσε, τα πλεονεκτήματα, που τούδινε η γνωριμία του Αγαθούλη. Του μίλησε πολύ για την Κυνεγόνδη· κι' ο Αγαθούλης του είπε, πως θα ζητούσε συγγνώμη από την ωραία του για την απιστία, που της έκανε, όταν θα την έβλεπε στη Βενετία.

Ο Περιγουρδίνος διπλασίασε τις φιλοφρονήσεις, τις περιποιήσεις του κ' έδειχνε τρυφερό ενδιαφέρο για ό,τι έλεγε ο Αγαθούλης, για ό,τι έκαμνε, για ό,τι ήθελε να κάνη.

— Έχετε λοιπόν, κύριε, του είπε, ραντεβού στη Βενετία;

— Μάλιστα, κύριε αββά, απάντησε ο Αγαθούλης. Είναι απόλυτη ανάγκη να πάω να συναντήσω τη δεσποινίδα Κυνεγόνδη.

Τότε, καθώς τον ξανάπιασε η ευχαρίστηση να μιλή για ό,τι αγαπούσε, διηγήθηκε, κατά την συνήθειά του, ένα μέρος από τις περιπέτειές του μ' αυτή τη περίφημη Βεστφαλιανή.

— Νομίζω, είπε ο αββάς, πως η δεσποινίς Κυνεγόνδη είναι πολύ έξυπνη και γράφει χαριτωμένες επιστολές.

— Ποτές δεν έλαβα επιστολή της, είπε ο Αγαθούλης: γιατί, φαντασθήτε, επειδή με διώξαν από τον πύργο για τον έρωτά της, δε μπόρεσα να της γράψω· λίγο κατόπι έμαθα, πως είχε πεθάνει, αργότερα την ξαναβρήκα και την ξανάχασα και της έστειλα από δυόμιση χιλιάδες λεύγες έναν αγγελιοφόρο, από τον οποίον περιμένω απάντηση.

Ο αββάς άκουε προσεχτικά και φαινότανε λιγάκι ρεμβώδης. Αποχαιρέτησε σε λίγο τους δυο ξένους, αφού πρώτα τους φίλησε τρυφερά. Την επομένη ο Αγαθούλης έλαβε, μόλις ξύπνησε, μιαν επιστολή, που έλεγε τα εξής!

« Κύριε πολυαγαπημένε μου. Δω κι' οχτώ μέρες είμαι άρρωστη σ' αυτήν εδώ την πόλη· μαθαίνω, πως είστε και σεις εδώ· θα πετούσα στην αγκαλιά σας, αν μπορούσα να κινηθώ. Έμαθα, πως περάσατε από το Μπορντώ· άφησα εκεί τον πιστό το Κακαμπό και τη γριά, που σε λίγο θάρτουνε να με βρούνε. Ο κυβερνήτης του Μπουένος Άυρες μου τα πήρε όλα, αλλά μου μένει η καρδιά σας. Ελάτε, η παρουσία σας θα μου ξαναδώση τη ζωή ή θα με σκοτώση από χαρά. »

Αυτή η χαριτωμένη επιστολή, αυτή η ανέλπιστη επιστολή, γέμισε ανέκφραστη χαρά τον Αγαθούλη· η αρρώστια της αγαπημένης του Κυνεγόνδης τόνε βύθισε στη λύπη.

Μ' αυτά τα δυο αντίθετα συναισθήματα, παίρνει το χρυσάφι του και τα διαμάντια του, βάζει να τον οδηγήσουνε με το Μαρτίνο στο ξενοδοχείο, που έμενε η δεσποινίς Κυνεγόνδη. Μπαίνει τρέμοντας από τη συγκίνηση, η καρδιά του χτυπά, η φωνή του πιάνεται· θέλει ν' ανοίξη τους μπερντέδες του κρεββατιού, ζητά να φέρουνε φως.

Μη για το Θεό, λέγει η υπηρέτρια, το φως θα τη σκοτώση!

Και ξαφνικά κλείνει τους μπερντέδες.

— Αγαπημένη μου Κυνεγόνδη, λέγει ο Αγαθούλης κλαίοντας, πώς είστε; Αν δε μπορείτε να με ιδήτε, μιλήστε μου τουλάχιστο.

Δε μπορεί να μιλήση, λέγει η υπηρέτρια.

Τραβάει ένα χέρι καλοθρεμμένο από το κρεββάτι, που ο Άγάθούλης το πότιζε πολύν καιρό με δάκρυα, το γεμίζει διαμάντια, αφήνοντας ένα σακκί γεμάτο χρυσάφι απάνου στο κάθισμα.

Απάνω στους ενθουσιασμούς του φτάνει ένας αστυνόμος ακολουθημένος από τον Περιγουρδίνο αββά κι' από ένα απόσπασμα.

— Να τους, λέγει, οι δυο ύποπτοι ξένοι!

Τους πιάνει αμέσως και διατάζει τους γενναίους του να τους πάνε στη φυλακή.

— Δε μεταχειρίζονται έτσι τους ξένους στο Ελδοράδο, είπε ο Αγαθούλης.

— Είμαι περισσότερο από κάθε άλλη φορά μανιχαίος, είπε ο Μαρτίνος.

— Αλλά, κύριε, πού μας πάτε; ρώτησε ο Αγαθούλης.

— Στο μπουδρούμι, απάντησε ο αστυνόμος.

Ο Μαρτίνος ξανάβρε την ψυχραιμία του και σκέφτηκε, πως η κυρία, που έκαμνε την Κυνεγόνδη, ήτανε μια λωποδύτισσα, ο κύριος Περιγουρδίνος αββάς ένας λωποδύτης, κι' ο αστυνόμος ένας άλλος λωποδύτης, από τον οποίον θα μπορούσαν εύκολα να γλυτώσουνε.

Αντί να υποβληθη στις διατυπώσεις της δικαιοσύνης, ο Αγαθούλης, φωτισμένος από τη συμβουλή του Μαρτίνου, κ' εξ άλλου πάντα ανυπόμονος να ιδή την αληθινή Κυνεγόνδη, προτείνει στον αστυνόμο τρία μικρά διαμάντια, που καθένα θα κόστιζε τρεις χιλιάδες πιστόλες πάνου-κάτου.

Α! κύριε, είπε ο άνθρωπος με το φιλντισένιο μπαστούνι, κι' αν είχετε κάνει όλα τα εγκλήματα, που μπορεί να φανταστή κανείς, είστε ο πιο έντιμος άνθρωπος του κόσμου! Το καθένα τρείς χιλιάδες πιστόλες! Κύριε, μπορώ να σκοτωθώ για σας, αντί να σας οδηγήσω στη φυλακή. Πιάνουν όλους τους ξένους, αλλ' αφήστε σε μένα την υπόθεση· έχω έναν αδερφό στη Λιέππη της Νορμανδίας, θα σας στείλω εκεί, κι' αν έχετε κανένα διαμάντι να του δώσετε, θα σας φροντίση, όπως κ' εγώ.

— Και γιατί πιάνουν όλους τους ξένους; ρώτησε ο Αγαθούλης.

Ο Περιγουρδίνος αββάς, έλαβε τότε το λόγο, και είπε:

— Γιατί ένας ζητιάνος από τη χώρα της Ατρεβατίας άκουσε να λέμε ανοησίες· αυτό μονάχα τον ώθησε σε πατροχτονία, όχι όπως εκείνη του 1610, το Μάη το μήνα, αλλά σαν εκείνη του 1594 το μήνα Δεκέμβρη, και σαν εκείνες άλλων χρόνων κι' άλλων μηνών από άλλους αλήτες, που είχαν ακούσει ανοησίες.

Ο αστυνόμος τότες εξήγησε τι συνέβαινε.

— Α! τα τέρατα! φώναξε ο Αγαθούλης. Τέτοιες φρικαλεότητες σ' ένα λαό, που χορεύει και τραγουδεί! Δε θα μπορέσω να φύγω, όσο το γρηγορώτερο απ' αυτό τον τόπο, όπου μαϊμούδες και τίγρεις παίζουνε μαζί. Είδα αρκούδες στον τόπο μου· ανθρώπους είδα μόνο στο Ελδοράδο.

— Για τόνομα του Θεού, κύριε αστυνόμε, στείλε με στη Βενετία, όπου πρέπει να περιμένω τη δεσποινίδα Κυνεγόνδη.

— Δε μπορώ να σας στείλω αλλού παρά στην Κάτω Νορμανδία, είπε ο σακαράκας.

Αμέσως λέγει να του βγάλουνε τα σίδερα, λέγει πως έκανε λάθος, διώχνει τους ανθρώπους του κι' οδηγεί στη Διέππη τον Αγαθούλη και το Μαρτίνο και τους αφήνει στα χέρια του αδερφού του.

Υπήρχε στο λιμάνι ένα μικρό καΐκι ολλανδικό.

Ο Νορμανδός, χάρη σε άλλα τρία μικρά διαμάντια έγινε ο πιο φιλοφρονητικός άνθρωπος του κόσμου, μπαρκαρίζει τον Αγαθούλη και τους ανθρώπους του στο καΐκι, που επρόκειτο να κάνη πανιά για το Πόρτσμουθ της Αγγλίας. Δεν ήτανε βέβαια ο δρόμος της Βενετίας· αλλ' ο Αγαθούλης πίστευε, πως θα γλύτωνε από την κόλαση· κ' ελογάριαζε να ξαναπάρη το δρόμο για τη Βενετία σε πρώτη ευκαιρία.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ XXIII.

Ο Αγαθούλης κι' ο Μαρτίνος τραβάνε για τις αχτές της Αγγλίας. Τι βλέπουν εκεί.

— Αχ! Παγγλώσση! Παγγλώσση! Αχ! Μαρτίνιε, Μαρτίνε! Αχ! αγαπημένη μου Κυνεγόνδη! Τι είναι αυτός ο κόσμος; λέγει ο Αγαθούλης απάνου στο ολλανδικό καράβι.

— Κάτι τρελό κι' απαίσιο, απαντούσε ο Μαρτίνος.

— Γνωρίζετε την Αγγλία; Είναι κ' εκεί έτσι τρελοί, όπως στη Γαλλία;

— Άλλου είδους τρελοί, είπε ο Μαρτίνος. Ξέρετε, πως αυτά τα δύο έθνη βρίσκονται σε πόλεμο για λίγα στρέμματα χιόνια προς το μέρος του Καναδά, και πως ξοδεύουνε γι' αυτό τον πόλεμο πολύ περισσότερα απ' όσο κοστίζει ολόκληρος ο Καναδάς; Το να σας πω ακριβώς σε ποιόν τόπο υπάρχουνε περισσότεροι για δέσιμο, η ασθενής μου μόρφωση δε μου το επιτρέπει· ξέρω μονάχα, πως γενικά οι άνθρωποι, που θα ιδούμε, είναι υπερβολικά χολερικοί.

Μιλώντας έτσι ζυγώσανε στο Πόρτσμουθ· πλήθος κόσμου είχε γεμίσει την παραλία και παρατηρούσε με προσοχή έναν άνθρωπο πολύ χοντρό γονατισμένο, με τα μάτια δεμένα, πάνω στη γέφυρα ενός πλοίου του στόλου· τέσσερις στρατιώτες, τοποθετημένοι απέναντί του, του τραβήξανε καθένας τρεις σφαίρες στο κρανίο, με τον πιο γαλήνιο τρόπο του κόσμου· κι' όλος ο συναθροισμένος λαός γύρισε σπίτι του ικανοποιημένος.

— Τι ναι λοιπόν όλ' αυτά; φώναξε ο Αγαθούλης· και ποιος δαίμονας εξουσιάζει παντού;

Ρώτησε ποιος ήτανε αυτός ο χοντρός άνθρωπος, που τον σκοτώσανε με τόση πομπή.

— Είν' ένας ναύαρχος, του απαντήσανε.

— Και γιατί τον σκοτώσανε αυτόν το ναύαρχο;

— Γιατί δε σκότωσε πολύν κόσμο εναυμάχησε μ' ένα Γάλλο ναύαρχο κι' αποδείχθηκε, πως δεν τον επλησίασε αρκετά.

— Αλλά, είπε ο Αγαθούλης, ο γάλλος ναύαρχος ήτανε τόσο μακρυά από τον άγγλο, όσο τούτος από τον άλλον!

— Αυτό είναι αναμφισβήτητο, του αποκριθήκανε· μα σ' αυτόν τον τόπο θεωρείται καλό, από καιρό σε καιρό να

σκοτώνουν ένα ναύαρχο για να κάνουνε γενναίους τους άλλους.

Ο Αγαθούλης τόσο ταράχθηκε και τόσο αγανάχτησε απ' ό,τι έβλεπε, ώστε δε θέλησε ούτε να πατήση το πόδι του στη στεριά και συμφώνησε με τον ολλανδό πλοίαρχο (κι' ας τον έκλεβε κι' αυτός σαν τον άλλον του Σουρινάμ), για να τον φέρη χωρίς αναβολή στη Βενετία.

Ο πλοίαρχος ετοιμάστηκε σε δυο μέρες· περάσανε πλάι από τις ακτές της Γαλλίας· περάσαν αντίκρα από τη Λισσαβώνα κι' ο Αγαθούλης ανατρίχιασε. Μπήκανε στα στενά του Γιβραλτάρ και στη Μεσόγειο, και τέλος φτάσανε στη Βενετία.

— Ευλογητός ο Θεός! είπε ο Αγαθούλης, αγκαλιάζοντας το Μαρτίνο. Εδώ θα ξαναϊδώ την ωραία Κυνεγόνδη. Έχω πεποίθηση στον Κακαμπό, και στον εαυτό μου. Όλα είναι καλά, όλα πάνε καλά, όλα πάνε όσο το δυνατό καλύτερα!

ΚΕΦΑΛΑΙΟ XXIV

Περί Πακέττας και του αδελφού Γαρουφάλη.

Μόλις ήρθε στη Βενετία, ζήτησε τον Κακαμπό σ' όλες τις ταβέρνες, σ' όλα τα καφενεία, σ' όλα τα πορνεία, και δεν τον βρήκε πουθενά. Έστελνε κάθε μέρα να ψάχνουν όλα τα καράβια κι' όλες τις βάρκες· καμιά είδηση από τον Κακαμπό!

— Πώς! έλεγε στο Μαρτίνο, είχα τον καιρό να περάσω από το Σουρινάμ στο Μπορντώ, να πάω από το Μπορντώ στο Παρίσι, από το Παρίσι στη Διέππη, από τη Διέππη στο Πόρτσμουθ, να παραπλεύσω την Πορτογαλία και την

Ισπανία, να διασχίσω όλη τη Μεσόγειο, να μείνω μερικούς μήνες στη Βενετία, κ' η ωραία Κυνεγόνδη δεν ήρθε ακόμα!

Συνάντησα, αντίς αυτήν, μιαν τιποτένια, κι' έναν περιγουρδίνο αββά! Η Κυνεγόνδη πέθανε χωρίς άλλο! Δε μου μένει παρά να πεθάνω. Αχ πόσο θάτανε καλύτερα νάμενα στον παράδεισο του Ελδοράδο παρά να γυρίσω σ' αυτήν την καταραμένη Ευρώπη. Πόσο έχετε δίκιο, καλέ μου Μαρτίνε! Όλα είναι πλάνη και συφορά!

Τον έπιασε μαύρη μελαγχολία και δεν έλαβε μέρος στην όπερα alla moda ούτε στις άλλες διασκεδάσεις του καρναβαλιού· ούτε μια γυναίκα δεν τούδωσε τον παραμικρότερο πειρασμό. Ο Μαρτίνος του είπε:

— Είστε πολύ απλοϊκός, αλήθεια, να φαντάζεστε πως ένας υπηρέτης μιγάς, πόχει πέντε ως έξι εκατομμύρια στις τσέπες του, θα πάη να ζητήση την ερωμένην σας στην άκρη του κόσμου, για να σας τήνε φέρη στη Βενετία. Θα την πάρη για τον εαυτό του, αν την εύρη: αν δεν την εύρη, θα πάρη μιαν άλλη: σας συμβουλεύω να ξεχάστε τον υπηρέτη σας τον Κακαμπό και την ερωμένη σας την Κυνεγόνδη.

Αλλά τα λόγια αυτά δεν παρηγορήσανε τον Αγαθούλη. Η μελαγχολία του μεγάλωσε κι' ο Μαρτίνος δεν έπαυε να του αποδείχνη, πως υπήρχε πολύ λίγη αρετή και πολύ λίγη ευτυχία πάνω στη γη, εξόν από το Ελδοράδο, όπου όμως κανείς δε μπορούσε να πάη.

Ενώ συζητούσανε γι' αυτό το σπουδαίο θέμα, περιμένοντας πάντα την Κυνεγόνδη, ο Αγαθούλης παρατήρησε ένα νεαρό θεατίνο ([5]) στην πλατεία του Αγίου Μάρκου, που κρατούσε στο μπράτσο του μια κοπέλλα. Ο θεατίνος φαινότανε πολύ δροσερός, παχουλός, δυνατός. Τα μάτια του λάμπανε, το ύφος του ήτανε όλο πεποίθηση, το ανάστημά του ψηλό, το βάδισμά του περήφανο. Η κοπέλλα ήτανε πολύ όμορφη και τραγουδούσε· κύτταζεν ερωτικά το θεατίνο της και από καιρό σε καιρό του τσιμπούσε τα παχυά του μάγουλα.

— Θα παραδεχτήτε, τουλάχιστο, είπε ο Αγαθούλης στο Μαρτίνο, πως αυτοί εδώ οι άνθρωποι είναι ευτυχισμένοι. Έως τώρα σ' όλη την οικουμένη βρήκα, εξόν από το Ελδοράδο, μονάχα δυστυχισμένους, μα γι' αυτή την κοπέλα και για τούτο τον θεατίνο στοιχηματίζω, πως είναι πολύ ευτυχισμένα πλάσματα.

— Στοιχηματίζω, πως όχι! είπε ο Μαρτίνος.

— Παρακάλεσέ τους, αν θέλης, είπε ο Αγαθούλης, να δειπνήσουνε μαζί μας και θα ιδής, αν γελιέμαι.

Ευθύς τους πλησιάζει, τους χαιρετά και τους προσκαλεί νάρθουνε στο ξενοδοχείο του να φάνε μακαρόγια, πέρδικες της Λομβαρδίας, χαβιάρι μαύρο, και να πιούνε κρασί του Μοντεπουλστιάνο, δάκρυα του Χριστού, κυπριώτικο και σαμιώτικο.

Η δεσποινίς κοκκίνησε, ο θεατίνος δέχτηκε κ' εκείνη τον ακολούθησε κοιτάζοντας τον Αγαθούλη μ' έκπληξη και ταραχή, ενώ δάκρυα θαμπώνανε τα μάτια της. Μόλις μπήκε στο δωμάτιο του Αγαθούλη, τούπε:

— Πώς λοιπόν, κύριε Αγαθούλη, δεν αναγνωρίζετε πια την Πακέττα;

Σ' αυτά τα λόγια ο Αγαθούλης, που δεν την είχε έως τώρα προσέξει, απάντησε:

— Αλίμονο, δυστυχισμένο μου παιδί, σεις λοιπόν εφέρατε τον δόχτορα Παγγλώσση στα όμορφα χάλια, που τον είδα;

— Αλίμονο, κύριε, είμ' εγώ, είπε η Πακέττα. Βλέπω, πως τάχετε πληροφορηθή όλα. Έμαθα όλα τα τρομερά δυστυχήματα, που πέσανε σ' το σπίτι της κυρίας Βαρωνέσσας και στη δεσποινίδα Κυνεγόνδη. Σας ορκίζομαι, πως η μοίρα μου δεν υπήρξε λιγώτερο θλιβερή. Ήμουνε πολύ αθώα, όταν με γνωρίσατε. Ένας κορδελιέρος, που ήτανε ο εξομολογητής μου, με πλάνεψε. Οι συνέπειες υπήρξανε φριχτές· βρέθηκα στην ανάγκη να φύγω από τον πύργο λίγο αργότερα από τότε, που ο κύριος βαρώνος σας είχε διώξει με δυνατές κλωτσιές στον πισινό. Αν ένας περίφημος γιατρός δε με λυπότανε, θα πέθαινα. Έκανα λίγον καιρό, από ευγνωμοσύνη, μαιτρέσσα αυτού του γιατρού. Η γυναίκα του, που λύσσαε από ζήλεια, μ' έδερνε κάθε μέρα ανελέητα· ήτανε μανιακή. Αυτός ο γιατρός ήτανε ο πιο άσχημος απ' όλους τους άντρες κ' εγώ η πιο δυστυχισμένη απ' όλα τα πλάσματα, αφού έτρωγα ξύλο για

έναν άντρα, που δεν τον αγαπούσα. Ξέρετε, κύριε, πόσο είναι επικίνδυνο, για μια ζηλιάρα νάναι γυναίκα γιατρού. Αυτός, μην υποφέροντας τις γκρίνιες της, της έδωσε μια μέρα, για να τη γιατρέψη από κάποιο μικρό συνάχι, ένα γιατρικό τόσο αποτελεσματικό, που πέθανε σε δυο ώρες με φριχτούς σπασμούς. Οι γονείς της κυρίας καταγγείλανε το γιατρό για φόνο κ' εκείνος τόσκασε κρυφά, μα βάλανε μένα στη φυλακή. Η αθωότητά μου δε θα μ' έσωζε, αν δεν ήμουνα λιγάκι όμορφη. Ο δικαστής μ' απάλλαξε με τον όρο να διαδεχτή το γιατρό. Σε λίγο με υποσκέλισε μια άλλη, με διώξανε χωρίς να με πλερώσουνε κι' αναγκάστηκα να εξακολουθήσω αυτό το απαίσιο επάγγελμα, που σας αρέσει τόσο εσάς των αντρών και που είναι για μας άβυσσο αθλιότητας. Ήρθα να εξασκήσω την εργασία μου στη Βενετία. Αχ! κύριε, δε μπορείτε να φανταστήτε, τι θα πη νάσαστε υποχρεωμένη να χαηδεύετε με την ίδια αδιαφορία ένα γέρο έμπορο, ένα δικηγόρο, έναν καλόγερο, ένα γονδολιέρο, έναν αββά· νάσαστε εκθεμένη σ' όλους τους εξευτελισμούς, σ' όλους τους διασυρμούς· να καταντάτε συχνά στο σημείο να δανείζεστε ένα πουκάμισο για να πηγαίνετε να σας το σηκώνη ένας άντρας συχαμερός: να σας κλέβη ο ένας, ό,τι κερδίσατε από τον άλλο· να σας φορολογούν οι αστυνόμοι και να σας περιμένουνε στο βάθος του μέλλοντός σας φριχτά γηρατειά, ένα νοσοκομείο και μια κοπριά, ε! τότε θα συμπεράνετε, πως είμαι ένα από τα πιο δυστυχισμένα πλάσματα του κόσμου.

Έτσι η Πακέττα άνοιγε την καρδιά της στον καλόν Αγαθούλη, μέσα σ' ένα δωμάτιο, μπροστά στο Μαρτίνο, ο οποίος έλεγε στον Αγαθούλη.

— Βλέπετε, πως έχω κερδίσει έως τώρα το μισό στοίχημα.

Ο αδελφός Γαρουφάλης είχε μείνει στην τραπεζαρία κ' έπινε από λίγο- λίγο προσμένοντας το δείπνο.

— Αλλά, είπε ο Αγαθούλης στην Πακέττα, είχατε το ύφος τόσο εύθυμο, τόσο ευχαριστημένο, όταν σας συνάντησα, τραγουδούσατε, χαηδεύατε το θεατίνο με μια χάρη ολότελα φυσική· μου φανήκατε τόσο ευτυχισμένη, όσο τώρα λέτε, πως είσαστε δυστυχισμένη.

— Αχ! κύριε, απάντησε η Πακκέττα, κι' αυτό ακόμα είναι μια από της αθλιότητες του επαγγέλματος. Χτες μ' έκλεψε και μ' έδειρε ένας αξιωματικός και πρέπει σήμερα να φαίνομαι, πως έχω κέφι, για ν' αρέσω σ' έναν καλόγερο.

Ο Αγαθούλης δε ζήτησε περισσότερα· ωμολόγησε, πως ο Μαρτίνος είχε δίκιο. Καθήσανε στο τραπέζι με την Πακέττα και το θεατίνο· το δείπνο στάθηκε πολύ ευχάριστο και στο τέλος μιλήσανε με κάμποση εμπιστοσύνη.

— Πατέρα μου, είπε ο Αγαθούλης στον καλόγερο, μου φαίνεστε, πως η μοίρα σας έχει ευνοήσει σε βαθμό, που όλοι να σας ζηλεύουνε· Το άνθος της υγείας λάμπει στο πρόσωπό σας, η φυσιογνωμία σας δείχνει την ευδαιμονία· έχετε μια πολύ ωραία κοπέλλα για να σας διασκεδάζη, και μοιάζετε πολύ ευχαριστημένος, που είσαστε θεατίνος.

— Μα την πίστη μου, είπε ο αδελφός Γαρουφάλης θα πεθυμούσα όλ' οι θεατίνοι να πνιγούνε στο βάθος της θάλασσας. Εκατό φορές μου ήρθε ο πειρασμός να βάλω φωτιά στο μοναστήρι και να πάω να γίνω τούρκος. Οι γονείς μου με αναγκάσανε στην ηλικία των δεκαπέντε μου χρόνων, να ζωστώ αυτό το απαίσιο ράσο, για ν' αφήσουνε περισσότερη περιουσία σ' έναν καταραμένο μεγαλύτερο αδερφό μου, που άμποτες ο Θεός να τον πνίξη!

Η ζήλεια, η διχόνοια, η λύσσα, κατοικούνε στα μοναστήρια. Είναι αλήθεια, πως έβγαλα μερικούς κακούς λόγους, από τους οποίους κέρδισα λίγα χρήματα, αλλ' ο ηγούμενος μούκλεψε τα μισά· τα υπόλοιπα τα διαθέτω να διατηρώ

γυναίκες· αλλ' όταν επιστρέφω το βράδυ στο μοναστήρι, είμ' έτοιμος να σπάσω το κεφάλι μου στους τοίχους του κοιτώνα· κι' όλοι οι συνάδερφοι μου έχουνε την ίδια επιθυμία.

Ο Μαρτίνος γυρίζοντας προς τον Αγαθούλη με τη συνειθισμένη του ψυχραιμία:

— Ε! λοιπόν του λέγει, κέρδισα όλο το στοίχημα!

Ο Αγαθούλης έδωσε δυο χιλιάδες πιάστρα στην Πακέττα και χίλια στον αδερφό Γαρουφάλη.

— Σας απαντώ, είπε, πως μ' αυτά τα χρήματα τους έκανα ευτυχείς.

— Δεν το πιστεύω καθόλου, είπε ο Μαρτίνος· θα τους κάνετε μ' αυτά τα χρήματα πολύ πιο δυστυχείς.

— Ας γίνη ό,τι θέλη· αλλ' ένα πράγμα με παρηγορεί: βλέπω, πως ξαναβρίσκει κανείς συχνά πρόσωπα που δεν έλπιζε ποτές να τα συναντήση. Είναι πολύ πιθανό, αφού ξαναβρήκα το κόκκινό μου πρόβατο και την Πακέττα, να ξανασυναντήσω επίσης την Κυνεγόνδη.

— Εύχομαι, είπε ο Μαρτίνος, να σας δώση μιαν ημέρα την ευτυχία· αλλά γι' αυτό αμφιβάλλω πολύ.

— Είστε πολύ σκληρός, είπε ο Αγαθούλης.

— Γιατί έχω ζήσει πολύ, είπε ο Μαρτίνος.

— Αλλά παρατηρήστε αυτούς τους γονδολιέρους, είπε ο Αγαθούλης· τραγουδούν ακατάπαυτα.

— Να τους ιδήτε σπίτι τους με τις γυναίκες τους και τα κουτσούβελά τους, είπε ο Μαρτίνος. Ο δόγης έχει τις

πίκρες του, οι γονδολιέροι τις δικές τους. Είναι αλήθεια, πως γενικά η τύχη ενός γονδολιέρου είναι προτιμότερη από του δόγη· αλλά βλέπω τη διαφορά τόσο ασήμαντη, ώστε δεν αξίζει τον κόπο να σημειωθή.

— Μιλούνε, είπε ο Αγαθούλης, για κάποιον συγκλητικό Ποκοκουράντη, που κατοικεί σ' αυτό το ωραίο παλάτι στη Μπρέντα και που δέχεται αρκετά φιλόφρονα τους ξένους. Ισχυρίζονται πως είναι ένας άνθρωπος, που δε γνώρισε ποτέ πίκρες.

— Θάθελα να ιδώ ένα τόσο σπάνιο ον, είπε ο Μαρτίνος.

Ο Αγαθούλης αμέσως έστειλε να ζητήση την άδεια από τον εξοχώτατο Ποκοκουράντη να πάη την επομένη να τον επισκεφθή.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ XXV

Επίσκεψη στου Άρχοντα Ποκοκουράντη Βενετσάνου άρχοντα.

Ο Αγαθούλης κι' ο Μαρτίνος πήγανε με γόνδολα στη Μπρέντα και φτάσανε στο παλάτι του άρχοντα Ποκοκουράντη. Οι κήποι ήταν εξαίσιοι και στολισμένοι με ωραία μαρμάρινα αγάλματα· του παλατιού η αρχιτεχτονική κομψότατη. Ο οικοδεσπότης, ηλικίας εξήντα χρονών, υποδέχτηκε πολύ ευγενικά τους δύο περίεργους αλλά με πολύ ολίγη προθυμία, κι' αυτό σύγχισε τον Αγαθούλη και δεν άρεσε του Μαρτίνου.

Και πρώτα-πρώτα δυο κορίτσια καθαροντυμένα σερβίρανε σοκολάτα καλά αφρισμένη. Ο Αγαθούλης δεν κρατήθηκε

από το να επαινέση την ομορφιά, τους καλούς τρόπους και την επιδεξιωσύνη τους.

— Είναι πολύ καλά κορίτσια, είπε ο συγκλητικός Ποκοκουράντης: τις βάζω κάποτε να κοιμούνται στο κρεββάτι μου γιατί μαι πολύ αηδιασμένος από τις κυράδες της πολιτείας, από τις κοκκεταρίες τους, τις ζήλιες τους, τους καυγάδες τους, τα νεύρα τους, τις μικρολογιές τους, τις αλαζονείες τους, τις ανοησίες τους κι από τα σονέττα, που πρέπει να τις κάμνω ή να παραγγέλω να τις κάμνουν: αλλά μ' όλα αυτά, κι' αυτές η δυο κοπέλλες αρχίζουνε να μου γίνονται κουραστικές.

Ο Αγαθούλης μετά το γεύμα περιδιαβάζοντας μέσα σε μια μακρυά γαλαρία, θαύμαζε την ομορφιά των ζωγραφικών πινάκων. Ρώτησε ποιανού μεγάλου τεχνίτη ήτανε οι δυο πρώτοι.

— Είναι του Ραφαήλου, είπε ο συγκλητικός· τους αγόρασα πολύ ακριβά από ματαιότητα δω και λίγα χρόνια· λέγουν, πως είναι ό,τι ωραιότερο υπάρχει στην Ιταλία, αλλά μένα δε μου αρέσουνε καθόλου: το χρώμα είναι πολύ σκοτεινό, τα πρόσωπα δεν είναι αρκετά στρογγυλεμένα και δεν ξεκόβουν αρκετά· οι ενδυμασίες δε φαίνονται καθόλου νάναι από ύφασμα: με ένα λόγο, ό,τι κι' αν λένε, δε βρίσκω σ' αυτές μιαν αληθινή ομοιότητα με τη φύση: αλλά τέτοιου είδους δεν υπάρχουν. Έχω πολλούς πίνακες, μα δεν τους προσέχω πια.

Ενώ περιμένανε το δείπνο, ο Ποκοκουράντης έβαλε να παίξουνε ένα κοντσέρτο. Ο Αγαθούλης βρήκε τη μουσική υπέροχη.

— Αυτός ο θόρυβος, είπε ο Ποκοκουράντης, ημπορεί να διασκεδάση για μισή ώρα· αλλ' αν βαστάξει περισσότερο, κουράζει όλους, αν και κανείς δεν τολμά να το ομολογήση.

Η μουσική σήμερα είναι μονάχα η τέχνη, που εκτελεί πράγματα δύσκολα· ό,τι είναι δύσκολο, δε μπορεί ναρέση πολλή ώρα.

Θα προτιμούσα ίσως την όπερα, αν δεν είχαν εύρει, το μυστικό να φτιάνουνε τερατουργήματα που μ' εξοργίζουν. Όποιος θέλει ας πηγαίνη να βλέπη κακές τραγωδίες βαλμένες σε μουσική, καμωμένες για ένα ή δυο γελοία τραγούδια, όπου δοκιμάζεται η αξία του λαρυγγιού μιας ηθοποιού· ας χλωμιαίνη από ηδονή όποιος θέλει ή οποίος μπορεί, βλέποντας ένα μουνούχο να τσαμπουνά το ρόλο του Καίσαρα ή του Κάτωνα και να περιφέρεται μ' ένα ύφος αδέξιο πάνου στα σανίδια: όσο για μένα έπαψα από πολύν καιρό να ενδιαφέρομαι γι' αυτές τις μιζέριες, που αποτελούνε σήμερα τη δόξα της Ιταλίας και που οι ηγεμόνες τις πληρώνουνε τόσο ακριβά.

Ο Αγαθούλης το αμφισβήτησε λιγάκι, αλλά με πολλή διάκριση. Ο Μαρτίνος ήτανε τέλεια σύμφωνος με το συγκλητικό.

Καθίσανε στο τραπέζι· και μετά ένα έξοχο δείπνο, περάσανε στη βιβλιοθήκη. Ο Αγαθούλης βλέποντας έναν Όμηρο μεγαλόπρεπα δεμένο, παίνεσε τον εκλαμπρότατο για την καλαισθησία του.

— Να! ένα βιβλίο, που ήταν η απόλαυση του δόχτορα Παγγλώσση, του καλύτερου φιλοσόφου της Γερμανίας.

— Δεν είναι και δική μου, είπε ψυχρά ο Ποκοκουράντης: με κάνανε άλλοτες να πιστεύω, πως ευχαριστιόμουνα διαβάζοντάς τον· αλλ' αυτή η συνεχής επανάληψη μαχών, που όλες μοιάζουν αναμεταξύ τους, αυτοί οι θεοί που ενεργούνε πάντα, χωρίς να κάμνουνε τίποτε το οριστικό, αυτή η Ελένη, που είναι η αιτία του πολέμου και που μόλις εμφανίζεται στο έργο· αυτή η Τροία, που την πολιορκούνε

και δεν την κυριεύουνε ποτέ· όλ' αυτά μου προξενούσανε την πιο θανάσιμη πλήξη. Ρώτησα μερικούς σοφούς, αν έπληττταν όσο κι' εγώ σ' αυτό το διάβασμα: όλοι οι ειλικρινείς άνθρωποι μου ομολογήσανε, πως το βιβλίο τους έπεφτε απ' τα χέρια, αλλ' έπρεπε πάντα να το έχουνε στη βιβλιοθήκη, σαν ένα μνηνείο της αρχαιότητας, όπως αυτά τα σκουριασμένα νομίσματα, που δεν περνούνε πια.

— Η εξοχότητά σας σκέπτεται τα ίδια και για το Βιργίλιο; ρώτησε ο Αγαθούλης,

— Παραδέχομαι, είπε ο Ποκοκουράντης, πως το δεύτερο, το τέταρτο και το έχτο βιβλίο της Αινειάδας του είναι έξοχα· αλλά για τον ευσεβή του Αινεία, το δυνατό Κλοάνθη και το φίλο του τον Αχάτη και το μικρόν Ασκάνιο και τον ηλίθιο βασιλιά Λατίνο και τη χωριάτισσα Αμάτα και την άνοστη Λαβινία, πιστεύω, πως δεν υπάρχει τίποτε πιο κρύο και πιο δυσάρεστο. Προτιμώ τον Τάσσο και τους μύθους του Αριόστου, που σε κάνουνε να κοιμάσαι όρθιος.

— Να τολμήσω να σας ρωτήσω, κύριε, είπε ο Αγαθούλης, αν δε σας δίνει μεγάλη ευχαρίστηση το διάβασμα του Ορατίου;

— Έχει γνωμικά, είπε ο Ποκοκουράντης, που μπορούνε να ωφελήσουν έναν άνθρωπο του κόσμου και που όντας βαλμένα σε στίχους ενεργητικούς, χαράζονται ευκολώτερα στη μνήμη: αλλά λίγο μ' ενδιαφέρει το ταξίδι του στο Βρινδήσιο κ' η περιγραφή του ενός κακού δείπνου κ' οι χαμάλικοι καυγάδες μεταξύ ενός κάποιου Πουπίλου, που τα λόγια του, λέγει, ήτανε γεμάτα έμπυο, κι' ενός άλλου, που τα λόγια του ήτανε γεμάτα ξίδι. Διάβασα μ' έσχατη αηδία τους

χονδροειδείς στοίχους του ενάντια στις γριές και τις μάγισσες· και δε βλέπω, τι αξία έχει το να λέγη στο φίλο

του Μαικήνα, πως, αν τον λογαριάση μεταξύ των λυρικών ποιητών, θα χτυπήση τάστρα με το υψηλό του μέτωπο. Οι μωροί θαυμάζουν όλα σ' έναν ποιητή αναγνωρισμένο. Εγώ διαβάζω για τον εαυτό μου· αγαπώ μονάχα ό,τι μου κάνει.

Ο Αγαθούλης είχε μάθη να μην κρίνη τίποτα μόνος του κι' απορούσε πολύ απ' ό,τι άκουε. Αλλ' ο Μαρτίνος εύρισκε τον τρόπο της σκέψης του Ποκοκουράντη πολύ λογικό:

— Ω, να ένας Κικέρωνας, είπε ο Αγαθούλης· αυτόν το μεγάλον άντρα, είμαι βέβαιος, πως δεν παύετε να τον διαβάζετε.

— Δεν τον διαβάζω ποτές, απάντησε ο Βενετσάνος· Τι μ' ενδιαφέρει, αν υπεράσπισε το Ραβίριο ή τον Κλουέντιο; Έχω αρκετές δίκες, που κρίνω: περισσότερο θα μου κάνανε τα φιλοσοφικά του έργα, μα σαν είδα πως αμφέβαλλε για όλα, συμπέρανα, πως ήξερα όσα κι αυτός και πως δεν είχα ανάγκη από κανένανε, για να τ' αγνοώ όλα.

— Α! να ογδόντα τόμοι μιας ακαδημίας των επιστημών, φώναξε ο Μαρτίνος· μπορεί να υπάρχη δω μέσα κάτι καλό.

— Θα υπήρχε, είπε ο Ποκοκουράντης, αν ένας από τους συγγραφείς αυτών των ανακατεμένων σωρών είχε εφεύρει την τέχνη να κάμνη καρφίτσες· μα σε όλ' αυτά τα βιβλία υπάρχουνε μονάχα κούφια συστήματα και τίποτα ωφέλιμο.

— Ω! πόσα θεατρικά έργα βλέπω εδώ, είπε ο Αγαθούλης, Ιταλικά, Ισπανικά, Γαλλικά.

Ναι, απάντησε ο συγκλητικός, είναι τρεις χιλιάδες και δεν έχει ούτε τρεις ντουζίνες καλά. Αυτές τις συλλογές λόγια, που όλες μαζί δεν αξίζουνε μια σελίδα του Σενέκα, κι' όλους αυτούς τους χοντρούς τόμους θεολογίας, δεν τους ανοίγω ποτέ, ούτ' εγώ ούτε κανείς άλλος.

Ο Μαρτίνος παρατήρησε θέσεις γεμάτες αγγλικά βιβλία.

— Νομίζω, πως ένας δημοκράτης πρέπει να βρίσκη ευχαρίστηση στα περισσότερα απ' αυτά τα έργα, τα γραμμένα με τόση ελευθερία.

— Ναι, απάντησε ο Ποκοκουράντης, είναι καλό να γράφη κανείς ό,τι σκέπτεται: αυτό είναι το προνόμιο του ανθρώπου. Σ' όλη μας την Ιταλία γράφουν ό,τι δεν σκέπτονται· αυτοί που κατοικούνε στην πατρίδα των Καισάρων και των Αντωνίνων, δεν τολμούνε νάχουνε μιαν ιδέα χωρίς την άδεια ενός Ιακωβίνου. Θάμουν ευχαριστημένος από την ελευθερία, που εμπνέει τους Άγγλους διανοουμένους, αν η εμπάθεια κ' η προκατάληψη δεν καταστρέφανε ό,τι άξιο έχει αυτή η πολύτιμη ελευθερία. Ο Αγαθούλης παρατήρησε ένα Μίλτωνα και ρώτησε, αν ο Ποκοκουράντης θέα εύρισκε αυτόν τον συγγραφέα μεγάλον άνθρωπο.

— Ποιόν; είπεν ο Ποκοκουράντης, αυτόν το βάρβαρο, που υπομνηματίζει φλυαρώτατα το πρώτο κεφάλαιο της «Γενέσεως» σε δέκα βιβλία και σε στίχους τραχείς; αυτόν τον χονδροειδή μιμητή των Ελλήνων, που παραμορφώνει τη δημιουργία, κι' ο οποίος, ενώ ο Μωυσής παρασταίνει τον Αιώνιο να κάμνη τον κόσμο με το λόγο, βάζει τον Μεσσία να παίρνη ένα μεγάλο διαβήτη απ' όνα ερμάριο τουρανού και να το δίνει του Θεού να σχεδιάση το έργο του; Εγώ θα εχτιμήσω εκείνον, που χάλασε την κόλαση και το διάβολο του Τάσσου· που μεταμορφώνει τον Εωσφόρο άλλοτε σε βάτραχο, άλλοτε σε πυγμαίο; που τον βάζει να επαναλαβαίνη εκατό φορές τα ίδια λόγια; που τον βάζει να συζητή Θεολογία; ο οποίος μιμούμενος σοβαρά την κωμικήν εύρεση των πυροβόλων όπλων από τον Αριόστο, βάζει τους διαβόλους να τραβούνε κανονιές στον ουρανό; Ούτε σε μένα ούτε σε άλλον κανένα στην Ιταλία δε μπορέσανε ν' αρέσουν όλες αυτές οι θλιβερές

παραδοξότητες. **Ο γάμος της Αμαρτίας και του θανάτου** και τα φίδια, που γεννά η Αμαρτία, προκαλούνε τον έμετο κάθε ανθρώπου με λεπτό γούστο, κι' η μακρυά του περιγραφή ενός νοσοκομείου είναι καλή μονάχα για νεκροθάφτες. Αυτό το σκοτεινό, αλλόκοτο, κι' αηδιαστικό ποίημα περιφρονήθηκε στη γέννησή του· το θεωρώ σήμερα, όπως το θεωρήσανε στην πατρίδα του οι σύγχρονοί του. Το κάτου-κάτου λέγω ό,τι σκέπτομαι και πολύ λίγο με μέλει, τι σκέπτονται οι άλλοι για μένα.

Ο Αγαθούλης ήτανε λυπημένος απ' αυτά τα λόγια· σεβότανε τον Όμηρο, αγαπούσε λίγο το Μίλτωνα.

— Αλίμονο! είπε πολύ σιγά στο Μαρτίνο ω! τι ανώτερος άνθρωπος! μουρμούρισε ανάμεσα στα δόντια του. Τι μεγαλοφυία αυτός ο Ποκοκουράντης! Τίποτε δεν μπορεί να του αρέση.

Αφού έτσι επιθεωρήσανε όλα τα βιβλία, κατεβήκανε στον κήπο. Ο Αγαθούλης παίνεσε όλες του τις ομορφιές.

— Δεν ξέρω τίποτε τόσο κακού γούστου, είπε ο οικοδεσπότης· είναι μικροπράγματα· αλλά από αύριο θα φυτέψω άλλα με σχέδιο πολύ ευγενικώτερο.

Όταν οι δυο φιλοπερίεργοι αποχαιρετήσανε την εξοχότητά του:

— Λοιπόν, είπε ο Αγαθούλης στο Μαρτίνο, θα ομολογήσετε, πως αυτός, είναι ο πιο ευτυχισμένος από όλους τους ανθρώπους, γιατί ναι πάνω από ό,τι κατέχει.

Δε βλέπετε, πως τον αηδιάζει ό,τι κατέχει; Ο Πλάτων είπε, δω και τόσον καιρό, πως τα καλύτερα στομάχια δεν είναι κείνα, που αρνιούνται όλες τις τροφές.

— Αλλά, είπε ο Αγαθούλης, δεν υπάρχει ηδονή στο να κριτικάρη κανείς τα πάντα, να αισθάνεται ελαττώματα, εκεί που οι άλλοι νομίζουνε, πως βλέπουν ομορφιές;

— Πάει να πη, απάντησε ο Μαρτίνος, πως είναι μια ηδονή το να μην έχης καμιά ηδονή!

— Ω! καλά, είπε ο Αγαθούλης, δεν υπάρχει λοιπόν άλλος ευτυχής από μένα, όταν θα ξαναϊδώ τη δεσποινίδα Κυνεγόνδη.

— Είναι πάντα καλό να ελπίζη κανείς, είπε ο Μαρτίνος.

Ωστόσο οι μέρες, οι μήνες περνούσανε. Ο Κακαμπός δεν ερχότανε καθόλου κι' ο Αγαθούλης ήτανε τόσο βυθισμένος στη λύπη του, που ούτε καν συλλογίστηκε, πως η Πακέττα κι' ο αδερφός Γαρουφάλης δεν ήρθανε να τον ευχαριστήσουνε.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ XXVI

Για ένα δείπνο, που έκανε ο Μαρτίνος μ' έξι ξένους και ποιοι ήτανε αυτοί.

Ένα βράδι, που ο Αγαθούλης κι' ο Μαρτίνος πηγαίνανε να καθήσουνε στο τραπέζι μαζί με τους ξένους, που μένανε στο ίδιο ξενοδοχείο, ένας άνθρωπος καρβουνοπρόσωπος τον πλησίασε από πίσω και πιάνοντάς τον από το μπράτσο του είπε:

— Ετοιμαστήτε ν' αναχωρήσετε μαζί μας, μην αρνηθήτε.

Γυρίζει και βλέπει τον Κακαμπό. Ε, μονάχα η θέα της Κυνεγόνδης θα μπορούσε να τον εκπλήξη και τον χαροποιήση περισσότερο. Λίγο έλειψε να τρελαθή από χαρά. Αγκαλιάζει τον αγαπημένο του φίλο.

— Η Κυνεγόνδη είν' εδώ, χωρίς άλλο; Πού είναι; Πήγαινέ με κοντά της, για ν' αποθάνω από χαρά!

— Η Κυνεγόνδη δεν είν' εδώ, είπεν ο Κακαμπός· είναι στην Κωσταντινούπολη.

— Α! ουρανέ! στην Πόλη! Αλλά και στην Κίνα νάτανε, θα πετούσα έως εκεί· πάμε!

— Θα φύγουμε μετά το δείπνο, είπε ο Κακαμπός. Δε μπορώ να σας πω περισσότερα· είμαι σκλάβος· ο αφέντης μου με περιμένει· πρέπει να πάω να του σερβίρω στο τραπέζι· μη λέτε λέξη, φάτε και νάσαστε έτοιμος.

Ο Αγαθούλης, μισός χαρά, μισός λύπη, γοητευμένος, που ξανάδε τον πιστό του υπηρέτη, ξαφνισμένος, που τον είδε σκλάβο, γεμάτος από τη σκέψη να ξανάβρη την αγαπημένη του, με την καρδιά ταραγμένη το πνεύμα άνω κάτω, κάθισε στο τραπέζι με το Μαρτίνο, που παρακολουθούσε με ψυχραιμία όλες αυτές τις περιπέτειες, μαζί με τους άλλους έξι ξένους, που είχαν έρθει να περάσουνε τα καρναβάλια στη Βενετία.

Ο Κακαμπός, που έχυνε κρασί σ' έναν απ' αυτούς τους έξι ξένους, πλησίασε στ' αυτί του αφέντη του, κατά το τέλος του δείπνου, και τούπε:

— Η Μεγαλειότητά σας ημπορεί ν' αναχωρήση όποτε θέλη, το καράβι είναι έτοιμο.

Αφού είπε αυτές τις λέξεις, βγήκε έξω. Οι άλλοι, που τρώγανε στο ίδιο τραπέζι, κοιταζόντανε μ' έκπληξη χωρίς να προφέρουνε λέξη, όταν ένας δεύτερος υπηρέτης πλησιάζει τον αφέντη του και του λέγει:

— Το φορείο της Μεγαλειότητά σας είναι στην Πάδοβα κ' η βάρκα έτοιμη. Ο αφέντης έκαμε ένα σημάδι κι' ο υπηρέτης βγήκε έξω. Όλοι οι άλλοι ξανακοιταχτήκανε πάλι κ' η κοινή έκπληξη διπλασιάστηκε. Ένας τρίτος υπηρέτης πλησίασε επίσης έναν τρίτο ξένο και τούπε:

— Η Μεγαλειότητά σας δε θα μείνη πολύν καιρό εδώ· θα τα ετοιμάσω όλα.

Κ' ευθύς εξαφανίστηκε.

Ο Αγαθούλης κι' ο Μαρτίνος δεν αμφιβάλανε πως είχαν εμπρός τους μασκαράδες του καρναβαλιού. Ένας τέταρτος υπηρέτης είπε στον τέταρτον αφέντη.

— Η μεγαλειότητά σας θ' αναχωρήση, όποτε θέλη, και βγήκε έξω σαν τους άλλους.

Ο πέμτος υπηρέτης είπε τα ίδια στον πέμτο αφέντη. Αλλά ο έχτος υπηρέτης, μίλησε διαφορετικά στον έχτο αφέντη, που καθότανε πλάι στον Αγαθούλη.

— Μα την πίστη μου, Μεγαλειότατε, δε θέλουνε πια να κάνουνε πίστωση στη μεγαλειότητά σας, ούτε και σε μένα· και μπορεί αξιόλογα απόψε να μας φυλακίσουνε και σας και μένα· πάω να φροντίσω για τον εαυτό μου! Χαίρετε!

Αφού όλοι οι υπηρέτες εξαφανιστήκανε, οι έξι ξένοι, ο Αγαθούλης κι' ο Μαρτίνος μένανε βυθισμένοι σε βαθυά σιγή. Επί τέλους ο Αγαθούλης τη διάκοψε!

— Κύριοι, είπε, να μια μοναδική αστειότητα. Γιατί ήσαστε όλοι βασιλιάδες; Όσο μια μένα, σας ομολογώ, πως δεν είμαι βασιλιάς, καθώς κι' ο φίλος ο Μαρτίνος.

Ο αφέντης του Κακαμπό έλαβε τότε με πολλή σοβαρότητα το λόγο και είπε Ιταλικά!

— Δεν αστειεύομαι καθόλου! Ονομάζομαι Μεχμέτ ο Γος. Έκανα Σουλτάνος πολλά χρόνια· είχα εκθρονίσει τον αδερφό μου· ο ανεψιός μου μ' εκθρόνισε, κόψανε τον λαιμό των βεζύρηδών μου· αποτελειώνω τις μέρες της ζωής μου μέσα στο παλιό Σαράι. Ο ανεψιός μου, ο μέγας σουλτάνος Μαχμούτ, μου επιτρέπει να ταξιδεύω κάποτε για την υγεία μου· κ' έτσι ήρθα να περάσω τα καρναβάλια στη Βενετία.

Ένας νέος, που βρισκότανε πλάι στον Αχμέτ μίλησε κατόπι και είπε:

— Ονομάζομαι Ιβάν· ήμουν αυτοκράτορας πασών των Ρωσσιών· μ' εκθρόνισαν, όταν ακόμα ήμουνα στην κούνια· τον πατέρα μου και τη μητέρα μου τη φυλακίσανε· μ' αναθρέψανε μέσα στη φυλακή· έχω κάποτε την άδεια να ταξιδεύω, συνοδευμένος από τους φυλακές μου· κ' ήρθα να περάσω τα καρναβάλια στη Βενετία.

Ο τρίτος είπε:

— Είμαι ο Κάρολος Εδουάρδος, βασιλιάς της Αγγλίας· ο πατέρας μου, μου παραχώρησε τα δικαιώματά του στη βασιλεία· πολέμησα για να τα υποστηρίξω· ξερρριζώσανε την καρδιά από οχτακόσιους του κόμματός μου, και τους τη χτυπήσανε στα μούτρα· με βάλανε στη φυλακή· πάω στη Ρώμη να επισκεφτώ τον πατέρα μου, εκθρονισμένον όπως κ' εγώ κι' ο παπούς μου· κ' ήρθα να περάσω τα καρναβάλια στη Βενετία.

Ο τέταρτος είπε:

— Είμαι βασιλιάς των Πολάκων· η τύχη του πολέμου μου στέρησε τις κληρονομικές μου χώρες κι' ο πατέρας μου έπαθε το ίδιο· αφήνομαι στη Θεία Πρόνοια, όπως ο Σουλτάνος Αχμέτ, ο αυτοκράτορας Ιβάν κι' ο βασιλιάς Κάρολος Εδουάρδος, στους οποίους άμποτε ο Θεός να δίνει χρόνια πολλά· κ' ήρθα να περάσω τα Καρναβάλια στη Βενετία.

Ο πέμτος είπε:

— Κ' εγώ είμαι βασιλιάς των Πολάκων· έχασα δυο φορές το βασίλειό μου· αλλ' η Πρόνοια μου έδωσε άλλο κράτος, στο όποιο έκανα τόσα αγαθά, όσα δεν κάνανε όλοι οι βασιλιάδες των Σαρματών μαζί στις όχθες του Βιστούλα. Αφήνομαι κ' εγώ στη Θεία Πρόνοια· κ' ήρθα να περάσω τα καρναβάλια στη Βενετία.

Έμενε να μιλήση ο έχτος μονάρχης.

Κύριοι, είπε, δεν είμαι τόσο μέγας Αφέντης όπως εσείς· αλλ' επί τέλους υπήρξα βασιλιάς, όπως κάθε βασιλιάς· είμαι ο Θεόδωρος· μ' εκλέξανε βασιλιά της Κορσικής· με ωνομάσανε, **Μεγαλειότατον**, αλλά τώρα μόλις μ' ονομάζουνε **Κύριο**· έκοψα νομίσματα και δεν έχω ούτ' ένα δηνάριο· Είχα δυο γραμματείς της Επικρατείας, και δεν έχω έναν υπηρέτη· είχα καθήσει σε θρόνο κ' έμεινα πολύν καιρό, στη Λόντρα, φυλακή πάνω στ' άχερα· φοβούμαι πολύ, μην πάθω τα ίδια κ' εδώ, αν κ' ήρθα να περάσω, όπως οι Μεγαλειότητές σας, τα καρναβάλια στη Βενετία.

Οι άλλοι πέντε βασιλιάδες ακούσανε αυτά τα λόγια μ' ευγενική συμπάθεια: Ο καθένας απ' αυτούς έδωκε είκοσι τσεκίνια στο βασιλιά Θεόδωρο, για ν' αγοράση ρούχα και πουκάμισα· ο Αγαθούλης του χάρισε ένα διαμάντι, πόκανε δυο χιλιάδες τσεκίνια.

— Ποιος νάναι άραγε αυτός ο άνθρωπος, λέγανε οι πέντε βασιλιάδες, που μπορεί να δίνη εκατό φορές περισσότερα από μας και τα δίνει; Μήπως ήσαστε και σεις βασιλιάς, κύριε;

— Όχι, κύριοι, και δεν το επιθυμώ καθόλου! Την ώρα, που φεύγανε από το τραπέζι, φτάσανε στο ίδιο ξενοδοχείο έξι γαληνότατες υψηλότητες, που είχανε χάσει ομοίως τα κράτη τους εξ αιτίας του πολέμου και που ήρθανε να περάσουνε τα καρναβάλια στη Βενετία. Αλλ' ο Αγαθούλης δεν τους πρόσεξε καθόλου: ήτανε ολότελα απασχολημένος να πάη νάβρη την αγαπημένη του Κυνεγόνδη στην Κωνσταντινούπολη.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ XXVII.

Ταξίδι του Αγαθούλη στην Κωσταντινούπολη.

Ο πιστός Κακαμπός είχε καταφέρει τον τούρκο πλοίαρχο, που θα μετέφερνε το σουλτάνο Αχμέτ στην Κωσταντινούπολη, να δεχτή στο καράβι τον Αγαθούλη και το Μαρτίνο. Κι' ο ένας κι' ο άλλος επιβιβαστήκανε, αφού πρώτα προσκυνήσανε την άθλια Μεγαλειότητά του. Ο Αγαθούλης, ενώ βαδίζανε προς το καράβι, έλεγε στο Μαρτίνο:

— Να, ωστόσο, έξι ξεθρονισμένοι βασιλιάδες, με τους οποίους δειπνήσαμε! Κ' επί πλέον μέσα σ' αυτούς τους έξι υπήρχε κ' ένας, που τούκανα ελεημοσύνη. Ίσως υπάρχουνε πολλοί άλλοι πρίγκιπες πιο κακότυχοι. Εγώ έχασα μόνο έξι πρόβατα και τώρα πετώ στην αγκαλιά της Κυνεγόνδης. Αγαπητέ μου Μαρτίνε, άλλη μια φορά ο Παγγλώσης είχε δίκιο, πως όλα είναι καλά.

Το εύχομαι, είπε ο Μαρτίνος.

Αλλά, επανάλαβε ο Αγαθούλης, να μια περιπέτεια πολύ ολίγο αληθοφανής, που μας έτυχε στη Βενετία. Δεν έχει ποτές ακουστή ή ειπωθή, πως έξι βασιλιάδες ξεθρονισμένοι δειπνήσανε μαζί σε μια ταβέρνα.

Αυτό δεν είναι περισσότερο παράξενο, είπε ο Μαρτίνος, από τα περισσότερα πράγματα, που μας συμβήκανε. Είναι πολύ κοινό πράγμα να ξεθρονίζονται βασιλιάδες. Κ' εξόν από την τιμή, που λάβαμε να δειπνήσομε μαζί τους, είναι κάτι, που δεν αξίζει το προσέξουμε περισσότερο. Δεν ενδιαφέρει με ποιους συντρώγει κανείς, αρκεί να τρώγει καλά!

Μόλις ο Αγαθούλης μπήκε στο καράβι, πήδησε στο λαιμό του παλιού του υπηρέτη, του φίλου του Κακαμπό.

— Ε, λοιπόν; τον ερώτησε· τι κάμνει η Κυνεγόνδη; Είναι πάντα θαύμα ομορφιάς; Μ' αγαπά πάντα; Πώς είναι; Της αγόρασες κανένα παλάτι στην Πόλη;

— Αγαπητέ μου κύριε, απάντησε ο Κακαμπός, η Κυνεγόνδη πλένει στην Προποντίδα τα πιάτα ενός πρίγκιπα, που δεν έχει αρκετά πιάτα. Είναι σκλάβα στο σπίτι ενός παλιού ηγεμόνα, που ονομάζεται Ραγκόνσκης, στον οποίον ο μέγας σουλτάνος δίνει τρία σκούδα την ημέρα κι' άσυλο· Αλλά το πιο θλιβερό, είναι, που έχασε την ομορφιά της και που έγινε φριχτά άσκημη.

— Αχ! ωραία ή άσκημη, είπε ο Αγαθούλης, είμαι τίμιος άνθρωπος και καθήκο μου είναι να την αγαπώ παντοτεινά. Αλλά πώς μπόρεσε να ξεπέση σ' αυτή την ελεεινή κατάσταση με τα πέντε έως έξι εκατομμύρια, που είχες πάρει μαζί σου;

— Καλά, είπε ο Κακαμπός· μου χρειαστήκανε να δώσω δυο στο σενόρ ντον Φερνάνδο ντ' Ιμπαράα, υ Φιγγουέρα, υ Μασκαρένες, υ Λαμπούρδος, υ Σούζα, κυβερνήτη του Βουέννος-Άυρες, για να λάβω την άδεια να ξαναπάρω τη δεσποινίδα Κυνεγόνδη· ένας πειρατής κατόπι μας ξεγύμνωσε απ' ό,τι μας έμεινε. Αυτός ο πειρατής μας έφερε στο ακρωτήριο Ματαπάν, στη Μήλο, στην Ικαρία, στη Σάμο, στην Πέτρα, στα Δαρδανέλλια, στο Μαρμαρά, στο Σκούταρι. Η Κυνεγόνδη κ' η γριά υπηρετούνε σ' αυτόν τον πρίγκιπα, για τον οποίον σας μίλησα, κ' εγώ είμαι σκλάβος του ξεθρονισμένου σουλτάνου.

— Τι τρομερά δυστυχήματα δεμένα τόνα με τάλλο σαν αλυσίδα! είπε ο Αγαθούλης. Μα το κάτω-κάτω μου μένουν ακόμα λίγα διαμάντια· θα λευτερώσω εύκολα την Κυνεγόνδη. Είναι μεγάλη συφορά, που έγινε τόσο άσκημη!

Έπειτα, γυρίζοντας στο Μαρτίνο:

— Ποιος, νομίζετε, πως είναι πιο αξιολύπητος από το σουλτάνο Αχμέτ, τον αυτοκράτορα Ιβάν, το βασιλιά Κάρολο-Εδουάρδο και μένα;

Δεν ξέρω, είπε ο Μαρτίνος· θάπρεπε νάμαι μέσα στις καρδιές σας για να το γνωρίζω.

— Αχ! είπε ο Αγαθούλης· αν ήταν εδώ ο Παγγλώσσης, θα τόξερε και θα μας το μάθαινε.

Δεν ξέρω με ποια ζυγαριά ο Παγγλώσσης σας μπορούσε να ζυγιάζη τα δυστυχήματα των ανθρώπων να εχτιμά τις λύπες τους. Ό,τι πιστεύω είναι, πως υπάρχουν εκατομμύρια άνθρωποι πάνω στη γη πιο αξιολύπητοι από το βασιλιά Εδουάρδο, τον αυτοκράτορα Ιβάν και το σουλτάνο Αχμέτ.

— Αυτό είναι πολύ πιθανό, είπε ο Αγαθούλης.

Σε λίγες μέρες φτάσανε στο Βόσπορο. Ο Αγαθούλης πρώτα-πρώτα ξαγόρασε τον Κακαμπό πολύ ακριβά· και, δίχως να χάνη καιρό, ρίχτηκε σε μια γαλέρα με τους συντρόφους του, για να πάη στις αχτές της Προποντίδας να ζητήση την Κυνεγόνδη, όσο άσκημη κι' αν ήτανε.

Υπήρχανε μέσα στους κατάδικους, που τραβούσανε κουπί, δυο, που τραβούσανε πολύ κακά και στους οποίους ο λεβαντίνος πλοίαρχος έδινε από καιρό σε καιρό μερικές χτυπιές μ' ένα βούνευρο στις γυμνές τους πλάτες. Ο Αγαθούλης μ' ένα πολύ φυσικό κίνημα τους κοιτούσε προσεχτικά και τους πλησίασε με σπλάχνος. Μερικά χαραχτηριστικά του μεταμορφωμένου προσώπου των του φανήκανε, πως μοιάζουνε λιγάκι με του Παγγλώσση και του δυστυχισμένου Ιησουίτη, αυτού του βαρώνου, του αδερφού της Κυνεγόνδης. Αυτή η σκέψη τον συγκίνησε και τον λύπησε. Τους παρατήρησε ακόμα πιο προσεχτικώτερα.

— Αληθινά, είπε στον Κακαμπό, αν δεν είχα ιδεί με τα μάτια μου να κρεμάνε το δόχτορα Παγγλώσση κι' αν δεν είχα τη δυστυχία να σκοτώσω το βαρώνο, θα πίστευα, πως είναι αυτοί, που τραβούνε κουπί μέσα σ' αυτή τη γαλέρα.

Μόλις ακούσανε τα ονόματα Παγγλώσσης και βαρώνος, οι δυο κατάδικοι βγάλανε μεγάλο ξεφωνητό, σταματήσανε πάνω στον μπάγκο τους, αφήνοντας τα κουπιά τους να πέσουνε.

Ο λεβαντίνος πλοίαρχος έτρεξε καταπάνω τους και οι χτυπιές του βούνευρου πέφτανε βροχή.

— Στάσου! στάσου! άρχοντα, φώναξε ο Αγαθούλης, θα σας δώσω όσα χρήματα θέλετε.

— Πώς! είναι ο Αγαθούλης, έλεγε ο ένας από τους κατάδικους.

— Πώς! είναι ο Αγαθούλης, έλεγε ο άλλος.

— Είναι όνειρο; έλεγε ο Αγαθούλης· είμαι ξύπνιος; είμαι μέσα σ' αυτή τη γαλέρα; Αυτός είναι ο κύριος βαρώνος, που τον σκότωσα; Αυτός είναι ο διδάσκαλος Παγγλώσσης, που τον είδα να τον κρεμάνε;

— Είμαστε μεις, είμαστε μεις! απαντούσαν εκείνοι

— Πώς! αυτός είναι ο μέγας φιλόσοφος; έλεγε ο Μαρτίνος.

— Ε! κύριε λεβαντίνε πλοίαρχε, πόσα θέλετε για την αγορά του κυρίου Τούντερ-τεν-τρονκ, ενός από τους πρώτους βαρώνους της αυτοκρατορίας, και του κυρίου Παγγλώσση, του βαθύτερου μεταφυσικού της Γερμανίας;

— Σκύλλε χριστιανέ, απάντησε ο λεβαντίνος πλοίαρχος, αφού αυτοί οι δυο σκυλλοχριστιανοί κατάδικοι είναι

βαρώνοι και μεταφυσικοί, κι' αυτά θάναι μεγάλα αξιώματα στον τόπο τους, θα μου δώσης πενήντα χιλιάδες τσεκίνια.

Θα τα λάβετε, κύριε· οδηγήστε με σαν αστραπή στην Κώσταντινούπολη και θα πληρωθήτε αμέσως. Αλλ' όχι, οδηγήστε με στη δεσποινίδα Κυνεγόνδη.

Ο λεβαντίνος πλοίαρχος με την πρώτη προσφορά του Αγαθούλη είχε γυρίσει την πλώρη προς την Πόλη και το καΐκι έτρεχε με τα κουπιά γρηγορώτερα απ' όσο ένα πουλί σκίζει τους αέρες.

Ο Αγαθούλης φίλησε εκατό φορές τον Παγγλώσση και το βαρώνο.

Και πώς συνέβη να μη σας έχω σκοτώσει, κύριε βαρώνε; και σεις, αγαπητέ μου Παγγλώσση, πώς βρίσκεστε στη ζωή, αφού σας κρεμάσανε;

— Και γιατί κ' οι δυο είστε καταδικασμένοι σε καταναγκαστικά έργα στην Τουρκία;

— Είναι αλήθεια, πως η αγαπημένη μου αδερφή βρίσκεται σ' αυτόν τον τόπο; ρωτούσε ο βαρώνος.

— Ναι, απαντούσε ο Κακαμπός.

— Ξαναβλέπω λοιπόν τον αγαπητό μου Αγαθούλη, έλεγε ο Παγγλώσσης.

Ο Αγαθούλης τους παρουσίασε το Μαρτίνο και τον Κακαμπό. Φιληθήκανε όλοι τους. Μιλούσανε όλοι μαζί. Η γαλέρα πετούσε· σε λίγο ήσαν μέσα στο λιμάνι. Φώναξαν έναν Εβραίο, στον οποίον ο Αγαθούλης πούλησε για πενήντα χιλιάδες τσεκίνια ένα διαμάντι, που κόστιζε εκατό χιλιάδες. Ο Εβραίος ωρκιζότανε στ' όνομα του Αβραάμ, πως δε μπορούσε να δώση περισσότερα. Πλήρωσε αμέσως τη

ξαγορά του βαρώνου και του Παγγλώσση. Ο τελευταίος έπεσε στα πόδια του ευεργέτη του και τάβρεξε με δάκρυα. Ο βαρώνος τον ευχαρίστησε με μια κλίση της κεφαλής και υποσχέθηκε να επιστρέψη αυτά τα χρήματα σε πρώτη ευκαιρία.

— Αλλ' είναι δυνατό η αδερφή μου να βρίσκεται στην Τουρκία;

— Τίποτε δεν είναι δυνατώτερο απ' αυτό, απάντησε ο Κακαμπός, αφού πλένει τα πιάτα ενός πρίγκιπα της Τρανσυλβανίας.

Φωνάξανε αμέσως άλλους δυο Εβραίους· ο Αγαθούλης, πούλησε κι' άλλα διαμάντια· και φύγανε όλοι τους με μιαν άλλη γαλέρα για να πάνε να βρούνε την Κυνεγόνδη.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ XXVIII

Τι συνέβη στον Αγαθούλη, στην Κυνεγόνδη, στον Παγγλώσση, στο Μαρτίνο κ.τ.λ.

— Συγγνώμην άλλη μια φορά. είπε ο Αγαθούλης στον βαρώνο, αιδεσιμώτατε πάτερ, που σας έδωκα μια σπαθιά πέρα ως πέρα.

— Ας μη ξαναμιλήσουμε γι' αυτό, απάντησε ο βαρώνος· ομολογώ, πως υπήρξα λιγάκι ζωηρός· αλλ' αφού θέλετε να μάθετε ποια τύχη μ' έρριξε σε καταναγκαστικά έργα, θα σας πω, πως αφού με γιάτρεψε από τις πληγές μου ο αδερφός φαρμακοποιός του κολλεγίου, ένα σώμα Ισπανικό μας επετέθηκε και μ' αιχμαλώτησε. Με βάλανε φυλακή στο Βουένος Άυρες, λίγο καιρό μετά που η αδερφή μου είχε αναχωρήσει. Ζήτησα να με πάνε στη Ρώμη, στον αδερφό στρατηγό. Εκεί με διωρίσανε στην Κωσταντινούπολη παπά του πρεσβευτή της Γαλλίας. Δεν είχα οχτώ μέρες, που ανάλαβα τα καθήκοντά μου, όταν συνάντησα κάποιο βράδυ ένα νεαρό τσογλάνι, πολύ ωραία φκιασμένο. Έκαμνε ζέστη: το παιδί θέλησε να κάνη μπάνιο· δεν έχασα την ευκαιρία να κάνω κ' εγώ ένα μπάνιο. Δεν ήξερα, πως θάτανε θανάσιμο έγκλημα για ένα χριστιανό να βρεθή ολόγυμνος μ' ένα νεαρό μουλσουμάνο. Ένας καδής διάταξε να μου δώσουν εκατό ξυλιές στις πατούσες των ποδιών και με καταδίκασε σε καταναγκαστικά έργα. Δεν πιστεύω νάχη γίνη ως τώρα φριχτότερη αδικία. Αλλά θάθελα να ξέρω, γιατί η αδερφή μου βρίσκεται στην κουζίνα ενός Τρανσυλβανού ηγεμόνα, πόχει καταφύγει στην Τουρκία.

— Αλλά σας, αγαπητέ μου Παγγλώσση, πώς συνέβη να σας ξαναϊδώ; είπε ο Αγαθούλης.

— Αληθινά, είπε ο Παγγλώσσης, με είδατε κρεμασμένο· φυσικά ώφειλα να καώ ζωντανός· αλλά θυμάστε, πως είχε πιάσει καταιγίδα, τη στιγμή, που πηγαίνανε να με ψήσουν· η καταιγίδα ήτανε τόσο σφοδρή, που απελπιστήκανε, πως θ' ανάβανε τη φωτιά· με κρεμάσανε λοιπόν γιατί δεν μπορέσανε να κάνουνε τίποτε καλύτερο· ένας χειρούργος αγόρασε το σώμα μου, το πήγε σπίτι του για να του κάνει ανατομία. Μούκαμε στην αρχή μια σταυροειδή τομή από τον αφαλό έως τον ώμο. Αλλά κανείς δεν μπορεί νάχει κρεμαστή τόσο κακά, όσο εγώ. Ο εκτελεστής των υψηλών

έργων της Ιεράς Εξέτασης, που ήτανε υποδιάκονος, έκαιε τους ανθρώπους, να πούμε την αλήθεια, θαυμάσια, αλλά δεν ήτανε συνειθισμένος να τους κρεμά: το σκοινί ήτανε βρεμένο, δε λύγιζε και δέθηκε άσκημα· τέλος ανάπνεα ακόμα. Αυτή η τομή μ' έκανε να βγάλω μια τρομερή φωνή, που ο χειρούργος μου έπεσε τ' ανάσκελα· και νομίζοντας, πως έσκιζε το διάβολο, έφυγε πεθαμένος του φόβου και μάλιστα, καθώς έτρεχε, γκρεμίστηκε από τη σκάλα. Η γυναίκα του, απόνα πλαγινό δωμάτιο, έτρεξε, σαν άκουσε το θόρυβο: με είδε ξαπλωμένο στο τραπέζι με τη σταυροειδή τομή μου· τρόμαξε περισσότερο από τον άνδρα της, τούδωσε γρήγορα κ' έπεσε πάνω του στη σκάλα. Όταν συνήρθανε λιγάκι, άκουσα τη γυναίκα του χειρούργου να λέη στον άντρα της:

— Γιατί, καλέ μου, σου κατέβηκε να κάνης ανατομία σ' έναν αιρετικό; δεν ξέρεις, πως ο διάβολος κατοικεί πάντα μέσα στο σώμα αυτών των ανθρώπων; Πάω γρήγορα να φωνάξω έναν παπά να τον ξορκίση. Μ' έπιασε τρεμούλα, σαν άκουσα αυτήν την απόφαση κ' έμασα τις λίγες δυνάμεις, που μ ' απόμειναν, για να φωνάξω:

— Λυπηθήτε με!

Τέλος ένας Πορτογάλλος μπαρμπέρης έδειξε κουράγιο: ξανάραψε το δέρμα μου· ακόμα κ' η γυναίκα του με φρόντισε· σηκώθηκα στο πόδι μέσα σε δεκαπέντε μέρες. Ο μπαρμπέρης μου βρήκε δουλιά· κ' έγινα λακές ενός Μαλτέζου ιππότη, που πήγαινε στη Βενετία· αλλ' επειδή ο κύριός μου δεν είχε να με πληρώση, μπήκα στην υπηρεσία ενός Βενετσάνου εμπόρου και τον ακολούθησα στην Κωσταντινούπολη.

Μια μέρα μου κατέβηκε να μπω σ' ένα τζαμί· ήτανε μέσα μονάχα ένας γέρος Ιμάμης και μια νέα θρήσκα, πολύ νόστιμη, που προσευχότανε· το στήθος της ήτανε όλο

ξεσκέπαστο: είχε ανάμεσα στα δυο βυζιά της ένα ωραίο μπουκέττο από λαλέδες, τριαντάφυλλα, ανεμώνες, βατράχια, ζουμπούλια, ηράνθεμα.

Ξαφνικά της πέφτει το μπουκέττο· το σήκωσα και το ξανάβαλα στη θέση του με πολλή προθυμία και σεβασμό. Άργησα όμως τόσο πολύ σ' αυτή τη δουλιά, που ο Ιμάμης θύμωσε και βλέποντας, πως είμαι χριστιανός, φώναξε βοήθεια. Με πήγανε στον κατή, ο οποίος έβαλε να μου δώσουν εκατό ξυλιές μ' ένα πέταυρο στις πατούσες των ποδιών, και μ' έστειλε στα καταναγκαστικά έργα. Μ' αλυσσοδέσανε ακριβώς στην ίδια γαλέρα και στον ίδιο μπάγκο με τον κύριο βαρώνο. Ήτανε μαζί μας τέσσερις νέοι από τη Μασσαλία, πέντε ναπολιτάνοι παπάδες, και δυο καλογέροι από την Κέρκυρα, που μας είπανε, πως παρόμοια επεισόδια συμβαίνουνε κάθε μέρα. Ο κύριος βαρώνος υποστήριζε, πως αδικήθηκε πολύ περισσότερο από μένα· εγώ υποστήριζα, πως ήτανε λιγώτερο κακό να ξαναβάλη κανείς ένα μπουκέττο στο στήθος μιας γυναίκας, παρά να βρεθή ολόγυμνος μ' ένα τσογλάνι. Συζητούσαμε ακατάπαυτα και τρώγαμε είκοσι χτυπιές με βούνευρο την ημέρα, όταν **η αιτιώδης αλληλουχία** των γεγονότων του κόσμου τούτου σας έφερε στη γαλέρα μας, όπου μας ξαγοράσατε.

Καλά λοιπόν, αγαπητέ μου Παγγλώσση, του ο Αγαθούλης, όταν σας κρεμάσανε, σας σκίζανε, σας τσακίζανε στο ξύλο και τραβούσατε κουπί στις γαλέρες, σκεφτόσαστε πάντα, πως όλα είνε άριστα σ' αυτό τον κόσμο;

Έχω πάντα την πρώτη μου γνώμη, απάντησε ο Παγγλώσσης· γιατί επί τέλους είμαι φιλόσοφος· δεν ταιριάζει ν' αναιρώ τα λόγια μου. Ο Λάιμπνιτς δε μπορεί νάχει λάθος, κ' εξ άλλου **η προϋπάρχουσα Αρμονία** είναι τ' ωραιότερο πράγμα του κόσμου, όσο και το **πλήρες κ' η αιθέρια ύλη**.

XXIX ΚΕΦΑΛΑΙΟ

Πώς ο Αγαθούλης ξανάβρε την Κυνεγόνδη και τη γριά

Ενώ ο Αγαθούλης, ο βαρώνος, ο Παγγλώσσης, ο Μαρτίνος κι' ο Κακαμπός διηγόντανε τις περιπέτειές τους, και συζητούσανε για τα γεγονότα τα τυχαία ή μη τυχαία του κόσμου τούτου και για τις αιτίες και τ' αποτελέσματα, για το ηθικό κακό και το φυσικό κακό, για την ελευθερία και την αναγκαιότητα, για τις παρηγοριές, που μπορεί νάχη κανείς, όταν βρίσκεται στα κάτεργα στην Τουρκία, πλησιάσανε τις αχτές της Προποντίδας, στο σπίτι του Τρανσυλβανού πρίγκιπα. Τα πρώτα πράγματα, που είδαν, ήτανε η γριά κ' η Κυνεγόνδη, που απλώνανε πετσέτες στα σκοινιά να στεγνώσουνε.

Ο βαρώνος κιτρίνισε, σαν τις είδε. Ο τρυφερός ερωτευμένος Αγαθούλης, σαν είδε την ωραία του Κυνεγόνδη μαυρισμένη, με τα μάτια βαθουλωμένα, το στήθος πεσμένο, τα μάγουλα ζαρωμένα, τα χέρια κόκκινα και ροζωμένα, πισωδρόμησε τρία βήματα, όλος φρίκη, και προχώρησε κατόπι με καλωσύνη. Εκείνη φίλησε τον Αγαθούλη και τον αδερφό της: οι δυο τους τη γριά: ο Αγαθούλης τις ξαγόρασε και τις δυο.

Υπήρχε ένα μικρό χτήμα κει κοντά· η γριά πρότεινε στον Αγαθούλη να εγκατασταθούν εκεί, περιμένοντας ώσπου όλοι τους να βρούνε καλύτερη τύχη. Η Κυνεγόνδη δεν ήξερε, πως είχε ασκημήνει, γιατί κανείς δεν της τόχε πει: θύμισε στον Αγαθούλη τις υποσχέσεις του μ' ένα τόνο τόσο απόλυτο, που ο καλός Αγαθούλης δεν τόλμησε ν' αρνηθή. Δήλωσε λοιπόν στο βαρώνο, πως θα παντρευότανε την αδερφή του.

— Δε θ' ανεχτώ ποτές, απάντησε ο βαρώνος, τέτοια ταπείνωση από μέρος της και τέτοια αυθάδεια από μέρος σας· αυτήν την ατιμία δε θα την ανεχτώ ποτέ! γιατί τα παιδιά της αδερφής μου δε θα μπορέσουνε να μπουν στο εκκλησιαστικό στάδιο της Γερμανίας. Όχι! η αδερφή μου θα παντρευτή μοναχά ένα βαρώνο της αυτοκρατορίας.

Η Κυνεγόνδη ρίχτηκε στα πόδια του και τα έβρεξε με δάκρυα· εκείνος ήτανε ανένδοτος.

— Θεοπάλαβε, του φώναξε ο Αγαθούλης, σε γλύτωσα από τα κάτεργα, πλήρωσα την ξαγορά σου, πλήρωσα την ξαγορά της αδερφής σου, που έπλυνε πιάτα, που είναι άσκημη κ' έχω την καλωσύνη να την κάνω γυναίκα μου κ' έχεις την απαίτηση ακόμα ν' αρνιέσαι. Θα σε ξανασκοτώσω, αν υπακούσω στην οργή μου.

Μπορείς να με σκοτώσης άλλη μια φορά, αλλά δε θα παντρευτής την αδερφή μου, ενόσω εγώ ζω!

Συμπέρασμα

Ο Αγαθούλης, στο βάθος της καρδιάς του, δεν είχε καμιάν επιθυμία να παντρευτή την Κυνεγόνδη· αλλ' η έσχατη αναίδεια του βαρώνου τον έκανε ν' αποφασίση το γάμο, και η Κυνεγόνδη τον επίεζε τόσο πολύ, που δε μπόρεσε ν' αναιρέση το λόγο του. Συβουλεύτηκε τον Παγγλώσση, το Μαρτίνο, και τον πιστό Κακαμπό. Ο Παγγλώσσης εσύνταξε ένα ωραίο υπόμνημα, με το οποίο απόδειχνε, πως ο βαρώνος δεν είχε κανένα δικαίωμα πάνω στην αδερφή του και πως εκείνη μπορούσε, σύμφωνα με τους νόμους της αυτοκρατορίας, να παντρευτή τον Αγαθούλη εξ αριστεράς χειρός. Ο Μαρτίνος γνωμοδότησε να ρίξουνε το βαρώνο

στη θάλασσα. Ο Κακαμπός πρότεινε να τον παραδώσουνε στο λεβαντίνο πλοίαρχο να τον ξαναβάλουνε στα καταναγκαστικά έργα, και μετά να τον στείλουνε στον πατέρα στρατηγό στη Ρώμη με το πρώτο καΐκι. Η γνώμη του θεωρήθηκε πολύ καλή· η γριά την ενέκρινε· δεν είπανε τίποτε της αδερφής του· με λίγα χρήματα το σχέδιο εκτελέσθηκε κ' είχανε την ευχαρίστηση, που πιάσαν έναν ιησουίτη και τιμωρήσανε την αλαζονεία ενός Γερμανού βαρώνου.

Ήτανε πολύ φυσικό να φανταστή κανείς, πως ο Αγαθούλης ύστερ' από τόσες συμφορές, παντρεμένος με την αγαπημένη του και ζώντας με το φιλόσοφο Παγγλώσση, το φιλόσοφο Μαρτίνο, το συνετό Κακαμπό και τη γριά, έχοντας εξ άλλου φερμένα τόσα πολλά διαμάντια από την πατρίδα των παλαιών Ινκάς, θα περνούσε την πιο ευχάριστη ζωή στον κόσμο. Αλλά τον είχανε τόσο κατακλέψει οι Εβραίοι ώστε δεν τούμενε τίποτες άλλο από το μικρό του χτήμα· η γυναίκα του ασκημαίνοντας μέρα με την ημέρα περισσότερο γινότανε πεισματιάρα κι' ανυπόφορη· η γριά ήτανε αρρωστιάρα κι' ακόμα πιο μουρμούρα από τη Κυνεγόνδη. Ο Κακαμπός, που δούλευε στο περιβόλι και πήγαινε να πουλή λαχανικά στην Κωσταντινούπολη, ήτανε κατασκοτωμένος από τη δουλιά και καταριότανε τη μοίρα του. Ο Παγγλώσσης ήτανε απελπισμένος, που δεν έλαμπε σε κανένα πανεπιστήμιο της Γερμανίας. Όσο για το Μαρτίνο, ήτανε σταθερά πεπεισμένος, πως παντού είναι κανείς εξίσου κακά: και δεχότανε τα πράγματα υπομονετικά! Ο Αγαθούλης ο Παγγλώσσης κι' ο Μαρτίνος συζητούσανε κάποτε μεταφυσική και ηθική. Βλέπανε συχνά να περνούνε κάτου από τα παράθυρα της έπαυλης καΐκια φορτωμένα εφέντηδες, πασάδες, κατήδες, που τους έστελνε ο σουλτάνος εξορία στη Λήμνο, στη Μυτιλήνη στην Ερζερούμ· βλέπανε να έρχονται άλλοι κατήδες, άλλοι πασάδες, άλλοι εφέντηδες, που αντικαθιστούσανε τους εξωρισμένους και που τους εξορίζανε κι' αυτούς με τη

σειρά τους· βλέπανε κεφάλια καθαρισμένα από τα αίματα, παραγεμισμένα με άχερα, που τα πηγαίνανε να τα παρουσιάσουνε στην Υψηλή Πύλη. Αυτά τα θεάματα διπλασιάσανε τις συζητήσεις κι' όσον δε συζητούσανε, η ανία ήτανε τόσο υπερβολική, που η γριά τόλμησε μια μέρα να τους πη:

— Θάθελα να ξέρω τι ναι χειρότερο: νάχεις βιαστή εκατό φορές από νέγρους πειρατές, να σούχουν κόψει τόνα κωλομέρι, νάχης ξυλοκοπηθή από τους Βουλγάρους, νάχης μαστιγωθή και κρεμαστή σ' ένα άουτο- νταφέ, νάχης σκιστή με το μαχαίρι, νάχης τραβήξη κουπί σε γαλέρα, νάχης όλες τις δυστυχίες, που έχουμε μεις περάσει, ή να μένης δω, χωρίς να κάμνης τίποτα;

— Είναι σπουδαίο το θέμα, απάντησε ο Αγαθούλης· αυτά τα λόγια προκαλέσανε νέες σκέψεις, κι' ο Μαρτίνος έβγαλε το συμπέρασμα, πως ο άνθρωπος έχει γεννηθή για να ζη μέσα σε σπασμούς ανησυχίας ή μέσα στο λήθαργο τη πλήξης. Ο Αγαθούλης δε συμφωνούσε· αλλά και δεν βεβαίωνε τίποτα. Ο Παγγλώσσης ομολογούσε, πως είχε πάντα φριχτά υποφέρει· αλλ' αφού υποστήριξε μια φορά, πως όλα ήτανε θαυμάσια, το υποστήριζε πάντα, αν και δεν το πίστευε καθόλου.

Ένα γεγονός επιβεβαίωσε τελειωτικά τα αποτρόπαια αξιώματα του Μαρτίνου κ' έκανε τον Αγαθούλη ν' αμφιβάλη περισσότερο από κάθε φορά και τον Παγγλώσση να τα χάση. Είδανε μια μέρα να ζυγώνουνε στο χτήμα τους η Πακέττα κι' ο αδερφός Γαρουφάλης σε κατάσταση έσχατης δυστυχίας. Είχανε φάγει πολύ γρήγορα τις τρεις χιλιάδες πιάστρα, χωρίσανε, τα ξαναφκιάσανε, ξαναμαλλώσανε, τους βάλανε στη φυλακή, το σκάσανε, και τέλος ο αδερφός Γαρουφάλης τούρκεψε! Η Πακέττα ξακολουθούσε παντού το επάγγελμά της και δεν κέρδιζε τίποτα.

Τόχα προβλέψει, είπε ο Μαρτίνος στον Αγαθούλης, πώς το ρεγάλο σου γρήγορα θα τρωγότανε και θα τους έκαμνε πιο δυστυχείς. Έχετε φάγει εκατομμύρια πιάστρα σεις κι' ο Κακαμπός, και δεν είστε πιο ευτυχής από την Πακέττα και τον αδερφό Γαρουφάλη.

Αχ! Αχ! είπε ο Παγγλώσσης στην Πακέττα, ο ουρανός λοιπόν σας στέλνει σε μας. Δυστυχισμένο μου παιδί! ξέρετε, πως μου κοστίσατε την άκρη της μύτης, έν' αυτί κ' ένα μάτι; Πώς γενήκατε! Ε! τι ναι αυτός ο κόσμος.

Αυτή η νέα περιπέτεια τους έκανε να φιλοσοφήσουνε περισσότερο από κάθε άλλη φορά.

Υπήρχε κει γύρω ένας δερβίσης περίφημος, που θεωριότανε ο καλύτερος φιλόσοφος της Τουρκίας· πήγανε να τον συμβουλευτούνε· ο Παγγλώσσης έλαβε το λόγο κ' είπε:

— Διδάσκαλε, ερχόμαστε να σας παρακαλέσουμε να μας πήτε για ποιο λόγο πλάστηκε αυτό το αλλόκοτο ζώο ο άνθρωπος.

— Τι σ' ενδιαφέρει; του είπε ο δερβίσης· αυτό δεν είναι δική σου δουλιά!

— Αλλά, σεβασμιώτατε πάτερ, υπάρχουνε τόσα κακά πάνου στη γη.

— Τι σημαίνει, αν υπάρχουνε κακά ή καλά;

— Τι πρέπει λοιπόν να κάνω;

— Να μουλλώνης! είπε ο δερβίσης.

— Θα κολακευόμουνα πολύ, αν θέλατε να συζητήσω μαζί σας ολίγο για τις αιτίες και τ' αποτελέσματα, για τον

άριστο των κόσμων, για την πηγή του κακού, για τη φύση της ψυχής και για την προϋπάρχουσα αρμονία.

Ο δερβίσης μόλις τάκουσε αυτά τους έκλεισε την πόρτα κατάμουτρα.

Ενώ γινότανε αυτή η συνομιλία, διαδόθηκε η είδηση, πως μόλις προ ολίγου είχανε στραγγαλίσει στην Πόλη δυο βεζύρηδες, και το μουφτή και πως είχανε παλουκώσει πολλούς φίλους των. Αύτη η καταστροφή έκανε μεγάλο θόρυβο για κάμποσες ώρες. Ο Παγγλώσσης, ο Αγαθούλης κι' ο Μαρτίνος, επιστρέφοντας στο μικρό τους χτήμα, απαντήσανε έναν αγαθό γέροντα, που δροσιζότανε στην πόρτα του κάτου από πυκνές πορτοκαλιές. Ο Παγγλώσσης, που ήτανε τόσο περίεργος, όσο και λογικευτής, τον ρώτησε, πώς λεγότανε ο μουφτής που στραγγαλίσανε.

— Δεν ξέρω τίποτα, απάντησε ο αγαθός άνθρωπος και δεν έμαθα ποτές τόνομα κανενός μουφτή και κανενός βεζύρη. Αγνοώ ολότελα το πράμα, για το οποίο μου μιλάτε· είμαι της γνώμης, πως γενικά όσοι ανακατεύονται στα πολιτικά χάνονται καμιά φορά άθλια και πως το αξίζουν. Αλλά δε ρωτώ ποτές να μάθω τι κάνουνε στην Κωσταντινούπολη. Αρκιέμαι να στέλνω εκεί να πουλώ τους καρπούς του περιβολιού μου.

Αφού είπε αυτά τα λόγια, κάλεσε τους ξένους να μπούνε στο σπίτι: οι δυο του κόρες και τα δυο του αγόρια τους προσφέρανε πολλών ειδών σερμπέτια, που τα κάνανε οι ίδιοι, καϊμάκι με ζαχαρωμένα κομματάκια κίτρο, πορτοκάλλια, λεμόνια, γλυκολέιμονα, ανανάδες, φυστίκια, καφέ της Μέκκας, που δεν ήτανε καθόλου ανακατεμένος με καφέ της Βαταβίας και των νησιών. Μετά οι δυο κόρες αυτού του καλού μουσουλμάνου βάλανε μυρωδιές στα γένια του Αγαθούλη, του Παγγλώσση και του Μαρτίνου.

Θάχετε, είπε ο Αγαθούλης στον Τούρκο, κανένα μεγάλο και λαμπρό χτήμα.

Έχω μονάχα είκοσι στρέμματα, απάντησε ο Τούρκος τα καλλιεργώ με τα παιδιά μου· η δουλειά διώχνει από μας τρία μεγάλα κακά: την ανία, την αμαρτία και τη φτώχεια.

Ο Αγαθούλης γυρίζοντας στο χτήμα του έκανε βαθυούς συλλογισμούς απάνου στα λόγια του Τούρκου. Είπε στον Παγγλώσση και στο Μαρτίνο!

— Αυτός ο αγαθός γέρος μου φαίνεται, πως δημιούργησε μια τύχη πολύ προτιμότερη από των έξι βασιλιάδων, με τους οποίους λάβαμε τη τιμή να δειπνήσουμε.

— Τα μεγαλεία, είπε ο Παγγλώσσης, είναι πολύ επικίνδυνα, σύμφωνα με τις γνώμες όλων των φιλοσόφων. Γιατί, επί τέλους, ο Εγλών, βασιλιάς των Μωαβιτών, δολοφονήθηκε από τον Αώδ· ο Αβεσαλώμ κρεμάστηκε από τα μαλλιά του και τρυπήθηκε με τρεις κονταριές· ο βασιλιάς Ναβάβ, γυιός του Ιεροβοάμ, σκοτώθηκε από το Βαασά· ο βασιλιάς Ελά από το Ζαμβρί· ο Οχοσίας από τον Ιεχού· η Αθάλεια από τον Ιοϊάδα· οι βασιλιάδες Ιωακείμ, Ιεχωνίας, Σεδεκίας, γενήκανε σκλάβοι. Ξέρετε τι τέλος λάβανε ο Κροίσος, ο Αστυάγης, ο Δαρείος, ο Διονύσιος των Συρακουσών, ο Πύρρος, ο Περσέας, ο Αννίβας, ο Ιουγούρθας, ο Αριόβιστος, ο Καίσαρας, ο Πομπήιος, ο Νέρωνας, ο Όθωνας, ο Βιτέλλιος, ο Δομιτανός, ο Ριχάρδος ΙΙ της Αγγλίας, ο Εδουάρδος ΙΙ, ο Ερρίκος VI, ο Ριχάρδος ΙΙΙ, η Μαρία Στούαρτ, ο Κάρολος Ι, οι τρεις Ερρίκοι της Γαλλίας, ο αυτοκράτορας Ερρίκος IV; Ξέρετε....

— Ξέρω επίσης, είπε ο Αγαθούλης, πως πρέπει να καλλιεργούμε το περιβόλι μας.

— Έχετε δίκιο, είπε ο Παγγλώσσης· γιατί όταν ο άνθρωπος εβάλθηκε στον κήπο της Εδέμ, εβάλθηκε για να τον

καλλιεργή: κι' αυτό αποδείχνει, πως ο άνθρωπος δεν είναι καμωμένος για την ανάπαυση.

— Ας δουλεύουμε, χωρίς να συζητούμε, είπε ο Μαρτίνος· είναι ο μόνος τρόπος να κάνουμε τη ζωή υποφερτή.

Όλη η μικρή συντροφιά δέχτηκε αυτό το σχέδιο, κι' ο καθένας αρχίνησε να εξασκή τα ταλέντα του. Η Κυνογόνδη αληθινά πολύ άσκημη, μα γίνηκε μια έξοχη ζαχαροπλάστισα. Η Πακέττα κεντούσε κι' η γριά φρόντιζε για τ' ασπρόρρουχα. Ως κι' αυτός ο αδερφός Γαρουφάλης δούλευε. Γίνηκε καλός μαραγκός και μάλιστα τίμιος άνθρωπος, κι' ο Παγγλώσης έλεγε καμμιά φορά στον Αγαθούλη:

— Όλα τα γεγονότα είναι αλληλένδετα στον καλύτερον από τους κόσμους· γιατί το κάτου-κάτου αν δεν σας διώχνανε από έναν ωραίο πύργο με δυνατές κλωτσιές στον πισινό για τον έρωτα της δεσποινίδας Κυνεγόνδης, αν δεν περνούσατε από την ιερά εξέταση, αν δεν είχατε διατρέξει την Αμερική με τα πόδια, αν δεν είχατε δώσει μια γερή σπαθιά στο βαρώνο, αν δεν είχατε χάσει όλα σας τα πρόβατα της ευλογημένης χώρας του Ελδοράδο, δε θα τρώγατε εδώ κίτρα γλυκό και φυστίκια.

— Καλά τα λες, αποκρίθηκε ο Αγαθούλης, αλλά πρέπει να δουλεύουμε το περιβόλι μας.

ΤΕΛΟΣ ΤΟΥ ΑΓΑΘΟΥΛΗ

---

1) Φραγκισκανό καλόγερο.↩

2) Τα χρήματά μου.↩

3) 1/2 λεφτό.↩

4) Κριτικός της εποχής, εχθρός του Βολταίρου.↩

5) Θεατίνοι· τάγμα καλογερικό.↩

End of the Project Gutenberg EBook of Candide, by Voltaire

*** END OF THIS PROJECT GUTENBERG EBOOK CANDIDE ***

***** This file should be named 35280-h.htm or 35280-h.zip *****
This and all associated files of various formats will be found in:
http://www.gutenberg.org/3/5/2/8/35280/

Produced by Sophia Canoni

Updated editions will replace the previous one--the old editions will be renamed.

Creating the works from public domain print editions means that no one owns a United States copyright in these works, so the Foundation (and you!) can copy and distribute it in the United States without permission and without paying copyright royalties. Special rules, set forth in the General Terms of Use part of this license, apply to copying and distributing Project Gutenberg-tm electronic works to protect the PROJECT GUTENBERG-tm concept and trademark. Project Gutenberg is a registered trademark, and may not be used if you charge for the eBooks, unless you receive specific permission. If you do not charge anything for copies of this eBook, complying with the rules is very easy. You may use this eBook for nearly any purpose such as creation of derivative works, reports, performances and research. They may be modified and printed and given away--you may do practically ANYTHING with public domain eBooks. Redistribution is subject to the trademark license, especially commercial redistribution.

*** START: FULL LICENSE ***

THE FULL PROJECT GUTENBERG LICENSE
PLEASE READ THIS BEFORE YOU DISTRIBUTE OR USE THIS WORK

To protect the Project Gutenberg-tm mission of promoting the free distribution of electronic works, by using or distributing this work (or any other work associated in any way with the phrase "Project Gutenberg"), you agree to comply with all the terms of the Full Project Gutenberg-tm License (available with this file or online at http://gutenberg.org/license).

Section 1. General Terms of Use and Redistributing Project Gutenberg-tm electronic works

1.A. By reading or using any part of this Project Gutenberg-tm electronic work, you indicate that you have read, understand, agree to and accept all the terms of this license and intellectual property (trademark/copyright) agreement. If you do not agree to abide by all the terms of this agreement, you must cease using and return or destroy all copies of Project Gutenberg-tm electronic works in your possession. If you paid a fee for obtaining a copy of or access to a Project Gutenberg-tm electronic work and you do not agree to be bound by the terms of this agreement, you may obtain a refund from the person or entity to whom you paid the fee as set forth in paragraph 1.E.8.

1.B. "Project Gutenberg" is a registered trademark. It may only be used on or associated in any way with an electronic work by people who agree to be bound by the terms of this agreement. There are a few things that you can do with most Project Gutenberg-tm electronic works even without complying with the full terms of this agreement. See paragraph 1.C below. There are a lot of things you can do with Project Gutenberg-tm electronic works if you follow the terms of this agreement and help preserve free future access to Project Gutenberg-tm electronic works. See paragraph 1.E below.

1.C. The Project Gutenberg Literary Archive Foundation ("the Foundation" or PGLAF), owns a compilation copyright in the collection of Project Gutenberg-tm electronic works. Nearly all the individual works in the collection are in the public domain in the United States. If an individual work is in the public domain in the United States and you are located in the United States, we do not claim a right to prevent you from copying, distributing, performing, displaying or creating derivative works based on the work as long as all references to Project Gutenberg are removed. Of course, we hope that you will support the Project Gutenberg-tm mission of promoting free access to electronic works by freely sharing Project Gutenberg-tm works in compliance with the terms of this agreement for keeping the Project Gutenberg-tm name associated with the work. You can easily comply with the terms of this agreement by keeping this work in the same format with its attached full Project Gutenberg-tm License when you share it without charge with others.

1.D. The copyright laws of the place where you are located also govern what you can do with this work. Copyright laws in most countries are in a constant state of change. If you are outside the United States, check the laws of your country in addition to the terms of this agreement before downloading, copying, displaying, performing, distributing or creating derivative works based on this work or any other Project Gutenberg-tm work. The Foundation makes no representations concerning the copyright status of any work in any country outside the United States.

1.E. Unless you have removed all references to Project Gutenberg:

1.E.1. The following sentence, with active links to, or other immediate access to, the full Project Gutenberg-tm License must appear prominently whenever any copy of a Project Gutenberg-tm work (any work on which the phrase "Project Gutenberg" appears, or with which the phrase "Project Gutenberg" is associated) is accessed, displayed, performed, viewed, copied or distributed:

This eBook is for the use of anyone anywhere at no cost and with almost no restrictions whatsoever. You may copy it, give it away or re-use it under the terms of the Project Gutenberg License included with this eBook or online at www.gutenberg.org

1.E.2. If an individual Project Gutenberg-tm electronic work is derived from the public domain (does not contain a notice indicating that it is posted with permission of the copyright holder), the work can be copied and distributed to anyone in the United States without paying any fees or charges. If you are redistributing or providing access to a work with the phrase "Project Gutenberg" associated with or appearing on the work, you must comply either with the requirements of paragraphs 1.E.1 through 1.E.7 or obtain permission for the use of the work and the Project Gutenberg-tm trademark as set forth in paragraphs 1.E.8 or 1.E.9.

1.E.3. If an individual Project Gutenberg-tm electronic work is posted with the permission of the copyright holder, your use and distribution must comply with both paragraphs 1.E.1 through 1.E.7 and any additional terms imposed by the copyright holder. Additional terms will be linked to the Project Gutenberg-tm License for all works posted with the permission of the copyright holder found at the beginning of this work.

1.E.4. Do not unlink or detach or remove the full Project Gutenberg-tm License terms from this work, or any files containing a part of this

work or any other work associated with Project Gutenberg-tm.

1.E.5. Do not copy, display, perform, distribute or redistribute this electronic work, or any part of this electronic work, without prominently displaying the sentence set forth in paragraph 1.E.1 with active links or immediate access to the full terms of the Project Gutenberg-tm License.

1.E.6. You may convert to and distribute this work in any binary, compressed, marked up, nonproprietary or proprietary form, including any word processing or hypertext form. However, if you provide access to or distribute copies of a Project Gutenberg-tm work in a format other than "Plain Vanilla ASCII" or other format used in the official version posted on the official Project Gutenberg-tm web site (www.gutenberg.org), you must, at no additional cost, fee or expense to the user, provide a copy, a means of exporting a copy, or a means of obtaining a copy upon request, of the work in its original "Plain Vanilla ASCII" or other form. Any alternate format must include the full Project Gutenberg-tm License as specified in paragraph 1.E.1.

1.E.7. Do not charge a fee for access to, viewing, displaying, performing, copying or distributing any Project Gutenberg-tm works unless you comply with paragraph 1.E.8 or 1.E.9.

1.E.8. You may charge a reasonable fee for copies of or providing access to or distributing Project Gutenberg-tm electronic works provided that

- You pay a royalty fee of 20% of the gross profits you derive from the use of Project Gutenberg-tm works calculated using the method you already use to calculate your applicable taxes. The fee is owed to the owner of the Project Gutenberg-tm trademark, but he has agreed to donate royalties under this paragraph to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation. Royalty payments must be paid within 60 days following each date on which you prepare (or are legally required to prepare) your periodic tax returns. Royalty payments should be clearly marked as such and sent to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation at the address specified in Section 4, "Information about donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation."

- You provide a full refund of any money paid by a user who notifies you in writing (or by e-mail) within 30 days of receipt that s/he does not agree to the terms of the full Project Gutenberg-tm License. You must require such a user to return or destroy all copies of the works possessed in a physical medium and discontinue all use of and all access to other copies of Project Gutenberg-tm works.

- You provide, in accordance with paragraph 1.F.3, a full refund of any money paid for a work or a replacement copy, if a defect in the electronic work is discovered and reported to you within 90 days of receipt of the work.

- You comply with all other terms of this agreement for free distribution of Project Gutenberg-tm works.

1.E.9. If you wish to charge a fee or distribute a Project Gutenberg-tm electronic work or group of works on different terms than are set forth in this agreement, you must obtain permission in writing from both the Project Gutenberg Literary Archive Foundation and Michael

Hart, the owner of the Project Gutenberg-tm trademark. Contact the Foundation as set forth in Section 3 below.

1.F.

1.F.1. Project Gutenberg volunteers and employees expend considerable effort to identify, do copyright research on, transcribe and proofread public domain works in creating the Project Gutenberg-tm collection. Despite these efforts, Project Gutenberg-tm electronic works, and the medium on which they may be stored, may contain "Defects," such as, but not limited to, incomplete, inaccurate or corrupt data, transcription errors, a copyright or other intellectual property infringement, a defective or damaged disk or other medium, a computer virus, or computer codes that damage or cannot be read by your equipment.

1.F.2. LIMITED WARRANTY, DISCLAIMER OF DAMAGES - Except for the "Right of Replacement or Refund" described in paragraph 1.F.3, the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, the owner of the Project Gutenberg-tm trademark, and any other party distributing a Project Gutenberg-tm electronic work under this agreement, disclaim all liability to you for damages, costs and expenses, including legal fees. YOU AGREE THAT YOU HAVE NO REMEDIES FOR NEGLIGENCE, STRICT LIABILITY, BREACH OF WARRANTY OR BREACH OF CONTRACT EXCEPT THOSE PROVIDED IN PARAGRAPH 1.F.3. YOU AGREE THAT THE FOUNDATION, THE TRADEMARK OWNER, AND ANY DISTRIBUTOR UNDER THIS AGREEMENT WILL NOT BE LIABLE TO YOU FOR ACTUAL, DIRECT, INDIRECT, CONSEQUENTIAL, PUNITIVE OR INCIDENTAL DAMAGES EVEN IF YOU GIVE NOTICE OF THE POSSIBILITY OF SUCH DAMAGE.

1.F.3. LIMITED RIGHT OF REPLACEMENT OR REFUND - If you discover a defect in this electronic work within 90 days of receiving it, you can receive a refund of the money (if any) you paid for it by sending a written explanation to the person you received the work from. If you received the work on a physical medium, you must return the medium with your written explanation. The person or entity that provided you with the defective work may elect to provide a replacement copy in lieu of a refund. If you received the work electronically, the person or entity providing it to you may choose to give you a second opportunity to receive the work electronically in lieu of a refund. If the second copy is also defective, you may demand a refund in writing without further opportunities to fix the problem.

1.F.4. Except for the limited right of replacement or refund set forth in paragraph 1.F.3, this work is provided to you 'AS-IS' WITH NO OTHER WARRANTIES OF ANY KIND, EXPRESS OR IMPLIED, INCLUDING BUT NOT LIMITED TO WARRANTIES OF MERCHANTIBILITY OR FITNESS FOR ANY PURPOSE.

1.F.5. Some states do not allow disclaimers of certain implied warranties or the exclusion or limitation of certain types of damages. If any disclaimer or limitation set forth in this agreement violates the law of the state applicable to this agreement, the agreement shall be interpreted to make the maximum disclaimer or limitation permitted by the applicable state law. The invalidity or unenforceability of any provision of this agreement shall not void the remaining provisions.

1.F.6. INDEMNITY - You agree to indemnify and hold the Foundation, the trademark owner, any agent or employee of the Foundation, anyone providing copies of Project Gutenberg-tm electronic works in accordance with this agreement, and any volunteers associated with the production, promotion and distribution of Project Gutenberg-tm electronic works,

harmless from all liability, costs and expenses, including legal fees, that arise directly or indirectly from any of the following which you do or cause to occur: (a) distribution of this or any Project Gutenberg-tm work, (b) alteration, modification, or additions or deletions to any Project Gutenberg-tm work, and (c) any Defect you cause.

Section 2. Information about the Mission of Project Gutenberg-tm

Project Gutenberg-tm is synonymous with the free distribution of electronic works in formats readable by the widest variety of computers including obsolete, old, middle-aged and new computers. It exists because of the efforts of hundreds of volunteers and donations from people in all walks of life.

Volunteers and financial support to provide volunteers with the assistance they need are critical to reaching Project Gutenberg-tm's goals and ensuring that the Project Gutenberg-tm collection will remain freely available for generations to come. In 2001, the Project Gutenberg Literary Archive Foundation was created to provide a secure and permanent future for Project Gutenberg-tm and future generations. To learn more about the Project Gutenberg Literary Archive Foundation and how your efforts and donations can help, see Sections 3 and 4 and the Foundation web page at http://www.pglaf.org.

Section 3. Information about the Project Gutenberg Literary Archive Foundation

The Project Gutenberg Literary Archive Foundation is a non profit 501(c)(3) educational corporation organized under the laws of the state of Mississippi and granted tax exempt status by the Internal Revenue Service. The Foundation's EIN or federal tax identification number is 64-6221541. Its 501(c)(3) letter is posted at http://pglaf.org/fundraising. Contributions to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation are tax deductible to the full extent permitted by U.S. federal laws and your state's laws.

The Foundation's principal office is located at 4557 Melan Dr. S. Fairbanks, AK, 99712., but its volunteers and employees are scattered throughout numerous locations. Its business office is located at 809 North 1500 West, Salt Lake City, UT 84116, (801) 596-1887, email business@pglaf.org. Email contact links and up to date contact information can be found at the Foundation's web site and official page at http://pglaf.org

For additional contact information:
Dr. Gregory B. Newby
Chief Executive and Director
gbnewby@pglaf.org

Section 4. Information about Donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation

Project Gutenberg-tm depends upon and cannot survive without wide spread public support and donations to carry out its mission of increasing the number of public domain and licensed works that can be freely distributed in machine readable form accessible by the widest array of equipment including outdated equipment. Many small donations ($1 to $5,000) are particularly important to maintaining tax exempt

status with the IRS.

The Foundation is committed to complying with the laws regulating charities and charitable donations in all 50 states of the United States. Compliance requirements are not uniform and it takes a considerable effort, much paperwork and many fees to meet and keep up with these requirements. We do not solicit donations in locations where we have not received written confirmation of compliance. To SEND DONATIONS or determine the status of compliance for any particular state visit http://pglaf.org

While we cannot and do not solicit contributions from states where we have not met the solicitation requirements, we know of no prohibition against accepting unsolicited donations from donors in such states who approach us with offers to donate.

International donations are gratefully accepted, but we cannot make any statements concerning tax treatment of donations received from outside the United States. U.S. laws alone swamp our small staff.

Please check the Project Gutenberg Web pages for current donation methods and addresses. Donations are accepted in a number of other ways including checks, online payments and credit card donations. To donate, please visit: http://pglaf.org/donate

Section 5. General Information About Project Gutenberg-tm electronic works.

Professor Michael S. Hart is the originator of the Project Gutenberg-tm concept of a library of electronic works that could be freely shared with anyone. For thirty years, he produced and distributed Project Gutenberg-tm eBooks with only a loose network of volunteer support.

Project Gutenberg-tm eBooks are often created from several printed editions, all of which are confirmed as Public Domain in the U.S. unless a copyright notice is included. Thus, we do not necessarily keep eBooks in compliance with any particular paper edition.

Most people start at our Web site which has the main PG search facility:

http://www.gutenberg.org

This Web site includes information about Project Gutenberg-tm, including how to make donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, how to help produce our new eBooks, and how to subscribe to our email newsletter to hear about new eBooks.